

Упорядкував і зредагував Мирон Королишин

Edited by Myron Korolyshyn

Jubilee Publication of "Batkivschyna" (Our Country)  
dedicated to

the 60th Anniversary  
of Ukrainian Hetman (Monarchic) State  
reestablished by

Paul Skoropadsky

April 29th 1918



**МОЛИТВА**  
**УКРАЇНСЬКИХ ДЕРЖАВНИКІВ**

*Молимося Тобі, Боже наш,  
За Гетьмана і за Гетьманський Рід!  
За одну для всіх і вищу од всіх Законну, Масштабичну  
і загальну Державну Українську Владу!  
За всю Землю Українську!  
За спільну всім місцевим "уділам", "вірам", "партіям"  
і "народам" Батьківщину!  
За ціле громадянство Українське!  
За основу Його буття, як Державної Нації,  
за Церкву!  
За єдність сем'ї-родини!  
За співпрацю класів!  
За Армію!*

*У 60-ліття відновлення  
Гетьманської Української Держави  
Гетьманом Всієї України Павлом Скоропадським  
вітаємо  
Його Доньку-Наслідницю  
Її Світлість Ясновельможну Пані Гетьманівну Олену,  
Її Мужа Високодостойного Пана Л. Отта,  
та Їхніх Доньок-Гетьманівен Олександру та Ірину.  
На Многі й Благі Вам Літа!*

*Найвища Колегія Гетьманського Руху  
Президія Ради й Управа Гетьманського Руху  
Головні Управи Крайових Організацій СГД  
Дирекція та Редакція "Батьківщини"*



**СТАРША В РОДІ СКОРОПАДСЬКИХ  
Її СВІТЛІСТЬ ЯСНОВЕЛЬМОЖНА ПАНІ  
ГЕТЬМАНІВНА ОЛЕНА ОТТ-СКОРОПАДСЬКА**



## С Л О В О

### ІІ СВІТЛОСТИ ЯВ. ПАНІ ГЕТЬМАНІВНИ ОЛЕНИ

виголошене 7-го травня 1978 р. на Академії в Лондоні, Англія,  
присвяченій 60-річчю відновлення Української Гетьманської  
Держави 29-го квітня 1918 р.

Всечесні Отці,  
Високоповажані Пані й Панове,  
Дорога Молоде!

Це для мене велика радість, що я все таки змогла  
приїхати з Швейцарії до Лондону.

Я дякую проводові Союзу Гетьманців Державників у  
Великій Британії за ласкаве запрошення і всім Вам дякую.

Я, як наймолодша донька Гетьмана Павла, хочу подякувати за те, що Ви сьогодні так численно зібралися, щоб  
спом'янути 60-річчя Відновлення Гетьманської Української  
Держави.

Я дякую Вам від себе і від імени моїх Батьків і всіх  
інших померлих членів моєї Родини.

У ювілейному числі часопису "Батьківщина" написано:  
29-го квітня 1918 року, це початок світлих днів у новітній  
Історії України.

З проголошенням Гетьманства з'явилася хоч на коротку історичну хвилину Законність, Маєстатичність і Загальність Української Верховної Влади".

Коли ця подія 29-го квітня сталася, я ще не була на

світі. Я все, що сталося, знаю лише як історію з розповідів і книжок.

Серед Вас і взагалі серед українців тепер залишилося дуже мало людей, які дійсно добре знали мого Батька. Для мене, розуміється, Він перш за все був Батьком. Але хоч я тоді була ще зовсім молода, я завжди відчувала Його як велику постать. Я певно знала і знаю тепер, що все, що Він робив, Він не робив для себе і для своєї слави і чести, а лише тому, бо Він був переконаний, що це Його завдання для добра Батьківщини.

Мій Батько завжди мав молоду душу.

Не дивлячись на всі трагедії, які Він мусів пережити, і всі розчарування у окремих особах, — Він ніколи не втрачав віри у Милість Всевишнього і до останньої хвилини свого життя Він вірив у перемогу творчої сили духа Українського Народу і у цьому, я думаю, Він і тепер для всіх нас, може бути великим прикладом.

Ще раз дякую Вам усім.

**29-го Квітня 1918 року**  
**— це початок світлих днів**  
**у новітній Історії України!**  
**Перший раз в Історії України джерело**  
**Влади виведено з традиції, а не з бунту,**  
**з моральної, а не фізичної сили —**  
**з чогось СТАРШОГО, ніж сама Влада.**  
**З проголошенням Гетьманства**  
**з'явилась хоч на коротку Історичну хвилину**  
**Законність,**  
**Маєстатичність і Загальність**  
**Української Верховної Влади!**

**В. Липицький**



**ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ**  
**ГЕТЬМАН ВСІЄІ УКРАЇНИ, ВІЙСЬК КОЗАЦЬКИХ І ФЛЬОТИ**



## ДО ВСЬОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

(Уривок із Грамоти Гетьмана Павла про Його програму державного будівництва на найближчий час)

Громадяни України!

Всім вам, козаки і громадяни України, відомі події останнього часу, коли джерелом лилася кров кращих синів України і знову відроджена Українська Держава стояла на краю загибелі...

...Бувше українське правительство не здійснило державного будівництва України, бо було зовсім не здатне до цього. Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна руїна й безробіття збільшуються з кожним днем, і врешті, перед найбагатшою колись Україною стає грізна мара голоду.

При таких становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку державну владу, яка здатна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці. Яко вірний син України, я постановив відгукнутися на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади. Отцією Грамотою я оголошую себе Гетьманом Всієї України.

...В найближчий час буде виданий закон, установляючий порядок виборів до Українського Союму. До нього я буду твердо стояти на сторожі порядку й законности в Українській Державі, буду домагатися негайного виконання всіх державних розпорядків і буду підтримувати авторитет влади.

...Права приватної власности, як фундаменту культури й цивілізації, відбудовуються в повній мірі і всі розпорядки бувшого українського уряду, а так само й тимчасового російського уряду — відміняються і касуються. Відбудовується повна свобода по розробленню купчих по купівлі-продажу землі. Поруч з цим будуть прийняті міри по вивласненню земель по дійсній їх вартості від великих власників для наділення земельними участками малоземельних хліборобів. Рівночасно будуть твердо забезпечені права робітничої класи. Особливу увагу звернеться на поліпшення правного становища і умов праці залізничників, котрі при виключно тяжких умовах ні на один час не покидали своєї відповідальної праці. На економічнім і фінансовім полі відбудовується повна свобода торгівлі й відкривається широкий простір для приватного підприємства й ініціативи.

Передбачаю всю трудність праці, що стоїть передо мною

і молю Бога дати мені силу, щоб достойно виконати те, що я вважаю своїм обов'язком перед рідною Україною в сучасний виключний і критичний для неї час.

Мені далекі й чужі, які б то не були, власні побудки й головною своєю метою я ставлю користь і добро народу всім дорогої нам України. В цій свідомості кличу всіх вас, громадян і козаків України — без різниці національності і віросповідання — допомогти мені і моїм працівникам і співробітникам в нашій загальній великовідповідальній ділі.

*ГЕТЬМАН ВСЬОЇ УКРАЇНИ*

*ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ*

29 квітня Р. Б. 1918, Київ.

## УНІВЕРСАЛ ПРО ВІДНОВЛЕННЯ КОЗАЦТВА

Ми, Гетьман Всієї України та Військ Козацьких, Універсалом цим Нашим ознаймлюємо всіх тих, кому про це відати належить, а особливо Державний Сенат, Раду Міністрів і всі урядові інституції Держави Української, що визнали ми за благо для зміцнення сили Держави Української Нашої відродити Козацтво по всіх місцях історичного існування на Україні, покладаючись в основі його відродження на ті козацько-лицарські традиції, які донесла нам історія наша з доби минулої боротьби Козацької України за свою долю.

Великий Народе Український! Ти бачиш тепер, що настав той щасливий час, коли думки Твої і мрії, які глибоко сиділи в серці кожного щирого сина України, перетворюються в дійсність. Тепер Ти будеш мати ту національну військову силу, на якій дійсно одіється твоє національне обличчя. Твій хист і твій патріотичний вогонь любови до рідних предків; лицарські події їх, широка слава, яка лунала й лунає в національних піснях по всій Україні від краю до краю, і велика історія життя українського, і лицарської праці козачої, яка так близька Тобі, Народе Український, і про яку так щиро співає в своїх думках Незабутній співець України — будуть міцною підставою, щоб зацвіла знову, як мак пишним цвітом велика, багата Україна під захистом рідного Козацтва. Ми певні, що воно не дасть рідного краю на поталу ворогам нашим!

Вас же, козаки — нащадки славних лицарів-запорожців, Ми закликаємо з честю носити даровані Нами жупани і добре дбати про те, аби соромом і ганьбою не вкрити їх і клейнодів козачих і тих великих славних сторінок нашої історії, якими ми досі пишалися. Бажаю щастя і успіху в великій і важливій праці на долю й щастя України, рідному мені і всій Україні славному Козацтву і прошу благословення Всемогучого Бога на всіх вірних синів України — щирих козаків.

Хай тіні великих предків наших дадуть всім нам міць і силу правдиво й чесно виконати те завдання, яке тепер стоїть перед Нами і Державою Українською.

ГЕТЬМАН ВСІЄЇ УКРАЇНИ ТА ВІЙСЬК КОЗАЦЬКИХ

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ

Дан року від Різдва Христового 1918,  
жовтня 16, в Стольному місті Держави  
Української Київі.

## У 60-ЛІТТЯ ДРУГОЇ ГЕТЬМАНЩИНИ

Рік Б. 1978 живим голосом Історії викликає у свідомості людей чесних і справедливих незримий образ Української Гетьманської Держави з нагоди її 60-ліття. З Події 29-го квітня р. Б. 1918 виловився образ той немеркнучий з його імперативом сучасності Київської Землі і Нації: БОГ — ГЕТЬМАН — УКРАЇНА!

Конгрес хліборобів, правдою Бога на Землі і на Україні, проголосив династа Павла Скоропадського Гетьманом Всієї України. Відбулася ця неопалима Подія 29-го квітня року Божого 1918, напередодні Великодніх Свят.

Голос хліборобів християнської Землі був голосом Бога!

У відповідь на всенациональне проголошення Гетьман Павло відповів: "на вас, хлібороби, і на статечних колах населення буду спиратися і молю Бога, щоб дав нам сили й твердості врятувати Україну!"

А тогочасній християнській Україні смертельно загрожував комунізм, як стара дохристиянська доба, що отаборився на землі традиційної Московщини, де зупинився гін полчищ Чингісхана і де прижився його ідеал заволодіти всім земним світом.

З Конгресу Ясновельможний Гетьман Павло прибув у Собор Св. Софії. Він стояв і молився на тім самім історичнім місці, де стояв і молився його давній предок династ Ярослав Мудрий.

Єпископ Никодим поблагословив і помазав Гетьмана Павла на Гетьманство. Процесією всі вийшли на Софійську площу, де стоїть пам'ятник Гетьманові Богдану Хмельницькому, і там було відслужено врочистий молебен, після якого промовляв єпископ Никодим. Соборний хор співав "Многая літа Гетьманові Всієї України".

Під знаком Христового Воскресіння, національної неопалимої Події і радості, відбулися Великодні Свята. В церквах українських сіл і міст було повно народу. Свідому радість неопалимої Події в Зелених горах Київських виповнювали передзвони, що пливли над християнською Землею з краю в край.

**ХРИСТОС ВОСКРЕС ВОІСТИНУ. ВОСКРЕСЛА УКРАЇНА** — було на устах людей, що віталися з нагоди Великодньої національної радості.

Першого травня Гетьман Павло прийняв у гетьманському палаці делегацію від хліборобів України, яка привітала

свого Володаря. На привітання хліборобів Гетьман Павло відповів: "Програму подану вами використаю настільки, наскільки вона буде опертям у створенні мною незалежної Української Держави".

Гетьман Павло, будуючи українську державність, право і національну правду виводив від Бога. Його державна доктрина впливала з імперативу: Бог, Гетьман, Україна.

Погляд Гетьмана Павла, як державного Мужа, і погляд Липинського, як ідеолога державної християнської України, є в тому, що комунізм є старою дохристиянською добою і що сили, які роздмухують це абсолютне зло і розширюють його, є ворогами народів Європи і людей на всіх континентах землі.

Така істина підтверджується реальними фактами і мислящими людьми від дня насильницького захоплення влади комуністами в жовтні 1917 року.

Творці і учасники неопалимої Події в Києві були віддані правді християнських ідеалів на землі. Найважливішу проблему сучасності, на Європейському Сході — створення справедливої християнської держави, хлібороби розв'язали на базі християнської етики і політики.

29-го квітня року Божого 1918, коли на Софійській площі починалася врочиста Служба Божа, на кораблях Чорноморської Фльоти були піднесені українські національні прапори. Так народилася Українська Держава сучасності, як продовження розвитку християнської духової цивілізації на Землях Київських. А Подія 29-го квітня р. Б. 1918 є духовим джерелом антикомуністичної Сучасності Європейського Сходу, з якої люди заковані в соціалістичну систему старої доби комунізму, чуять голос Бога, свідомі про діла і замисли українського Гетьмана і вірять у неминучість визволення Державної Християнської України з соціалістичної системи комуністичного мілітаризму.

Хлібороби України вміли відрізяти "золото від того, що блищить під золото" і за це комунізм умертвив їх штучним голодом на рідній землі і на каторзі біломорсько-балтійського каналу ім. Сталіна.

По Великодніх святах, 4-го травня, була встановлена границя між Українською Державою і комуністичною Росією; і уряд Гетьмана поставив Державну Варту при ній.

Газета "Известия" від 11-го травня 1918 р. писала: українська влада вважає, що етнографічні границі України поширюються до Каспійського моря і Північного Кавказу з виходом у Чорне море.

*Це означало, що на плянованій дорозі комуністичної*

агресії хлібороби звели антикомуністичний бар'єр — Гетьманську Державу, форпост християнського Заходу на Європейському Сході проти комуністичного мілітаризму.

Гетьман Павло в совершенстві ясно розумів оборонну відповідальність України перед Заходом і Сходом, в сторону яких непогамовано рвався червоний мілітаризм з його глобальними замислами розширення "диктатури пролетаріату" на всі континенти землі.

Розгортаючи національне будівництво, уряд Гетьмана зробив антикомунізм державною доктриною. І Гетьманська Україна стала силою притягнення до себе незалежних, від Московського Централізму, народів Прибалтики, Дону, Кавказу, яким, як і Україні, загрожував комуністичний мілітаризм. З цього визріла актуальна проблема союзу України з цими народами. А звідсиля політично-стратегічний плян Гетьмана Павла — *прискорене шлюзування Дніпрових порогів і з'єднання водним шляхом Дніпра, Чорного і Балтійського морів.*

Давній "шлях із варяг у греки" в державних замислах Гетьмана Павла, становився оборонною необхідністю України і незалежних народів від комуністичного централізму.

З Кремля пильно стежили за кожним кроком життя і діяльності Гетьмана Павла. "Известия" від 4-го серпня 1918 року в статті "Строительное дело на Украине" повідомляла, що "найбільша будівельна організація управління робіт по шлюзуванню Дніпрових порогів — діє в теперішній час".

Та ж "Известия" від 4-го вересня 1918 року в статті "Центростремительные силы" подавала, що "Росія опинилася "зморщеною" і придушеною до границь Московщини".

Постать Гетьмана ввижалася Ленінові такою, що Скоропадські діють з усіх сторін, що комуністичну Росію тиснуть: білоруська Скоропадія, грузинська Скоропадія і донські Мазепи — перші союзники Гетьманщини.

Розгадуючи політичні замисли Гетьмана, Кремль однією рукою експортував революцію в Гетьманську Україну, а другою, слідом за нею, підсовував воєнну агресію.

Маскуючись у митротворців на мирних переговорах у Києві, вправно працювала кремлівська дипломатія і розвідка Дзержинського, яку очолював Сталін.

Бужче політичне оточення Леніна на початку листопада 1918 р. в деталях опрацювало стратегічний плян завоювання України за формулою — *місцеве повстання під кличем Володимира Леніна "проти Скоропадського!"* І допасоване до нього вторгнення озброєних сил комуністичного мілітаризму з сторони Москви.

В середині листопада почалося білоцерківське повстання й одночасно наступ озброєних сил на Київ під кличем "Проти Скоропадського!"

Симон Петлюра — отаман повстанців і Євген Коноалець — командир корпусу січових стрільців були патріотами, але у підмонтваній у Кремлі ситуації проти Української Гетьманської Держави вони зовсім не зуміли оцінити розмірів і наслідків піднятого ними повстання проти Гетьманської Держави.

Державна машина заведена вправною рукою Гетьмана Павла, була зламана білоцерківцями, на повному ході, коли озброєні полчища червоного мілітаризму, в кількості 100 тисяч, навально котилися в сторону Києва, Чорного моря і Чернігова.

Національний соціалізм Симона Петлюри був розчавлений. "Повстанці" зі зброєю розійшлися по селах, а організовані частини Української Армії, які по суті в повстанні участі не брали і січові стрільці, під ударами переважаючих сил ворога, залишили Київ і відступили на Захід, а Україна з того часу опинилась у колоніальній неволі комунізму.

Комунізм, як стара дохристиянська доба, відкидає всі духові й моральні вартості, — с чужий і ворожий людській природі і християнській цивілізації.

Комунізм докінчив зламання Гетьманської державности. Йому потрібен був лише простір Української Землі з його людськими резервами і матеріальними ресурсами.

Завойовану Україну кремлівські стратеги обернули в організований простір — ширшу вихідну базу плямованої агресії червоного мілітаризму з його непогамованими замислами глобального розширення на всі континенти землі.

Використавши людські резерви і матеріальні ресурси хліборобської України, червоний мілітаризм зміцнився і змусив відтиснути міжнародні загони, які колом оточували "зморщену" комуністичну Росію.

Залишили Мурманськ і Архангельськ англійські, французькі, американські загони в кількості 10 тисяч вояків. Антикомуністичний уряд Північної Росії перестав діяти.

Залишили Владивосток англійські, американські і французькі з'єднання також. І в Самарі перестав діяти антикомуністичний уряд Комітету Установчих Зборів. Така ж доля була і антикомуністичного Уральського уряду в м. Омськ.

Черпаючи з України людські резерви, армія червоного

мілітаризму в першій половині 1919 р. збільшилася до одного мільйона.

Тепер божевільний гін агресії комунізму зупинила науково-технічна революція. Вона практично відкинула світогляд марксизму, як беззмістовну і безплідну пропаганду і творить нові обставини життя, які виключають соціалістичну революцію, як метод агресії комуністичного мілітаризму.

Капіталістичні відносини життя є одвічні, природні і не порушні. За науково-технічної революції вони самовдосконалюються і це покращує життя. Науково-технічна революція цивілізованого світу творить можливості високого достатку і добробуту без клясової злоби і соціалізму. А комунізм, підпорядковуючи насильно духове і фізичне життя людей інтересам мілітаризму й агресії, прирікає поневолені народи на вимушену духову і матеріальну вбогість, на землі.

Ще живуть люди, в пам'яті яких зберігаються факти з 1933 року. Політичним свавіллям Кремля був запланований штучний голод в Україні. І збожеволіла від голоду мати і вмираючи, гризла труп умерлої рідної дитини. А Кремль продавав український хліб за кордон, щоб мати валюту для творення світової соціалістичної революції.

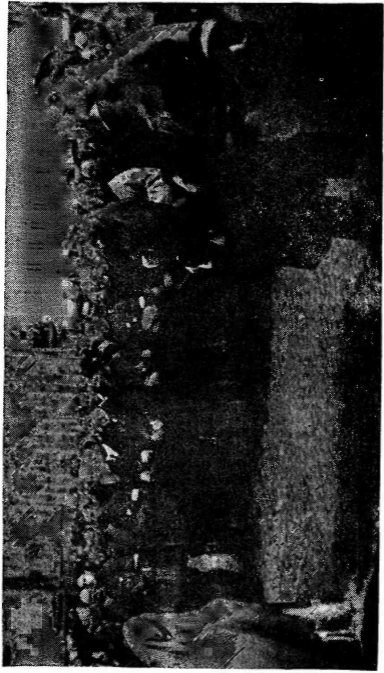
Соціалістична революція, занесена в Україну з чужини, з її пожежами, вбивствами, грабунками, терором, пропагандою, колективізацією і штучним голодом та іншим беззаконням була непотрібною, як непотрібна кам'яна сокира в 20-му столітті.

З трансформованого капіталізму Гетьманщини святої "найкращі між хліборобами, найкращі між військовиками, найкращі між робітниками, найкращі між інтелігентами, найкращі між промисловцями і т. д. — ось нова українська аристократія" — писав Мислитель про Гетьманський замисел трансформувати капіталізм на Україні і оборонити його від політичного свавілля комуністичної напасти.

У цім 1978 р., з нагоди 60-ліття Української Гетьманської Держави, будемо думати й говорити про київський антикомуністичний бастион під знаком імперативу — БОГ — ГЕТЬМАН — УКРАЇНА!

("Батьківщина", 29. 4. 1978)





Молебень на Св.-Софійській площі в Києві після відновлення Гетьманства 29-го квітня 1918 року

## ВІДНОВЛЕННЯ ГЕТЬМАНСЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1918 РОКУ

Вона постала в дні 29-го квітня, в понеділок, 1918 р. Як відомо, у цей день Хліборобський З'їзд, що складався з українських дідичів, козаків і селян-хліборобів, усього в кількості біля восьми тисяч делегатів, проголосив генерала й отамана Вільного Козацтва, Павла Скоропадського, теж українського землевласника, Гетьманом Всієї України. А в травні 1918 року, як і в 1975 році, саме 5-го травня був Великдень — Свято Світлого Христового Воскресіння. На великодній всенощній Службі Божій у київському храмі Святої Софії, яку відправляв митрополит Київський, був Гетьман Павло з міністрами нового гетьманського уряду. І тоді, у Святій Софії, храмі Ярослава Мудрого, відбулась глибока символіка: митрополит Никодим запалив свічку Гетьманові, Гетьман — міністрам, а міністри — присутнім у Соборі громадянам Української Держави. Символіка: Світло Христове через земну українську владу має засяяти по всій Україні. Звідси — БОГ—ГЕТЬМАН—УКРАЇНА, — під цим символом діє Український Гетьманський Рух.

Ця великодня зворушлива символіка в храмі Св. Софії в Києві навесні 1918 року не була христевою, навійною лише урочистим моментом архиерейської Служби Божої. Ні. Тоді світло Христового Воскресіння в душах всього українського народу запалало і горіло в надії на воскресіння України для широкого національного розвитку, для козацької слави, для існування великої Української Держави на Сході Європи. І символіка у Великодню ніч у Св. Софії в 1918 році віддзеркалювала воскресіння України, всього народу. То була справжня, довгоочікувана Весна Українського Народу.

Бо що було з Україною і в Україні до тієї весни? Відкиньмо всілякі партійні пристрасті хоч на час Великого Посту, на час розкаяння за гріхи перед Господом і гляньмо на минуле, і тоді впевнимось, що то була справжня радість для України і її народу.

Йшов четвертий рік кровопролитної і нищівної, зовсім непотрібної Україні війни, але в ній гинули сини України, плакали вдови й сироти України, нищились праця, господарка і добро українського народу. У тій чужій для нас війні особливо тяжкого лиха зазнала Західня Україна: рясною кров'ю скропилась Галицька Земля з рук московського ката, а тисячі українських

патріотів на чолі з митрополитом Андреем Шелтицьким пішли на заслання до Московії.

Грянула в кінці лютого 1917-го року російська революція. В Україні блиснуло світло свободи. Міста і села України вкрились маніфестаціями. З жовто-блакитними прапорами в руках, з портретами Тараса Шевченка, Гетьманів і діячів української культури люди вимагали свободи, відновлення козацької слави, Української Держави, звичайно, Гетьманської, бо республіканської в Україні ніколи не було. За створення Козацько-Гетьманської Держави говорила історія, державна пересмність від Великої Національної Революції під проводом Гетьмана Богдана і національного зриву Гетьмана Івана Мазепи, зрештою — традицію, звичаї, фольклор, пісню ретельно зберіг і доніс до наших днів український народ.

Але не так сталося, як вимагала, принаймні, переважаюча більшість народу. Українська революційно-демократична і соціалістична інтелігенція, що захопила провід в революції і в Україні, об'єдналась в революційних акціях з революційно-демократичною і соціалістичною інтелігенцією Московії. Спільно продовжували імперіалістичну війну в інтересах Росії, спільно переводили соціальну революцію, тому національні питання немосковських народів відходили на другий план, обмежуючись тільки автономією в межах російської федерації. Внутрі України розпалили клясову боротьбу, соціальний антагонізм між окремими прошарками населення.

З падінням Тимчасового (демократичного) уряду в Росії Центральна Рада не змінила своєї політичної орієнтації на "трудовий народ" чи "пролетаріат", не стала на позиції в інтересах всього українського народу незалежно від майнового стану, а подалась ще більше вліво, наблизилась до большевицької політики уже в советській Московії, бо 3-ім Універсалом анулювала в Україні приватну власність на землю, проголосила соціалістичну Народию (не демократичну) Республіку в системі "російської федерації". Цим самим ЦРада розгромила дужу українську хліборобську клясу, що єдина мала силу тоді суцільно Хліборобську Україну проголосити і втримати Українську Самостійну Державу. І цими "державними" заходами Центральна Рада відкрила дорогу на Україну московським большевикам, тому що сільські бідняки в "Селянській Спілці" і здебільшого московський, жидівський і польський пролетаріат в Україні, на яких спиралась Центральна Рада, ті самі "економічні і соціальні блага" давали большевики і то в більш реальний спосіб. Зовсім так, як і в Московії, що Керенський не зміг знайти військових частин на боротьбу з большевиками, бо солдати не бачили різ-

ниці між Керенським і Леніном, обидві сторони були тоді соціалістичними, однакові в обіцянках народові.

Після 3-го Універсалу, в листопаді-грудні 1917 року села України вже потопали в пожежах, грабунках маєтків не тільки дідичів, а і добрих господарів, чесних хліборобів, у вбивствах і відкритих розбоях. А в містах почались большевицькі заклоти, зокрема "січневе повстання" в Києві. Незабаром посунула московська навала на Україну під проводом Муравйова. Центральна Рада і уряд змушені були залишити Київ і податись на захід. Сільська біднота була задоволена "здобутками революції", а міський, на 80% неукраїнський пролетаріат, вітав большевиків.

Одначе таке печальне минуле нічому не навчило революційно-демократичних і соціалістичних провідників. Четвертий універсал хоч і проголосив самостійність України, але соціалістичний курс політики уряд ще більше поглибив і форсував скликання Установчих Зборів, щоб затвердити соціалістичний устрій в Україні. Більш того, запросивши на допомогу німців, щоб прогнати большевиків, з їх командуванням і представництвом монархічної Німеччини уряд ЦРаді вступив у відчайдушні суперечки, обстоюючи дальші соціалістичні експерименти в Україні і цілком дальше ігноруючи вимоги хліборобської класи і всього статечного громадянства про відновлення приватної власності на землю, встановлення правопорядку в Краю і відновлення нормального суспільного життя, залучити до державного будівництва і "буржуазні" українські партії. Конфлікт між німецьким командуванням і українським урядом так поглибився і загострився, що постало питання: бути чи не бути українській державності.

З днем 29-го квітня 1918 р. вся ця вакханалія припинилась. Український народ, за винятком лівих українських і неукраїнських партій та невеликої кількості їх прихильників, вільно зідхнув від хаосу і безладдя в Краю і під великодні дзвони щиро виявляв свою радість. Після проголошення Гетьмана з усіх усюд до Києва почали прибувати делегації для привітання Гетьмана і з різними до нього проханнями. Почали приїздити делегації з пограничних місцевостей, які не були певні, чи ввійдуть вони до складу Української Держави і посилали спеціальних депутатів просити, щоб Україна прилучила їх до себе. Поприїздили делегації з Дону, Кубані, Кавказу, з Туркестану, з Холмщини — з усіх місць, де жили українці, просити захисту і порятунку в Українській Державі. Відразу Україна, прибравши історично-традиційну форму державности, ставала масстатичною, в очах і свідомості своїх і чужих людей набирала означення одного цілого для всіх класів українського народу.

Відомий діяч Микола Міхновський сказав: "Я бажав би, щоб у Росії була республіка, а на Україні — монархія. Україна буде Гетьмансько-Козацькою, або її зовсім не буде". У Московії перелякалися від гетьманського перевороту. Ленін заявив: "Як втримається Гетьманщина, то Росія повернеться в кордони Московського Князівства XV віку".

Українська Держава швидко зростала і міцнішала в усіх галузях народного життя. Державне будівництво, національний розвиток культури, літератури, освіти, всіх видів мистецтва розгорнулось за Гетьманщини широко, стало, по-державницькому. Засновано всі заклади для організації української національної армії. Плановано аграрні і промислові реформи відповідно до потреб Української Незалежної Держави. Україна мала стати Конституційною Монархією з розподілом влади на Законодавчу в особі Державного Союму, Виконавчу — в особі Уряду під проводом Гетьмана і Судову — з незалежних суддів.

Гетьманська Держава впала. Не будемо переповідати цю трагедію, спричинену своїми ж соціалістами. Наведемо тут кілька висновків наших видатних діячів. В. Липинський: "Колі б наші революційні отамани та інтелігенція в 1918 році визнали б і піддержали місцеву консервативну владу Гетьмана Павла Скоропадського, то по цей день існувала б Українська Держава... Бо слабенький напір большевиків у 1918 році на Україну вдався (як і всі взагалі чужоземні напори на нашу землю) тільки завдяки внутрішній різни українських революціонерів і українських консерватистів між собою" ("Листи...", стор. 432). Д-р Д. Донцов: "Соціалістичні погляди в 1917-1918 рр. були тим дурманом, що звів на манівці визвольну боротьбу Українського Народу.... Ви (соціалісти) почали повстання проти Гетьмана під синьо-жовтим прапором, ведете під червоним, а скінчите під чорним прапором анархії". Історик Степан Томашівський: "Петлюра й товариші висадили у повітря... воскреслу українську державність та кинули рідний край у божевільну, деструктивну анархію, якій покласти сякий-такий кінець прийшлося — о сороме — московським большевикам". І зрештою Симон Петлюра за два тижні перед смертю писав у листі до Ю. Гуменюка і признавався: "Для мене, як реального політика, який базує свою діяльність на підрахункові дійсних сил, як своїх, так і ворожих, було ясно вже в кінці 1918 року що ми свою справу на деякий час програли". (Укр. Прав. Слово, ч. 5, 1968 р.). Не знати, що саме мав на увазі бл. п. Симон Петлюра, хоч ясно, що в кінці 1918 р. було "успішне" повстання проти Гетьманщини, ведене ним же.

І наші високі церковні ієрархи, митрополит Андрій Шептицький і митрополит Василь Липківський рішуче засуджували

повстання проти Гетьманської Держави. І тепер, в еміграції, все частіше і частіше чуємо і читаємо: "Доба Гетьмана П. Скоропадського є часткою української історії і не є гіршою за гетьманування інших колишніх гетьманів, а може в дечому й кращою".

У 57-ліття постання Гетьманщини і 30-ліття трагічної смерті її Творця, що припадає на 26 квітня ц.р., схилимо в жалобі наші голови і помолімось за спокій душі Гетьмана Павла, що приклав стільки сил і труду для добра Українського Народу.

("Батьківщина", 26 квітня 1975)

---

## ВИСЬКОВА ПРИСЯГА

ЗА ГЕТЬМАНЩИНИ 1919 Р. — НАКАЗ Ч. 339, 20 ЛИПНЯ 1918

"Обіцяю і присягаю Всемогучим Богом і Святим Євангелієм, що буду служити, не жалючи свого життя, вірно і щиро аж до останньої краплі крові Українській Державі і Ясновельможному Гетьманові, Верховному Вождеві Української Армії і Флоту. Я буду ставити в усіх випадках якнайбільший опір ворогам Української Держави, буду пильнувати всіх інтересів Української Держави й свято берегти доручену мені службову таємницю і слухатись без заперечень наказів для потреби служби й держави, совісно виконувати всі мої обов'язки й нічого задля власної користі не робитиму такого, що перешкодило б моїй службі й присязі. Я ніколи не покину своєї частини й свого Прапора і в усіх випадках буду поводитися, як личить чесному, вірному, совісному, хороброму й свідомому (офіцерові або воякові). Хай мені в цім Бог допоможе! На закінчення цілую Святе Письмо і Хрест мого Спасителя. Амінь".

## ОСВІТНЯ І КУЛЬТУРНА ПРАЦЯ ЗА ДРУГОЇ ГЕТЬМАНЩИНИ

Зразу після проголошення ген. Павла Скоропадського Гетьманом Всієї України, розпочалася праця по упорядкуванню цілого державного життя. Успішно було переведено зібрання всіх Українських Земель з прилученням Холмщини, Полісся та Криму. Для Галичини і Буковини, які тоді були під Австрією, загарантовано автономію. На мирозій конфе-

**У неділю 6-го жовтня 1918 р. Гетьман Павло Скоропадський**



Києві, під проводом сенатора Сергія Шелухина, ро-  
----- про приєднання до України південних ча-  
родоніжчини, заселених українцями. При-  
ономорську флоту. Підготовлялася рефор-  
ння селян землею за рахунок великих маст-  
ляни організування Української Армії, яким  
лені. Підготовлялася Автокефалія Україн-  
ної Церкви для її повного відділення від  
москалів на українське життя і цілий ряд  
ле найбільшу увагу було присвячено шкіль-  
ю-національним справам, щоб створити ціл-  
українську культуру, очистити її від непо-

ідкрив Перший Український Державний Університет у Києві.





трібних та шкідливих домішок і на тому виховувати повноцінний — свідомий український елемент.

Реформу українського шкільництва починали від нижчого шкільництва. Для цього перш за все треба було підготувати учителів. В цілій Україні були переведені курси українознавства для учителів. Курси були уряджені для нижчих, вищих, початкових та середніх шкіл. За деякими відомостями, через ці курси перейшло біля 50.000 учителів. Курси мали велике признание зі сторони учителів. Дуже скупий міністер фінансів Ржепецький ніколи не відмовив грошей на освітні й культурні цілі. Міністром народньої освіти був призначений Микола Прокопович Василенко.

На нижче шкільництво було призначено 88,987.027 карб. На вищі початкові школи — 20.726.712 карб. На позашкільну освіту лише на півріччя 5,949.350 карб. На передшкільну освіту на півріччя — 500,000 карб.

Вже ці асигнації вказують на те, яку велику увагу присвячувано вихованню національно свідомого елемента.

За час Гетьманщини засновано 150 українських гімназій, як в містах, так і в деяких селах. Призначено було 350 стипендій імені різних визначних українських письменників.

Було засновано два Українські Університети в Києві і в Кам'янці Подільському, передбачалося заснувати в Харкові, Катеринославі та в Одесі. В Полтаві заложено історично-філологічний факультет. Для молодих учених, що мали удосконалити свої знання за кордоном, засновано 30 стипендій і на ту ціль призначено 150.000 карбованців.

А вершком всього було заснування Української Академії Наук у Києві — найвищої наукової установи на Україні, куди було призначено спеціальним наказом найвидатніших вчених, яких тоді мала Україна.

Все це не були порожні слова і розпорядження. Все підготовлялося продумано, ґрунтовно, все забезпечувалося відповідними приміщеннями і відповідними сумами грошей, без чого праця була неможлива. Розпочалося видання українських шкільних підручників, яких видано 1,620.000 примірників. Для упорядкування справи з підручниками засновано чимало нових видавництв. Як старі українські видавництва, так і нові одержали великі безпроцентові позички. Для прискорення справи змушені були велику частину підручників друкувати за кордоном, головню у Відні. Але з огляду на події в кінці 1918 і на початку 1919 року ці підручники не могли бути привезені в Україну. Посилена праця українських видавництв у короткому часі привела до того, що в залізничних кіосках, а в слід за тим і в інших зникли російські книж-

ки і часописи. Все це вказує на те, що на полі освітньому пророблено величезну роботу. Як оцінювало працю Гетьмана Павла і його уряду громадянство, говорить Микита Шаповал, коли описує відкриття першого Українського Університету в Києві: "Скоропадський з'явився в білому гетьманському жупані, з характерною гетьманською шапкою. Хор Кошиця грянув "Ще не вмерла". Скоропадський сам прочитав свою установчу грамоту. Я бачив, що деякі українці були зворушені особистим виступом Гетьмана. Подумайте, — пише Микита Шаповал, — в Чорносотенному Києві, в якому ми українці є меншістю, не в казці, а в дійсності відкривається український університет. Справжні пани кругом: генерали, міністри, дипломати, професори. Всі серйозно відкривають університет там, де ще два роки тому не можна було говорити про українську народню школу. Але більше... виступає людина і каже: я гетьман Всієї України. Справжній, живий гетьман, у білому жупані, підперезаний поясом Хмельницького чи Мазепи, з отакою шапкою в руках, як на картинах, чи в музеї. Це ж іде Україна, казка, ніби пливуть перед очима персонажів сторіжки "Кобзаря", ніби над усім в хмарах витає Шевченко і благословляє Україну". — Таку фотографію відкриття університету в Києві подав ворог Гетьманщини, с.-р. — Микита Шаповал у спогадах п. з. "Гетьманщина і Директорія" (стор. 20).

Цю незабутню і неперевершену красу українці знищили власними руками. У відкритті університету в Києві взяли участь посольства Німеччини, Австрії, Болгарії, Туреччини, Фінляндії і інші. Ось що пише про це військовий аташе при Австро-Угорському посольстві гр. Спанокі, який вже на другий день вислав рапорт по команді, як про надзвичайно важливу подію: "Вчорашньому дню треба надати велике значення в розвитку української державности. Саме місто Київ і все громадянство участі в святі (відкритті університету. — В. В.) не взяли, як це буває звичайно в інших країнах в таких випадках. Для цього вони не мають справжнього почуття. Гетьман був всіма дуже сердечно привітаний. Шлях від нього до національних і демократичних партій, як ми могли бачити, робиться все вільнішим. Національне питання, видно, тратить своє первісно-радикал-соціяльне загострення. Партії помітно зближуються з консервативним гетьманом і приступають до співпраці з ним. Якщо справа піде таким шляхом хоч кілька років, то ми справді читатимемо в географії Європи про Українську Державу". (Донесення ген. Спанокі, 7-го жовтня 1918 року, ч. 1614 на ім'я КуК Армеесоберкомандо. Історія Д. Дорошенка, том II, стор. 357).

Так оцінював події і ситуацію в Україні в ті часи чужинець. Справу уважав так важливою, що вже на другий день по відкритті університету вислав належний рапорт по команді. Ясно підкреслив, що для того, щоб в географії Європи можна було читати про Українську Державу, треба було лише не перешкоджати Гетьманові в її відбудові і закріпленні. З перспективи довгого часу маємо добре продумати, чи ми з "великого патріотизму" були будівничими чи руйніниками власної Української Держави, яку Провидіння в ті часи дало в наші руки.

(Перодрук, "Батьківщина" 29.ІV.1978)

*Павло Маренець*

## ДРУГА ГЕТЬМАНЩИНА В НАШІЙ ПОЕЗІЇ

60 років тому на Україні, в Золотоверхому Києві, відбулась велика історична подія: на Хліборобському Конгресі 29-го квітня 1918 року генерала Павла Скоропадського, Нащадка Гетьманського Роду, було проголошено Гетьманом Всієї України. Після кількавікового московського панування Україна повернулася на власну національну дорогу життя. Велику радість і надії на світле майбутнє викликала ця історична подія серед громадянства. І не могла вона не відбитися в українській поезії. Так поет і письменник Михайло Лавренко, захоплений подією, писав:

— Вступає Гетьман в Брану Золоту  
У славі й сійві — горда Україна:  
Століття гинула в кривавому поту,  
Але й вона діждала свого Сина.

Нарід, духовні, всі упали ниць,  
Щоб батька в славі й величі вітати;  
Лунає радість дзвонами дзвіниць —  
Спішать усі чолом Гетьману дати.

Збулись... збулись пророчії слова.  
В одно зіллято України ріки!  
Над Києвом — Тризуб і Булава...  
Веди ж нас, Гетьмане, в прийдешні щасні віки.

Того самого дня, 29-го квітня 1918 року, коли було відновлено Гетьманство, на кораблях Чорноморської флотії були

піднесені українські національні прапори. Про це проф. Василь Пачовський в своїй поезії писав:

— В день, як став Гетьман на чолі держави...  
На Чорнім морі блиснув хризоліт,  
Загнали блиском кораблі як пави,

Червоні плахти зсунулись на вал  
І лунко слово адмірала впало —  
"Побідоносець Юрій" дав сигнал:

"На прапор гюйс! — і струнко!" — гасло чути:  
"Жовтоблакитний прапор піднести!"  
Всі стали струнко в один вал редути.

Злетів у гору над усі машти  
Жовтоблакитний прапор розгорнутий  
Під сурми й свист старшинської чети...

На Чорноморській флоті з кораблів  
"Воскресла Україна" — заспівали  
На морі моряки до всіх світів.

З відновленням Гетьманства почалося справжнє державне будівництво: упорядкована була адміністрація, працювали міністерства, розвивалась українська культура і освіта. На самому початку Грамотою Гетьмана була привернена приватна власність на землю, що її скасували соціалісти, революціонери. Незалежна Україна не потребувала ні соціалізму, ні комунізму, ні класової боротьби. Гетьман будував таку державу, як тепер є в Західній Європі чи Америці. Україна почала входити в коло Західноєвропейських держав.

Про державне будівництво проф. В. Пачовський писав:

Розвив міністрам Гетьман свою думу:  
Творив законом з війська стальну сіль,  
І міліони гривен клав без шуму.

Полків стошістдесят сім всіх порід  
До року мало станути для руму  
На охорону Золотих Воріт.

На північ ставив збройну огорожу —  
Слав запорізький корпус з всіх полків,  
Сіру дивізію розгорнув наче рожу.

Спорудив військо стану козаків,  
Дивізію сердюцьку, як сторожу —  
... зоружив Січових Стрільців.

Щоб виховать державне покоління,  
Гетьман розсіяв шкіл середніх рій —  
3 високих шкіл двох сипав їм проміння,

Склав Академію Наук як стій,  
Притяг верхівку з рідного коріння,  
Віддати ум свій нації своїй!

Гетьман підняв Українську Державу  
3 підвалу на достойний п'єдестал,  
Розніс по світу нашу волю й славу.

Сім з половиною місяців тривало національне державне будівництво України. Для ворогів, своїх і чужих, національне відродження України було більмом в оці. Вони напосілись здушити волю народу, завести соціалізм — рабство, і... здушили. Молода держава впала.

В. Пачовський, вельми побиваючись тим, що сталось, писав:

"Марко глумився з Божого добра:  
"Коли така не буде Україна  
Як хочу я, ніякої не тра!...  
Марко пер бунтом в прірву лихоліть"...

Спиридон Черкасенко, поет і письменник, уболіваючи за долею України, писав:

Нераз вночі на чужині  
Мене навідує видіння:  
Майдан, Софія, Безгоміння,  
Гетьман суворий на коні...

"...Я кликав вас під булаву,  
Щоб оповити давню славу,  
Щоб на руїнах вже нову  
Створити власною Державу".

"Ви не пішли на поклик мій:  
Вам чар всесвітньої облуди  
Заворожив ваш глузд лихий,  
Пройняв вам душу, серце, груди"...

"Ви за химери бунт зняли,  
Ви занехали путь єдину, —

І що ж натомість здобули? —  
Неволю, голод та руїну!”

Соціалізм, що його намагались будувати ті, що повалили Гетьмана, С. Черкасенко називає “всесвітньою облудою”, також д-р Кость Вагилевич причиною лиха, що сталося після упадку Гетьманщини, вважає соціалізм, та дорікає тим “верховодам”, що до нього вели:

“Гей зміни блудні”, “наукові  
Інтелігентські світогляди!”  
Гей, скільки людських сліз і крові  
Пролляли ті прокляті влади,  
Які на ізмах будували  
Свої “всесвітні ідеали!”

“Гей, скільки книжної брехні,  
Придумано для всіх народів!  
Гей, скільки виросло на ній  
І в нас тих темних верховодів,  
Що принесли нам в Україну  
Могили, голод і руїну”.

Про причини програної боротьби за свою державність, визначний поет-націоналіст Євген Маланюк писав:

“Пишу по роках сліз і крові,  
Що напророкував пророк:  
“Присплять лукаві і в огні  
Її окрадену збудять!”

Прогаяли великі дні  
Скалічені, маленькі люди;  
Заслинили в ганьбу і бруд  
Велику віру — й на руїнах  
Отарою мандрує люд,

Що мав зродити Україну,  
Нас люто, хижо обікрали.  
Бо аж по бурі, по віках  
Ми зрозуміли, що програли...”

Програні змагання за українську державність не захитали віри українського народу в свою перемогу над ворогом, а відновлене у 1918 році Гетьманство, як традиційна форма нашої державности, стало вихідним пунктом для організації

дальшої боротьби. Будуча Україна виросте із свого ґрунту, ґрунту своєї землі. Так як колись Т. Шевченко, твердо вірив:

“Оживуть Гетьмани — Блісне Булава”,

так і сучасні наші поети писали:

“Тож буде так, аж поки ви  
Усі громадою одною  
Не станете під булавою  
На згин кривавої Москви”. (С. Черкасенко)

А поет М. Лавренко писав:

“Ревнула б дзвонами оновлена Софія,  
Засяяла б столиця знову, як нова.  
І ожила б наша сподівана надія: —  
Гетьманський лад... — Тризуб і Булава!”

(“Батьківщина”, 29 квітня 1978)

## В. ЛИПИНСЬКИЙ ПРО ВИЗВОЛЬНУ БОРОТЬБУ

“Ані нашої внутрішньої боротьби, ані теперішнього катастрофічного антракту в нашій боротьбі за визволення не можна абсолютно зрозуміти, коли не усвідомити собі того основного — на мою думку — факту: боротьба за створення Української Держави — тобто за здобуття повної волі для української нації — була ведена людьми, які в державну незалежність України не тільки перед тим ніколи не вірили, але навіть до самої ідеї державної незалежності ставились з погордою й вороже. Під гаслом осмішування самостійництва, як “буржуазного балакунства” пройшов увесь період ІДЕЙНОЇ ПІДГОТОВКИ (скрізь підкреслення В. Липинського) до національної революції в кінці 19-го і на початку 20-го століття. Під гаслом якнайгострішого поборювання самостійників, як контрреволюціонерів і ворогів народу, пройшов увесь перший, найбільш гарячий, найбільш творчий період діяльності Центральної Ради”.

“Тільки “ПО ДОВГИХ І ВЕЛИКИХ ВАГАННЯХ” — пише Голова Центральної Ради проф. Грушевський — “головні українські партії, соціалреволюціонери й соціалдемократи, рішили проголосити незалежність України” — та й то так, “щоб відпалити всякі підозріння чи надії на те, що самостійність України буде формою української реакції, чи української національної виключності”.

(“Листи...”, стор. 5)

## ЗНАМЕННІ РОКОВИНИ

День 29-го квітня 1918 року є визначним в історії Українського Народу. Щоб вірно оцінити його значення, треба оглянутися назад, треба ще раз поставити перед нашими ду-



**Гетьман П. Скоропадський і прем'єр Федір Лизогуб**

ховими очима ті події в Україні, які розгорталися 40 років тому.

То були роки Визвольної боротьби Українського Народу, яку він провадив після того, як більше двох сотень років перебував у національному пригніченні й уярмленні Москвою.



Уярмлення це, ведене вправною підступною рукою московських правителів, заподіяло великі руйнування української національної субстанції. Під московським пануванням Український Нарід утратив свою вищу провідну верству, що в своїй переважній частині перейшла до народу-гнобителя, духово збагачуючи його; втратили ми й свою національну Церкву, бо Церква на Україні була цілком опанована Москвою. Тому то Український Нарід у своїй переважній більшості вже не відчував себе окремою нацією, виразно не відчував навіть свого національного поневолення.

Національне відродження Українського Народу проходило в 19 столітті й відзначало поважний поступ, але аж до початку 20-го століття воно мало переважно культурно-освітній характер — ще не підносилося до виставлення політичних вимог. Пророчий голос Миколи Міхновського, який на порозі 20 століття в брошурі "Самостійна Україна" сміливо виставив гасло державної незалежності України, не був підхоплений загалом свідомого українського суспільства й поки що був ще тільки голосом "вопіюючого в пустелі".

Українське політичне життя ще не було розгорнене. Не було масових українських політичних організацій і угруповань. На початку 20-го століття заснувалися українські соціалістичні партії — українські соціал-демократи і українські соціал-революціонери, — але вони не були самостійними утворами української політичної думки, а лише копіювали програми й тактику одноіменних російських соціалістичних партій.

Отакі то були обставини на Україні, коли на початку березня 1917 року в Росії вибухла революція, й завалився апарат державної влади царської Росії. Повторюю й підкреслюю, що на той час Український Нарід не мав своєї вищої, державницькими категоріями мислячої, верстви, й сама національно-державницька свідомість не була достатньо поглиблена в широких колах Українського Народу.

Перед Україною раптом розгорнулися широкі можливості вільного національно-державного роззитку, але тодішні провідники Українського Народу, належні до українських соціалістичних партій, цілком не були до цього підготовані. Безперечним є, що ними керувала добра воля, але вони ні в якій мірі не мали досвіду державного будівництва, не були практично й теоретично належно озброєні для розв'язання тих важливих прблем, які перед ними постали.

У ті часи серед широких народніх мас й інтелігенції всіх культурних народів користалося великою популярністю соціалістичне вчення Карла Маркса, яке обстоювало ліквідацію

всього приватної власності й зокрема земельної власності і удержавлення всіх приватних підприємств. За вченням Маркса, вся влада в державі мусіла належати працюючим ("диктатура пролетаріату"), а міжнародне життя мало базуватися на братерській єдності й солідарності пролетарів усіх країн, об'єднаних Інтернаціоналом, що нібито виключало можливість виникнення будь-яких воєн і робило для пролетарської держави непотрібним тримати військо.

Тепер ми є свідками того, що вже на протязі понад 40 років соціалістичний суспільно-державний устрій запроваджується в Московщині й підлеглих їй країнах. Це призвело до жахливого зубожіння людности в тих країнах, до колосальної матеріальної нерівності, до небувалого досі збільшення озброєнь, до руйнівчої 2-ої світової війни, й ставить тепер людність перед загрозою й майже неминучістю ще жахливішої третьої світової війни. Отже тепер багато людей побачило, що соціалістичний устрій приносить працюючому людству більше зла ніж добра, але на початку нашого століття люди думали інакше.

Тоді, 40 років тому, недосвідчені українські соціалісти сліпо вірили в благодійність марксового вчення, а тому завзято заходилися запроваджувати (за чужими рецептами) в Україні соціалістичний устрій — ще перед тим ніде не випробуваний, але який видавався їм ідеальним.

Це привело дуже скоро до згубних наслідків. В країні почалися земельні розрухи, що руйнували господарство краю. Наївна віра в "братерську солідарність пролетарів" спричинилася до нехтування справою державного оформлення країни й організації власної збройної сили, а це призвело до окупації України (на початку 1918 року) москалями-більшовиками, до покликання на допомогу чужинецьких німецько-австрійських військ. Але все це ще не навчило тодішніх українських провідників, і соціалістичний уряд ЦРади продовжував "будувати соціалізм" на Україні, заявляючи в особі своїх авторитетних представників, що "Якщо Україна не буде соціалістичною, то краще ніякої...", ширячи й далі розрухи в господарському й суспільно-громадському житті України.

І от тоді українські хлібороби — основна верства Української Нації — вирішили рятувати справу й взяти керівництво державою в свої руки.

Задум українських хліборобів був той, що звільнена від московського панування Україна мусить відтворювати свою державність не за чужими, позиченими у інших народів, зраз-

ками й рецептами, а на базі свого власного багатого, тисячолітнього історичного досвіду.

У минулому Гетьманщина 17-го і 18-го століть була найсвітлішою сторінкою історії України недавніх часів. Отже З'їзд делегатів від українських хліборобів, який був скликаний у Києві 29-го квітня 1918 року, і на який прибуло з усіх областей України біля семи тисяч делегатів, проголосив відтворення Української Гетьманської Держави. Гетьманом Всієї України Хліборобський З'їзд проголосив нащадка стародавнього Гетьманського Роду, що на протязі століть стійко зберігав традиції Гетьманщини й в міру можливості вірно служив Українській Справі — видатного воєначальника генерала Павла Скоропадського.

У тяжких умовах проходила діяльність Гетьмана Павла і покликаного ним Гетьманського уряду. Широкі українські народні маси ще й в той час не були достатньо національно-патріотично усвідомлені (тільки трагічний досвід запровадженого "старшим братом" розкуркулювання і жахливого голоду 1933 року приніс їм те усвідомлення) й легко піддавалися впливам большевицької пропаганди. А з другого боку і для українських соціалістів досвід посередніх невдач і підступно ворожа політика московських большевиків не були ще достатньо переконливими — вони не йшли на співпрацю з Гетьманським урядом, а в своїй антиурядовій діяльності вони навіть не цуралися діставати підтримку з боку московських большевиків. Отже Гетьманський уряд у своїй діяльності не мав підтримки всього суспільства, а в багатьох випадках натикався й на пасивний та активний спротив своїм заходам, що дуже перешкоджало успішності його праці.

І все ж таки позитивні висліди діяльності Гетьманського уряду були дуже значними, а це свідчить, про те, що засади діяльності були слухними, що він ішов вірним, історично виправданим для Українського Народу шляхом.

За короткі тільки сім з половиною місяців діяльності Гетьманського уряду був добре налагоджений державний адміністраційний апарат, налагоджена торгівля, й ціни на продукти й речі широкого вжитку були невисокими; була налагоджена фінансова справа; добре функціонували залізниці, надзвичайно багато зроблено в галузі розвитку української культури; уміло й успішно провадилась зовнішня політика; були створені кадри для 300-тисячної української армії, був детально і добре розроблений земельний закон.

В діяльності Гетьманського уряду були і деякі помилки й недотримання, але всі об'єктивні історики свідчать, що за весь час Української Визвольної Боротьби тільки під час Гетьман-

щини 1918 року дійсно закладались підвалини української державности, дійсно творилася Українська Держава.

Тільки цей період свідчить, що український нарід є вже дозрілий до створення власної здорової повнокровної держави.

Трудні, каламутні обставини тогочасної міжнародньої ситуації й нерозум багатьох тодішніх українських діячів привели до того, що Українська Гетьманська Держава не встояла, що вона впала, й Україна знову була уярмлена нашим лютим ворогом — Москвою. Але той світлий період нашої недавньої історії — Українська Гетьманська Держава 1918 р. — не проминув безслідно. Він став вихідною точкою й підвалиною широко розгалуженого, великим українським істориком і соціологом В. Липинським ідеологічно міцно обґрунтованого, Гетьманського Руху, який обстоює тезу, що формування майбутньої — після звільнення від ворога окупанта — Української Держави буде успішним тільки в тому разі, якщо воно провадитиметься на тих принципових засадах, на засадах пошанування здорових національно-державних традицій Українського Народу, на яких 40 років тому, в 1918 році, будував Українську Державу світлої і славної пам'яті Гетьман Всєї України Павло.

Лондон, 1958 р.



Перед прибуттям Гетьмана Павла на відкриття Університету

## ПОФАЛЬШОВАНИЙ ЮВІЛЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ НАУК

У Києві відбулася 22-го травня 1969 року ювілейна сесія Академії Наук УРСР, бо начебто "50 років тому, завдяки перемозі великої жовтневої соціалістичної революції... здійснилась мрія прогресивної української інтелігенції про створення національного наукового центру — Академії Наук", і з цього приводу "вченим, інженерам і технікам, робітникам і службовцям та всьому колективу" подаровано орден Леніна<sup>1</sup>).

Фактично Українська Академія Наук була відкрита 14-го листопада 1918 року, тобто в часі Гетьманщини. Як згадує проф. д-р Н. Полонська-Василенко, що була в ті часи вченим секретарем Інституту Археології та науковим співробітником Історико-Філологічного Відділу Академії Наук, — "Року 1928, вже за совєтського панування, передбачалося гідно відсвяткувати 10-літній ювілей існування Академії. Правда, це святкування не відбулося, але преса, зокрема академічні видання, відзначили що подію". А проте "Большая советская энциклопедия" 1947 р. та 1949 р. вперто твердить, що Українська Академія Наук була "основана в 1919 році, після перемоги на Україні совєтської влади", а це свідчить лише "про безсоромну фальсифікацію історії, яку практикують в Совєтському Союзі, і про те, яким колосальної ваги культурним і історичним фактом є заснування Академії Наук, яке так завзято намагаються большевики віднести до своєї влади"<sup>2</sup>).

Що ж саме трапилось в 1919 році? В лютому Директорію УНРеспубліки змінила большевицька окупація, а потім прийшла білогвардійці. Як свідчить "Звідомлення"<sup>3</sup>), "досі в історії Всеукраїнської Академії Наук за найгіршу добу вважався період денікінської окупації в Києві 1919 року. Денікінці хотіли зовсім зачинити Українську Академію Наук та й аж чотири місяці жоден із співробітників Академії не здобував платні".

"Перші роки існування Академії за совєтської окупації були в матеріальному відношенні дуже важкі. Великі платні, призначені в 1918 році, не видавалися. Помешкання не оплачувалися. Доводилося працювати в температурі біля нуля, чорнило замерзало, паперу не було й використовували для писання старі афіші, конверти, зворотні сторінки календарів

і т. п. Доба Добровольчої армії позначилася тим, що Академію було "знято" з державного утримання. Поновлена большевицька окупація принесла нові труднощі: протягом шести місяців платні не видавали, а коли видали — карбованець так упав, що на цю місячну платню не можна було придбати 1 фунт хліба". Так згадує ті важкі часи пані Полонська-Василенко<sup>4)</sup>.

Звичайно Українська Академія Наук була кісткою в московському горлі, так на неї дивилися росіяни, як денікінці, так і советська влада. В дійсності справа утворення її відбувалася так: ледве три тижні після революції, в березні 1917 року, на Українському Педагогічному З'їзді в Києві, поруч з іншими питаннями, було ухвалено вітати намір Українського Наукового Товариства з 1907 (!) р. "приступити до організації Української Академії Наук". Боротьба за українізацію середніх шкіл та університету стали на перешкоді, а головне в наслідок політичних подій, справа не рухалася аж до відновлення Гетьманства.

На першому ж прийнятті міністрів 5-го травня 1918 року М. Василенко подав Гетьманові плян праці Міністерства Народної Освіти, в якому, між іншими пунктами, передбачалося заснування Української Академії Наук і вже через місяць було призначено 200 тисяч карбованців на спеціальну комісію "для вироблення законопроекту про заснування Академії Наук в Києві"<sup>5)</sup>.

Відкриваючи 9-го липня 1918 р. перші сходи 15 професорів та академіків комісії, міністер Освіти Василенко сказав: "утворення Української Академії Наук має велике значення, бо ще й досі є багато людей, які скептично й з насмішкою відносяться до українського руху та відродження, не мають віри в життєві сили українського народу, не вважають можливим розвиток української мови й науки. Для тих, хто вірить в життєздатність українського народу, для кого відродження його це "свята святих", для тих утворення Академії Наук має величезну вагу, являється національною потребою і черговим завданням"<sup>6)</sup>.

Комісія перевела велику працю вивчення та порівняння статутів існуючих Академії Наук і 17-го вересня подала докладний законопроект, по якому Академія має метою, окрім загально наукових завдань, вивчувати сучасне та минуле української землі та народу. Академія мала три відділи: історично-філологічний, фізично-математичний та соціальних наук. Первісний відділ по чотири, призначає Гетьман, а дальших мають вибирати самі академіки. Цей законопроект був схвалений Радою міністрів і затверджений Гетьманом. Було

призначено на його виконання великі кошти. Згідно пункту 47: "усе внутрішнє діловодство Академії, (протоколи, канцелярські папери) обов'язково провадиться мовою українською", а 21 розділ Статуту голосить: "всі видання Академії обов'язково повинні друкуватися українською мовою. Коли б автор забажав, Академія друкує ту саму працю рівночасно одною з оттакх мов: французькою, німецькою, англійською, італійською та латинською", отже про московську мову ані згадки!

Перша зміна Статуту Академії большевиками була написана по-московському та був підписаний "Председателем Совета Народних Комисаров України" Х. Раковським. Далі написали накази харківського уряду про "скорочення штатів".

### ГЕТЬМАН ПАЗЛО ПРО СВОЮ ПРАЦЮ 1918 Р.

Щодо діяльності Гетьманської Держави в галузі культури, то маємо свідчення самого Гетьмана:

"В основі нашої діяльності в обсязі культурному ми кермувалися принципом: прямуючи невпинно до створення нашої зовсім самостійної української культури, прямуючи до цілковитої українзації всього народнього виховання, — робити це з найменшою шкодою для всяких культурних цінностей.... Ми прямували не до механічного примусового прилучення людей до українства, але до хемічного розтворення неукраїнських елементів в українській стихії. Наші противники, не рахуючись з тодішніми умовами, бажали собі далеко різнішої українизаційної лінії. Завдяки своїй вдачі й фахові — як військовик — я подекуди мав нахил до цієї концепції, але мої співпрацівники — і Василенко, і Науменко, і Петро Дорошенко — завжди здержували мене, і, гадаю, вони мали рацію, бо я встиг запримітити за короткий час свого гетьманування, які тривкі висліди давала тактика, що вони відстоювали. Але слід було мати велику видержку й безконечну терпеливість".

"І Академія Наук, і два університети (Київський і Кам'янецький), і багато-багато інших вищих, середніх та нижчих шкіл і найрізніших освітніх, культурних інституцій, також і інституцій для розвитку різних мистецтв — це наслідки відданости українських діячів, на чолі яких стояли такі люди, як Василенко, Стебницький, Науменко, Петро Дорошенко, Іван Огієнко. Ці люди блискуче проводили в життя ті загальні директиви, що я спільно з ними опрацював. Такі директиви легко було давати, та в хаотичних умовах 18-го року в Україні — дуже трудно було їх здійснювати, одначе ці люди зуміли це зробити".

"Так на початку 1922 року кількість 606 штатних робітників було наказано звести до 147. З незвичайною шкодою для праці Академія перевела цю "автовісекцію" і так якось наладнала працю, коли 1923 рік приносить новий наказ — зменшити штат до 117 співробітників... Осінь 1924 року принесла нове скорочення"<sup>7)</sup>.

Та повернемося до відкриття Академії, що відбулося серед завірюхи соціалістичного бунту 14 листопада 1918 року. Складні політичні події перешкодили здійснитися цьому війнятковому явищу в боротьбі з віковими намірами Московщини приборкати Україну, стати виявом "національної потреби" та дійсним "черговим завданням". Гетьман не був на першому засіданні... Коли 6 часи були інші, Гетьман напевно звернувся б до присутніх із словами, подібними до промови, що була виголошена ним місяць тому перед двотисячною аудиторією на відкритті першого Українського Університету:

"Панове! В сьогоднішній день, коли ми кладемо найбільшу основу української культури й науки, ми повинні перш за все з вдячністю згадати про тих історичних діячів, які у свій час також прямували до цієї високої мети. Імена гетьманів: Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Виговського, Дорошенка, а особливо Мазепи, як поборників і заступників народньої освіти на Україні повинні назавжди залишитись на сторінках історії українського національного самопізнання".

Привітав професорів і студентів та закінчив свою промову Гетьман, як і завжди, такими словами: "Твердо вірю, що в стінах цього університету Ви станете на цих основах і, вступивши в життя, Ви зробітесь оборонцями законности й справжньої свободи особи і діяльності Ваша послужить для процвітання та добробуту народу українського й нашої дорогої України"<sup>8)</sup>.

(*"Батьківщина"*, 26. 7. 1969)

1) Звернення ЦК, Президії Верховної ради та Ради міністрів України. *"Літературна Україна"*, Київ, 23 травня 1969.

2) Н. Полонська-Василенко. *"Українська Академія Наук"*, Мюнхен, 1955.

3) *"Звіdomлення за 1921 рік"*, Берлін, 1923.

4) Полонська-Василенко, там же, 20-21.

5) Д. Дорошенко, *"Історія України 1917-1923 рр."*, т. II, Українська Гетьманська Держава 1918 року, Ужгород, 1930, 361-364.

6) *"Вісті ВУЦІК"* 27. 7. 1921, за Полонською-Василенко, 31.

7) Полонська-Василенко, там же, 26.

8) Д. Дорошенко, там же, 354-355.



## ГЕТЬМАН БОГДАН ВЕЛИКИЙ І ГЕТЬМАН ПАВЛО ВІДНОВИТЕЛЬ

Висоту гори можна добре оцінити лише з відповідної віддалі, а велич людини також краще оцінюємо з віддалі часу. Коли стоїмо близько гори — не знаємо її височини, а сучас-



**Гетьман Богдан Хмельницький      Гетьман Павло Скоропадський**

ники великих людей — часто їх не розуміють або не дооцінюють.

Тож дати справжню оцінку діяльності Гетьмана-Відновителя — Павла Скоропадського можемо щойно тепер — із перспективи часу, коли малі речі зникають, а великі увипуклюються і стають видніші і більш зрозумілі. В такому світлі постараємося представити постать Гетьмана-Відновителя в порівнянні з постаттю Великого Гетьмана Богдана Хмельницького.

Спільною ціхою обох гетьманів було те, що їх на верхи винесла революція, хоч по своїй природі ані Гетьман Богдан Хмельницький, ані Гетьман Павло Скоропадський не були

революціонерами. Навпаки, вони були легалістами, людьми призвичаєними до військової дисципліни й послуху і до державного правопорядку. Обидва гетьмани були військовиками високих кваліфікацій і обидва втішались впливами на дворах тоді пануючих: Богдан Хмельницький у польського короля Володислава, гетьман Павло Скоропадський належав до царської свити.

Назріваюче негодування українських мас проти Польщі Хмельницький старався поладити заходами у короля і щойно особиста кривда і зрозуміння безнадійности цих заходів супроти ворожої постави польської шляхти — кинуло його всеціло в обійми народньої революції. Він став у її проводі і очолив "бестію сіне капіте" і старався вести розбурхану хвилю в упорядковане русло нового державного життя. І Гетьман П. Скоропадський прилучився до стихійного руху відродження, перший зукраїнізував свій корпус і став Отаманом Вільного Козацтва, а щойно коли зрозумів, що тодішні українські демократичні провідники ведуть Україну до хаосу — рішився на крок державного перевороту, щоб розбурхані хвилі знову влити в державне українське русло. Ця державно-організаційна праця обох гетьманів величезна і тривала. Тим, що створив Богдан, жила козацька Україна ще півтора століття по ньому, а тепер підсоветська Україна живе глухим відгомном держави Гетьмана Павла Скоропадського: що Галичина й Крим є тепер складовою частиною України — це відгомін того, що Гетьман Павло прилучив Крим і перший дав поміч Галичині у змагу проти поляків...

У своїй будівничій праці обидва гетьмани базувалися на історичній життєвій осі України — на лінії "із Варяги во Греки". Богданові спроби поширити свої впливи на Білорусь, союз з Кримом — усе це політика, що йшла по тій самій лінії, що й союз Гетьмана Павла з Доном, прилучення Криму і т. д.

Також обидва гетьмани старались закріпити будучність своєї державної будівлі через створення дідичної монархії.

Деклярація Гетьмана Павла про передання гетьманських прав Гетьманичеві Данилові — це те саме, що гетьман Богдан виміг на козацькій старшині, щоб Юрася вибрали гетьманом і що загал одобрив: "Хай буде та слава, що Хмельниченко Гетьманом!" Трагедією України було те, що передчасна і трагічна смерть гетьманських синів перешкодила задумам обох гетьманів. Але ще більшою трагедією є те, що український загал не розумів і ще й досі не розуміє, що між анархічною польською демократією і диктаторським тиранським московським самодержавством (білого або червоного типу) клясократична дідична монархія є одиноким державним

устроєм, що pomoже Україні вдержатися між цими двома ворожими силами. І цей устрій — Гетьман, що стоїть понад клясами — єдиний може запевнити внутрішній спокій, здобути довір'я і верхівки і низів. Бо власне, справа відношення українських низів до верхівки є болючою проблемою, бо її Москва завжди зручно використовувала для своєї користі.

Гетьман Богдан в основі спирався на козацьку верству, Гетьман Павло — відновив козацький стан. Справа поспільства, що хотіла теж "показачитись", насувала чимало труднощів Гетьманові Богданові, а революційне розбурхання мас було причиною труднощів для Гетьмана Павла. В обох випадках ці труднощі використала Москва. Як довго Гетьман Богдан тримав залізною рукою порядок, — Москва мало могла зробити, але після його смерті, Гетьман Виговський вже мусів приборкувати інспіроване Москвою повстання полк. Пушкаря. Так само влада Гетьмана Павла тримала Москву в шаху, але зараз по перевороті, збільшевичені, ведені Москвою маси кинулися проти "петлюрівців"...

Нещастям нашої історії є те, що сама наша верхівка нездисциплінована і тим самим не може привчити маси до дисципліни. Не було б повстання Пушкаря, якщо б частина козацької старшини не виступала проти Юрася і не обрала Виговського. Не була б завойована Україна большевицькою Москвою, коли б українські політики свідомо цьому не допомогли самі.

Таких нездисциплінованих Гетьман Богдан карав суворо: Виговського казав прикувати до ліжка і присягти, що підкориться Юрасеві, і всяких інших бунтівників карав тяжко.

Я думаю, що колись замість випускати з тюрми на слово чести нечестивих заговірників, — їх було покарано, то нині ми мали б свою державу, сиділи б у своїх хатах, у своїх містах і селах, а не тинялись би по еміграціях. І якщо історія може колись закинути Гетьманові Павлові — то тільки те, що був занадто гуманним і лицарським тоді, коли з большевиками і їхніми підголосками треба було поступати по-большевицькому...

А що Москва не забула своїх підступів навіть тепер супроти української еміграції, про це свідчить факт, що серед української еміграції в Німеччині хтось пускає чутки, що, мовляв, і гетьманці і мельниківці хочуть будувати "панську" Україну, а бандерівці — "хлопську". Не треба бути великим мудрецем, щоб зрозуміти ці методи і цілі Москви.

"Де дрова рубають, — там тріски летять", каже народне прислів'я. Навіть у найкраще організованій державній машині трапляються заломання й невдачі. Зрадливі союзники

Гетьмана Богдана, при кожній нагоді, забирали в ясир маси українського населення і не можна дивуватися, що серед цих мас могло бути негодування з цього приводу на Гетьмана Богдана. Так само за Гетьмана Павла каральні експедиції, організовані чужонаціональними поміщиками в спілці з пимцями — огірчували народ проти Гетьманської влади. В обох випадках не слушно, бо ні Гетьман Богдан, ні гетьман Павло не були в цьому винні — навпаки, робили все, щоб зарадити лихові.

Так само Т. Шевченко дорікав Богданові за союз з Московією в Переяславі, а подібні закиди підносились проти Гетьмана Павла.

З перспективи часу ми вже можемо цю справу обговорити спокійніше. Нещодавно деякі чільні націоналістичні діячі забирали голос у справі співжиття з московським народом. Колись, давніше, їх би окричали зрадниками за це, але нині ми дискутуємо, критикуємо їх, але не відсуджуємо від національної честі. Я особисто переконаний, що ця дискусія не на часі, передчасна і вона є впливом почуття національної слабости і еміграційної зневіри у цих націоналістичних діячів. Але все ж саму дискусію оцінюю протилежно — як справу державницького думання. Бо ж теоретично, колись може настати час, що таке співжиття буде можливе, зокрема в обличчі "жовтої небезпеки". Те, що Москва заселює українцями Казахстан, є, власне, проявом такої політики — зі становища "сильнішого старшого брата". Нам, очевидно, треба буде ставити справу інакше, зі становища власної сили. Щось, як писали американські газети: "московське господарство є безладне і капарне; щоб в ньому завести порядок, — треба до цього господарних українців".

Щоб побороти Москву — нам треба думати великими категоріями, але це інша тема. Відомо, що Англія по довгій ворожнечі з Францією — заключила з нею "Антанте кордіале". На наших очах Німеччина й Японія, з американських ворогів, перетворилися в найвірніших союзників Америки. Отже, "темпора мутантур ет нос мутамур ін іліс" — часи змінюються і ми в них змінємося і відповідно до обставин змінюються політичні союзи, що заключаються відповідно до розумових вимог, а не почувань.

З цієї точки погляду мусимо розуміти, що союз з Московією Гетьман Богдан мусів зробити в силу тодішніх прикрих обставин, в яких найшлась молода Українська Козацька Держава. Угода в Переяславі була подумана лише як тимчасовий військовий союз, а що Москва пізніше використала слабкість України в свою користь — це інша справа.

І політика Гетьмана Павла супроти Москви була вимушена тим фактом, що переможна Антанта ніяк не хотіла признати самостійності України. Отже зі сторони Гетьмана Павла — це був зручний тактичний маневр, до нічого незобов'язуючий, який міг вийти на користь Україні; не вийшов тому, що незрілі державно українські партійні діячі своїм горезвісним повстанням все завалили і Україну кинули в руїну, ще гіршу, ніж ту, що сталася в Україні після смерті Богдана Хмельницького.

Реасумуючи, можемо сказати: в найгіршому випадку можна Богданову і Павлову політику супроти Москви вважати за помилку, але в кожному разі таку, якої не можна було оминати, і сталася вона наперекір найкращим їхнім задумам забезпечити Україну від переходових небезпек.

Україна положена на перехресті Заходу і Сходу і на перехресті культур — отже синтеза і толерантність мусять бути цією правдивою українського державного мужа.

Богдан Хмельницький — видвигнувши Православ'я з польського переслідування, заключив умову з мозирською католицькою шляхтою, забезпечуючи їй свободу віри. Толерантність і прихильність Павла Скоропадського до Української Католицької Церкви — відома. Прихильником Гетьманського Руху і звеличником Гетьмана Павла були зарівно й автокефальний київський митрополит Липківський і католицький львівський митрополит Слуга Божий — Шептицький.

Великі мужі притягають до себе великих і здібних людей. І, здається, жоден ворог української соціалістичної демократії не міг би завдати їй болючішого удару, як демократична діячка Софія Русова такою характеристикою Директорії в своїх споминах: "один член Директорії п'януствував, другий бездільничав, а третій — суетився без міри"!

Коло Богдана Хмельницького зібралися такі видатні постаті як Кричевський, Немирич, Богун, Виговський і інші як полк. Морозенко, Нечай, Чорнота і т. д. Коло Гетьмана Павла бачимо таких світочів, як ідеолог Липинський — історик і політик, Дмитро Дорошенко, далі як ген. Рогоза і Ігор Кістяковський (дядько інж. Ю. Кістяковського, що був радником през. Айзенгавера в атомових справах), пізніше полк. Олександр Шаповал, полк. В. Євтимович і ряд інших, яких годі вчислити. Приклонником Гетьманського Руху був ідеолог самостійності — Міхновський і вождь УГАРМІ — ген. Тарнавський та лицар-мученик полк. Болбочан — герой здобуття Криму...

\*\*\*

Колись — дасть Бог у Вільній Україні — в гетьманському

Суботові стане нова Церква-Пам'ятник, де у спільній труні будуть поміщені грудки землі з усіх сторін України — як символ, що розсіяні Богданові кості стали висловом прагнень і душі всього Українського Народу — ЩО Богдан збудував, — ТЕ Павло відновив. Вони належать один до одного — вони між собою — нерозривні.

(“Батьківщина”, 1-12. V. 1962)



Торжественний Молебень перед харківським Собором з нагоди проголошення Грамоти Гетьмана Павла Скоропадського “До Всього Українського Народу” від 29-го квітня 1918 року.

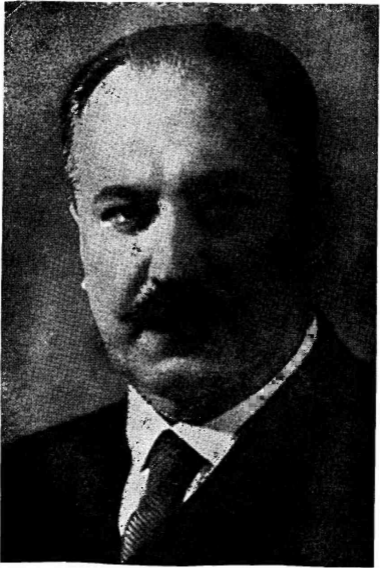
Молебень служить Митрополит Антоній.

Внизу: Губерніяльний староста ген. Салівський промовляє після проголошення Грамоти Гетьмана Павла.

## **ЗАКОРДОННА ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ 1918 Р.**

Українська Гетьманська Держава 1918 року перейняла від попереднього уряду Центральної Ради, як політичну спадщину, Берестейський договір. Цей договір був великим досягненням української дипломатії. Україна була визнана як самостійна держава Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною й Болгарією; за нею були признані на північному заході границі, які покривались з її етнографічними межами: Холмщина, Підляшшя й Полісся мали ввійти в склад самостійної України, а східні межі мали бути визначені мировим договором з радянською Москвою, який більшовики зобов'язалися учинити з Україною. Австро-Угорський уряд окремим таємним договором у Бересті зобов'язався створити з Галичини та Буковини окремий український "коронний край" з широкою автономією. Але разом із тим українська делегація в Бересті прийняла в імені українського уряду економічні зобов'язання, які було тяжко виконати з огляду на дуже розхитаній війною та революцією стан народного господарства України. Присутність в Україні німецьких та австро-угорських військ, покликаних урядом Центральної Ради на поміч проти більшовиків, служила охороною проти радянської Москви й допомагали вдержати внутрішній спокій у розбурханій революцією й большевицькою навалю країні. Але з другого боку вона в'язала свободу рухів українського уряду, ставлячи його в цілому ряді питань, як внутрішньої, так і зовнішньої політики, в залежність від командування союзних військ в Україні. Із такої ситуації випливали й головні завдання закордонної політики Української Держави на найближчий час.

Треба було насамперед, спираючись на дружню поміч Німеччини (найсильнішої з усіх чотирьох держав, що підписали Берестейський договір), упорядкувати відносини на західно-українських землях, на які претендувала Польща, заключити якнайшвидше мир з Москвою й закріпити за собою всі окраїнні землі, що етнографічно і історично належали до України. В той же час треба було старатись якомога скоріше стати на власні ноги, так щоб перебування чужих, хоч і приязних, військ перестало бути необхідним. Далі стояло на черзі — досягти визнання Української Держави неутральними державами, а потім і державами Антанти, що з них Англія і Франція нав'язали вже були в кінці 1917 року ди-



**ДМИТРО ДОРОШЕНКО (1882-1951)**

**славний український науковець, історик і політичний діяч —**



пломатичні зносини з Україною, але зірвали їх, як тільки Україна заключила мир з Німеччиною та Австро-Угорщиною.

Для новопосталої держави, якою була Україна, що тільки що пережила чотири роки світової війни і рік революційних потрясень, і яка спиралась лиш на одну з ворогуючих між собою світових коаліцій, а тим самим стягала на себе незадоволення другої з цих коаліцій, вибороти собі місце серед держав Європи й забезпечити собі вільний і незалежний розвиток — представлялося дуже не легким завданням, особливо коли взяти на увагу, що в середині самої України ще все кипіло, і соціальні та національні пристрасті були дуже розбурхані. При таких відносинах представлялося як найперше завдання — унормувати й оформити добросусідські відносини з Німеччиною, що вже були виставлені на пробу через незручну політику попереднього українського уряду. В піддержці з боку Німеччини лежала й гарантія, що додержить узяті на себе зобов'язання австро-угорський уряд у справі Галичини й українсько-польської границі. Змушений рахуватись з своїми поляками, які у найвищій мірі були обурені Берестейським договором, називаючи його "четвертим поділом Польщі", австро-угорський уряд негайно ж по заключенні цього договору почав шукати способів, як би змінити в ньому на користь Польщі деякі точки, ті, що стосувались до створення українського коронного краю й відступлення Українській Державі Холмщини. І тільки поміч другого могутнього контрагента договору — Німеччини — давала українському урядові змогу настоювати на точному виконанню Берестейського договору й на його скорішій ратифікації. Знов же такі поміч або доброзичливе відношення Німеччини грали рішальну роль при розв'язанні цілого ряду окраїнних питань, про що у нас говориться далі. З огляду на це все, обсадження посади українського посла в Берліні особою, через яку можна було б встановити безпосередні відносини з центральним німецьким урядом, уявлялось дуже важливою справою. По уступленні з свого посту Ол. Севрюка, призначеного урядом ЦРад, було призначено гетьманським урядом барона Федора Штейнгеля, відомого українського громадського і культурного діяча. Йому справді вдалося зайняти в Берліні автори-

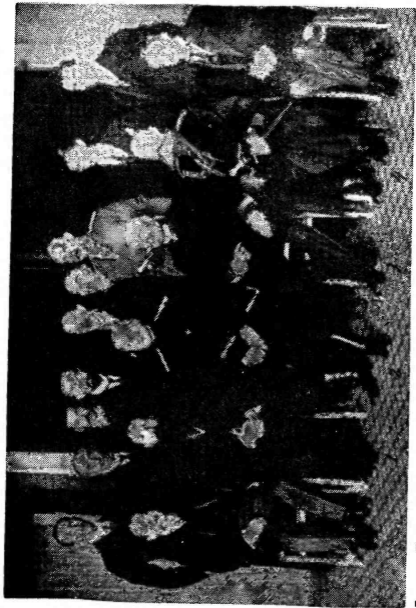
---

**міністер закордонних справ Гетьманської Держави, — працював до останніх днів свого трудящого життя для відновлення Української Держави з Гетьманським Родом Скоропадських на чолі.**

тетне становище й улегшити безпосередні зносини між українським та німецьким урядами. Це завдання було ще більше досягнуте через подорож до Берліну українського прем'єр-міністра Ф. Лизогуба в першій половині серпня, коли були обговорені справи мирових переговорів з советською Москвою й забезпечення приналежності Холмщини до Української Держави, а також досягнуто порозуміння в справі скорішої ратифікації Берестейського договору. Таку саму мету мала, між інш., і подорож міністра закордонних справ Д. Дорошенка в кінці жовтня, коли він, їдучи до Швейцарії, зупинився на два тижні в Берліні, де був прийнятий райхсканцлером принцом Максом Баденським і заключив у міністерстві закордонних справ умову про мілітарну поміч німців при обсадженні границь Холмщини супроти Польщі.

Та найбільше значення мала подорож самого голови Української Держави, Пана Гетьмана Павла Скоропадського, який прибув 5-го вересня, щоб відвідати цісаря Німеччини Вільгельма II. Привітаний у Берліні канцлером Гартлінгом, Пан Гетьман склав 6-го вересня візиту цісарю в замку Вільгельмстогге біля Касселя. Він мав довгу розмову з цісарем, а за парадним сьбідом цісар Вільгельм II і Пан Гетьман обмінялись промовама й тостами в надзвичайно сердечному тоні. Пан Гетьман промовляв українською мовою. На запросини цісаря Пан Гетьман відвідав фабрики Круппа в Ессені й морську станцію в Килі, де прийняв параду німецького флоту. Потім відвідав головну квартиру, де був зустрінутий фельдмаршалом Гінденбургом і генералом Людendorфом і мав з ними політичні розмови, а на повороті зупинився ще в Берліні. Скрізь його приймаю з почестями, як суверена великої держави. Подорож Пана Гетьмана піднесла міжнародній престиж Української Держави, а її безпосереднім наслідком була згода Німеччини передати Україні Чорноморський флот і не ставити перепон формуванню регулярної української армії.

Як відомо, Україна зобов'язалась по договору в Бересті постачати Німеччині й Австро-Угорщині 1 мільйон тонн хліба та інших харчових продуктів по твердих цінах, а також значну квоту сирих матеріалів (дерево, залізна руда, шкіри та ін.) і худоби. Коли наблизилося 31 липня — термін, до якого згідно договору Україна мала виконати свої зобов'язання щодо вивозу продуктів, то стало ясно, що напів-зруйноване революцією господарство і вибите із звичайної колії життя населення України не в силі постачити той мільйон тонн продуктів. Отже дійсність договору було продовжено до 10 вересня, коли було заключено в Києві новий торговельний договір з Німеччиною й Австро-Угорщиною на основі



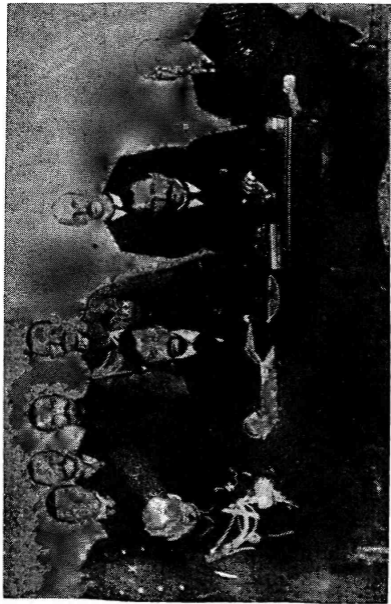
Гетьман Павло Скоропадський у посольстві Української Держави в Берліні, вересень 1918 р.

такого поділу: з загальної кількості врожаю 1918-19 років Україна мала лишити для своїх власних потреб 65%, а 35% мало йти на експорт; якби до 1-го грудня 1918 р. не була постачена повна кількість хліба, то Центральні Держави компенсувались цукром, але не більше як 3 млн. пудів. І взагалі було встановлено певні норми торговельного обороту по твердих цінах. Хоч Україна й не змогла виконати повністю економічних зобов'язань, але все ж таки її продовольча поміч Центральним Державам була дуже значна, й Австрію вона

**Гетьман**  
**П. Скоропадський**  
**у розмові з кайзером**  
**Вільгельмом**  
**(6 вересня 1918 р.)**



просто врятувала від голодової катастрофи. Щодо Німеччини, то генерал Людендорф пише в своїх споминах, що не вважаючи на те, що Україна постачила не все, про що було умовлено в Бересті, її поміч для Німеччини мала велике значення: "ми одержали, пише він, хліба й кормових засобів не стільки, скільки було треба, щоб підняти ослаблені сили нашої батьківщини, а проте Україна таки допомогла Німеччині: вона постачила нам влітку 1918 р. м'ясо і тим поліпшила нашу скупу м'ясну виживу. Ми вже не потребували нищити запаси власної худоби й у обсаджених нами областях. Армія



Делегация від Гельманського уряду для переговорів з сов. Росією. (Склад делегації на 55 стор.)

дістала коней у великому числі; без цього ніяке ведення війни не було б можливе. Якби сама Німеччина мусіла постачати коней, то наше господарство понесло би знову великі втрати. Також дістали ми з України й сирівці всякого роду”.

Та не вважаючи на певні розчарування, які принесла німцям їх акція на сході, відносини між Німеччиною й Україною залишилися до кінця зовсім приязні. Трохи інакше було з Австро-Угорщиною: тут, як уже згадано, стояло поперек шляху до таких же приязних взаємин польське питання. Підлягаючи пресії з боку поляків, австро-угорський уряд одностороннє анулював в липні 1918 року таємний договір про створення в себе коронного українського краю і намагався намовити український уряд до відступлення Холмщини майбутній польській державі. Що до першого питання український уряд не мав засобів настояти на виконанні договору й мусів обмежитись лиш рішучими протестами; щодо Холмщини він не пішов ні на які уступки й був у цьому піддержаний Німеччиною. Австрія вживала як засобу пресії на наш уряд зволікання з ратифікацією Берестейського договору (обмін ратифікаційними грамотами між Болгарією й Україною був переведений 15. 7. 1918 року, між Німеччиною й Україною 24. 7. і між Туреччиною й Україною 22. 8. 1918 р.). Це гальмувало встановлення консульських зносин і взагалі нормальних взаємин. Але Австрія, хоч уже був вироблений текст ратифікаційної грамоти з її боку, і все приготовано до обміну, так і не перевела ратифікації аж до свого розвалу.

Поруч з устаткуванням добросусідських відносин з Німеччиною й Австро-Угорщиною, дальшим насущним завданням української закордонної політики було заключення миру з совєтською Москвою. Переговори про мир розпочались вже в половині квітня у Києві, куди прибула совєтська делегація з Хр. Раковським і Д. Мануїльським на чолі. 12. 6. 1918 р. було підписано договір про припинення ворожих дій, про відновлення залізничної комунікації й установаження консу-

---

**Члени Української мирової делегації від Гетьманської Держави під час переговорів з делегацією Совєтської Росії: Сидять зліва: полк. Олександр В. Сливинський (помер у Монреалі на початку 1950-их років) — заступник Військового міністерства; 2. Сергій П. Шелухин — голова делегації; 3. Дмитро Дорошенко — міністер закордонних справ; 4. О. О. Айхельман — професор міжнародного права; стоять від ліва: 5. М. І. Білінський — заступник міністерства Фльоти. (Інших делегатів — прізвищ не подано). Фото: "ОКО", Київ, 1918.**

лярних зносин. В наслідок цього договору було заложено два генеральних консуляти Української Держави і 19 звичайних консулятів на теренах радянської Росії. Одначе переговори про мир зтяглися, особливо після того, як большевицька делегація ввійшла в тасмні зносини з провідниками т. зв. "Національного Союзу", який задумав зробити повстання проти Гетьмана за допомогою большевиків. Большевицька делегація почала всіми способами зтягати й гальмувати заключення миру. На початку жовтня переговори були зірвані.

Бажаючи запевнити не тільки добросусідські відносини з Доном, який проголосив себе самостійною державою, але й мати в ньому союзника на випадок збройного конфлікту з рад. Москвою, український уряд заключив 8. 8. 1918 р. з "Всевеликим Військом Донським" договір про устанавлення торговельних, залізничних і поштових зносин і про визнання національних прав української меншости на Дону. 3. 11. 1918 року на станції Скороходово (між Полтавою й Харковом) відбулось побачення між Гетьманом і отаманом Донського Війська П. Красновим в цілях координації можливої боротьби з большевиками.

Дуже приязні відносини встановились між Українською Державою й Кубанню. В кінці травня прибула до Києва делегація кубанського уряду під проводом голови Кубанської Законодатної Ради М. Рябовола. Вона була дуже сердечно зустрінута й з її українськими членами (бо до уряду Кубані й до делегації входили також представники неукраїнського населення — росіян і кавказьких горців) було заключене по-тайне порозуміння про приєднання Кубані до України. Тим часом на Кубань було вислано значні транспорти зброї й муніції і далі такі транспорти висилалися що місяця. В половині жовтня прибула до Києва дипломатична місія з полк. В. Ткачовим на чолі, а 16. 11. було заключено договір про консулярні, морехідні й торговельні зносини і залізнодорожню та поштово-телеграфічну конвенцію. На видання українських часописів і українську агітацію на Кубані українське міністерство закордонних справ пересилало спеціальні кошти. В кінці жовтня була вислана на Кубань українська дипломатична місія з полк. Ф. Боржинським на чолі.

Правительство Гетьмана вважало за необхідне добитися прилучення до України Криму й Бесарабії. В Криму перебувало численне українське населення, економічно Крим був тісно зв'язаний з Україною, а Севастопольський порт мав бути головною базою для українського флоту. Але в Криму владу захопили представники російського елемента, які творили краєвий кримський уряд під проводом генерала Суль-

кевича. Українське правительство енергійно домагалось, щоб Крим було прилучено, як автономну область до України, і коли кримський уряд не тільки не йшов на зустріч, але ще й почав боротися з "українською пропагандою", то Україна проголосила в половині серпня економічну блокаду Криму. Це поставило господарство Криму на порозі повної руйни і уряд Сулькевича скапітулював, виславши до Києва спеціальну делегацію, яка прибула в половині вересня й заключила прелімінарний договір про прилучення Криму на основах автономії.

Тяжка була справа з Бесарабією. Користуючись з революційної заверюхи, румуни на початку 1918 року обсадили своїм військом Бесарабію. Центральні держави дали на це мовчазну згоду; заключаючи 5-го березня 1918 р. з Румунією мир, вони дозволили їй окупувати Бесарабію як компенсацію за відступлення Добруджи на користь Болгарії й деяких пограничних округ на користь Угорщини. Що ж стосувалось претенсій України, то німецький уряд заявив, що справа Бесарабії це діло румуно-українського порозуміння. Вже правительство ЦРаді протестувало проти анектування румунами Бесарабії, населення якої недвозначно тягло до України. Гетьманський уряд протестував ще більш енергійно й замкнув границю для торговельних зносин з Румунією. Це поставило Румунію в тяжке економічне становище, і румунський уряд вислав у половині вересня 1918 р. до Києва міністра Концеску для переговорів у справі торговельного договору. Тільки тому, що для українського правительства було важко мати зносини з Румунією, як з державою, на терені якої перебували представники всіх держав Антанти, воно, не визнаючи анексії Бесарабії й залишаючи за собою право домагатись прилучення її до України, заключило 26-го жовтня договір про торговельні, комунікаційні й поштові зносини з Румунією.

Вже в квітні місяці почали прибувати до Києва чужоземні дипломатичні представництва. Під кінець літа 1918 року дипломатичний корпус у Києві складався з представників таких держав: Німеччини — барон фон Мум; Австро-Угорщини — граф Форгач; Туреччини — Ахмед-Мухтар Бей; Болгарії — проф. Д. Шишманов; Франції — д-р Гумерус; Дон — ген. Черечукін; Польщі — Ванькович, крім того були представники Грузії, Азербайджану, Вірменії, Кубані; консули були від Німеччини, Австро-Угорщини, Туреччини, Болгарії, Фінляндії, Совєтської Росії, Еспанії, Данії, Швайцарії, Італії, Грузії, Греції, Норвегії, Швеції, Персії й Білорусі. Окрім



Києва, ряд консульств був в Одесі, Харкові й Полтаві. Українські дипломатичні представники були: в Німеччині — барон Ф. Штейнгель; в Австро-Угорщині — Вячеслав Липинський; в Болгарії — Олександр Шульгин; в Туреччині — Михайло Суковкин; в Фінляндії — Кость Лоський; Швейцарії — д-р Євген Лукасевич; до Швеції був призначений ген. Борис Баженов. До Румунії вислано як голову надзвичайної дипломатичної місії генерала В. Дашкевича-Горбацького, на Діч — Максима Славинського. Українські генеральні й звичайні консуляти відкрито в Советській Росії, Німеччині, Швейцарії, Румунії, Швеції, Фінляндії, Кубані, Грузії й на Дону.

Переговори про навізання дипломатичних зносин з нейтральними державами провадились через українські представництва в Берліні і в Берні (Швейцарія). Правительства нейтральних держав готові були ввійти з Україною в зносини, але формальне визнання України відкладали до заключення миру, якого сподівалися вже в близькому часі. Під осінь вже виразно позначилася перевага держав Антанти, особливо по виході Болгарії з числа воюючих держав й початку розпаду Австро-Угорщини. Виявилось необхідним навіязати зносини з державами Антанти й шукати з ними порозуміння. По заключенні Берестейського миру правительства держав Антанти, особливо Франція, були дуже вороже настроєні до України; з другого боку й Німеччина ставилась до дипломатичних зносин України з Антантою негативно. Але вже у жовтні німецьке правительство дало свою повну згоду на те, щоб Україна навіязала зносини з Антантою. З цією метою в кінці жовтня міністер закордонних справ Дорошенко виїхав через Берлін до Швейцарії, куди його закликав через українського представника в Берні італійський прем'єр-міністер Орляндю. В Берліні німецький міністер закордонних справ Зольф і райхсканцлер принц Макс Баденський заявили Дорошкові ще раз, що Німеччина, вповні розуміючи становище України, не має нічого проти її переговорів з Антантою. Тим часом політична ситуація дуже загострилась. Щоб швидше з'ясувати відношення Антанти до України, було вислано з Києва до Яс, де перебували послы всіх держав Антанти, Ів. Коростовця, вже призначеного українським послом до Лондону. Коростовець з'ясував, що Антанта не хоче визнати України, що вона знає лиш єдину Росію, її союзницю, а Україну вважає за частину Росії. Саме в часі перебування українського міністра в Берліні там вибухла революція. На Україні "Національний Союз" вже підготовляв повстання. Представники Антанти з Яс почали налягати на Гетьмана, щоб він проголосив федерацію України з майбутньою не-большевицькою Росією заяв-

ляючи, що тільки при цій умові Антанта не буде трактувати Україну як ворожу державу. Революція задержала Дорошенка в Німеччині. Тим часом советська Росія вже явно підготувалась до нападу на Україну. В таких обставинах Гетьман зважився формально проголосити федерацію з Росією, в надії, що Антанта оборонить Україну проти большевиків, а він тим способом збереже українську державність, виграє час для сформування регулярної української армії і тоді зможе інакше говорити і з самою Антантою. Так прийшло до опублікування 14. XI. 1918 р. акту про намір заключити з Росією федерацію. Одночасно було розпущено кабінет міністрів, який в очах Антанти мав характер германофільського, і призначено новий. Але опублікування цього акту стало для Національного Союзу за привід і за гасло для проголошення повстання проти Гетьмана. Розпочалася на Україні міжусобна боротьба, яка затяглася на цілий місяць. Тим часом німецькі війська почали евакувати Україну, зі сходу стали наступати большевики, а з заходу поляки, і коли Гетьман, щоб припинити кровопролиття й руїну, відмовився 14-го грудня від влади, то фактично Українська Держава вже падала. Уряд Директорії, який настав на місце Гетьманського уряду, не продержався в Києві й двох місяців. Почалася розпачлива боротьба і проти Москви і проти Польщі, яка затяглася аж до кінця 1920-го року і яка закінчилася повною руїною української державности й поділом українських земель між сусідами: Советською Росією, Польщею, Румунією й Чехо-Словаччиною.

(Календар "Українського Державника" 1942)

---

*"В даній момент ніхто в Європі сильної і великої Української Держави собі не бажає. Навпаки, єсть багато сил, що власне заінтересовані в тому, щоб ніякої України не було, або щоб вона була якнайслабша. Тому при відбудовуванні нашої державно-національної традиції і при реставрації Гетьманства ми не тільки не можемо покладати надій на допомогу якоїсь "орієнтації", а навпаки мусимо бути готові, що різні зовнішні сили будуть нам у тому наскільки можливо, заважати".*

(“Листи до Братів-Хліборобів”, 1919-26, стор.98)

## УКРАЇНА Й БОЛГАРІЯ 1918 Р. Й ТЕПЕР

Коли читаємо про відкриття болгарського консульству в Києві (1971 р.), то ми свідомі того, що Болгарія, колись вільна країна, сьогодні являється одним з московських сателітів, а Україна знаходиться у ще гіршому положенні, бо є звичайною колонією Москви. І тому сучасна Україна під назвою "УССР" не має своїх посольств не тільки у вільних країнах Заходу, а навіть у московських сателітах. А Болгарія відкрила свій консулят у Києві тільки з волі Москви і без бажання чи небажання України.

Але в пам'яті українського й болгарського народів напевно залишилися незабутніми обосторонні акти приязні тих двох народів з 1918 року, коли вони були вільними державами. Тоді Гетьманська Держава призначила своїм послом до Болгарії О. Я. Шульгина, який 25 липня 1918 р. прибув до болгарської столиці Софії, а 7-го вересня цар Фердинанд приймав його як посла вільної України в своїм палаці:

"Передайте Його Світлості Ясновельможному Гетьманові й всьому Українському Народові від мене й від усього болгарського народу найсердечніші привіти! У Вашій особі я з великою радістю вітаю першого українського міністра при моєму дворі".

А перед тим, у такій же сердечності, відбувалася передача акредитованої грамоти Гетьманові всієї України П. Скоропадському болгарським послом проф. І. Шишмановим 1-го серпня в Києві, про що історик Д. Дорошенко подає:

"Мій дорогий великий приятелю!

Щиро бажаючи закріпити приязні відносини між Болгарією та Україною, які так щасливо склалися, я порішив призначити своїм надзвичайним послом і повноваженим міністром при Вашій Світлості пана доктора Івана Шишманова, професора Софійського університету, бувшого міністра народньої освіти, відзначеного великим офіцерським хрестом "Царського Ордену св. Олександра" та ін. Я доручив йому всіма силами старатися заслужити пошану й довір'я Вашої Світлості і так, як мені відомі його великі здібності й його відданість мені, то я певний, що він зуміє, на моє велике задоволення, осягнути це й виконати почесне завдання, яке йому доручаю. Впевнений у цьому, я прохаю Вас, Ясновельможний Пане Гетьмане, ласкаво прийняти посла Шишманова й повірити всьому тому, що він буде мати честь переказати Вам від мого імені, особливо вислови моїх бажань всього кращого Вашій

Світлості на славу і щастя України, а також вислови глибокої пошани й щирої приязні, з яким я, дорогий і великий приятелю, зістаюсь Вашій Світлості добрий друг Фердинанд”.

(Д. Дорошенко. Історія України, Гетьманська Держава, ст.140-42)

Передаючи цього листа від болгарського царя Фердинанда, посол проф. І. Шишманов виголосив перед Гетьманом Павлом свою коротку промову:

“Ваша Світлості, Ясновельможний Пане Гетьмане всієї України! Маю честь передати Вам листа, в якому Його Величність, мій Наймилолюбивіший Пан акредитує мене при Вашій Особі та доручає мені почесне післанництво заслужити Ваше довір'я й пошану і постаратися зміцнити зв'язки, так щасливо встановлені між Україною та Болгарією. Ваша Світлості! Стародавні культурні взаємини між нашими батьківщинами, починаючи з X-го віку, взаємні впливи через довгі століття, рідкісна подібність громадських устроїв двох братніх народів, спільність економічних інтересів і близьких меж — усе це, Ваша Світлосте, вистачаюча запорука успіху важливого завдання, дорученого мені Його Величністю, Моїм Паном, який одушевлений найщирішими бажаннями щастя й величності Вашій молодій Державі. Але більше всього у своїй справі я сподіваюся співчуття й допомоги від Вашої Світлості й Вашого правительства”.

Після заслухання таких щирих і приятельських заяв від царя і посла старої держави — Болгарії — з побажаннями молодій, відродженій Гетьманській Державі, Гетьман Павло Скоропадський відповів з такою ж щирістю:

“Я глибоко зворушений словами прихильності й дружби Його Величності Царя Фердинанда Болгарського. Я безмірно вдячний за заяву приязні до мене й Української Держави, яку Його Величність ласкаво висловив у своїм листі. Твердо і непорушно сподіваюся, що приязнь Болгарської Держави до Української Держави, якій Його Величність з самого початку поглав такі гарні підвалини, буде все рости й міцніти та виїде на користь і щастя обох братніх народів. Вам, Пане После, дуже дякую за Ваші постійні успішні турботи при нав'язанні дружніх відносин між болгарською та українською державами”.

Коли в сучасні дні перегортаємо сторінки нашої історії, то бачимо, що з упадком Княжої доби і Першої Гетьманщини — відновлена Гетьманом Павлом Скоропадським Друга Гетьманщина — це найсвітліша Подія в новітній історії України, якій по століттях неволі поклонились вороги, а вільні народи привітали Україну.

(“Батьківщина”, 17-31 липня 1971)

## ДЕЯКІ ПРОМОВИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА 1918 Р.

Як тільки розійшлася по Україні вістка про проголошення Гетьмана, як з усіх усюд до Києва почали прибувати делегації для привітання Гетьмана і зложення перед ним різних прохань. Почали приїздити делегації з пограничних місцевостей, які не були певні, чи ввійдуть вони в склад Української Держави, і посилали спеціальних депутатів прохати, щоб Україна прилучила їх до себе. Поприїздили делегації з Дону, Кубані, Кавказу, з Туркестану, з Холмщини — з усіх місць, де жили українці, прохати захисту й порятунку в Українській Державі. Крім прийомів у міністра закордонних справ, з яким велися ділові розмови, такі українні делегації приймає у себе Гетьман в більш або менш урочистих авдієнціях.

Першим прилюдним виступом Гетьмана була його присутність на святі відкриття Українського Клубу в Києві. Український Клуб, заснований ще 1908 року, був осередком національного українського життя в Києві. 19-го травня 1918 р. він святкував своє відкриття.

Свято почалось промовою голови Клубу Л. М. Старицької - Черняхівської; вона зазначила культурно-політичне значення Клубу в українському житті, висловила надію, що всі українці без різниці партій об'єднуються біля Клубу в ім'я загально-національних інтересів, потім, звертаючись до Гетьмана, привітала його і висловила надію, що він укріпить самостійність України, спираючись на допомогу Українських патріотів.

Гетьман відповів їй коротенькою промовою, в якій заявив, що політика України буде вестися на демократичних основах і в дусі скріплення державної самостійности. Промова Гетьмана була зустрінута гарячими аплесками.



З інших прилюдних виступів Гетьмана, коли йому доводилось виступати з промовами й заявами принципового й програмового характеру, треба зазначити прийом 21 червня 1918 р. великої делегації хліборобів з чотирьох губерній — харківської, херсонської, полтавської і волинсь-

кої, і прийом учителів слухачів літніх учительських курсів, що відбувся 29 червня.

Хліборобська делегація познайомила Гетьмана з становищем на селі і прохала його дати населенню охорону, лад, відновити судівництво й взагалі забезпечити на Україні умови спокійної праці. Відповідаючи хліборобам, Гетьман сказав:

"Ми вживаємо всіх заходів, щоб селянське трудове населення не переносило всіх труднощів перехідного часу. На мені лежить обов'язок повернути лад Рідному Краєві.

Говорять серед народу, що землі не дадуть. Це неправда: закон розробляється, але не можна його відразу видати, не рахуючись з історичним та юридичним боком питання. Великих маєтків більше не буде, землю передається хліборобському населенню, але в кількості не більше 25 десятин в одні руки, при чім купівля землі одною особою в різних місцях також не дозволена. За цим наглядатимуть власті та прокурорський догляд. Поміщикам надається право продати всю землю державному земельному банкові для утворення земельного фонду Держави. Уряд сам буде ділити між безземельних земельні запаси. Тільки треба пам'ятати, що для всіх землі не вистачить, а тому треба підняти промисловість краю. Україна не має, наприклад, своєї текстильної промисловости. Треба всіма силами піднести нашу промисловість і заснувати по всій Україні кооперативи, що значно поліпшить й життя Рідного Краю."

\*\*  
\*

Приймаючи слухачів учительських курсів, числом коло сотні осіб, Гетьман виголосив до них таку промову:

"Панове вчителі! Більше ніж 250 років минуло від того часу, коли Україна з'єдналась Переяславською умовою з Московщиною, як рівна з рівною.

Весь час об'єднаного життя України з Московщиною можна назвати тяжким 250-літнім ярмом національної неволі українського народу. На протязі цього довгого часу московська політика помосковлення й централізму зробила те, що український нарід забув, хто він і чіи ми діти. Дійшло навіть до того, що більшість синів України соромилась назвати себе українцями, вживати свою рідну мо-

ву, уважаючи її за мову мужицьку, навіть носити свої національні прізвища. Після загально-російської революції, коли пута централізму були назавжди розбиті, коли український народ зміг виявити своє національно-державне обличчя, — державну владу на Україні захопили темні невідповідальні люди, котрі не вміли або не хотіли, або просто державним безладдям бажали доказати неможливість існування незалежної України.

Коли утопійність політики цих людей досить виявилась, коли український народ переконався про потребу міцної влади, яка змогла б забезпечити українському народові вільний розвиток його духових культурних сил, — я, як вірний син України, примушений був послухати голосу народу та свого серця й взяти всю державну владу в свої руки. Прохаю пам'ятати, що не задля себе взяв я цей важкий тягар, а задля користі українського народу. Я висловлююсь так: "не про себе турбуюся я, а про те, щоб жила вільна й незалежна самостійна Україна."

Народні потреби мені добре відомі і я пороблю всі заходи, щоб утворити краще його життя. Вас же, панове, прохаю, коли роз'їдетесь на свої посади, прикласти весь свій розум і любов до Неньки України на те, щоб підняти рідну національну школу якнайвище, розуміючи, що тільки освіта допоможе народові використати ті багатства, котрі сховані як в нас самих, так і у всій Українській Державі, і що тільки вона допоможе народові вийти на кращий, спокійний і рідний шлях життя.

Прохаю пам'ятати, що я не той, хто багато обіцяє й нічого не дає, а той, хто працює мовчки, маючи своєю метою тільки щастя народу, українського народу. Єдиний, незалежний, вільний Україні слава!"

\* \*

Дуже важним був виступ Гетьмана на другій сесії Українського Церковного Собору 6 липня 1918 р., де він рішуче висловився за самостійну, Автокефальну Українську Церкву. В своїй промові, виголошеній (як і всі інші прилюдні промови, українською мовою, Гетьман згадав про тісний союз, який був колись на Україні між козацтвом і православним духовенством; "я гадаю, продовжу-

вав він, що наша Православна Церква, яка одночасно з Українською Державою вийшла на вільний шлях життя, стане близько до свого народу й поведе його по тому шляху віри й правди, по якому вели його славні, великі духом владики: Петро Могила й інші..., я певний, що духовенство буде щиро провадити культуру, любов до Рідного Краю і віру серед українського народу. І я гадаю, що розцвіт православної віри, розцвіт духовенства буде хутко йти у нас на Україні, бо кожний з нас розуміє, що розцвіт національного духовенства, це розцвіт вільної Української Держави, яка спирається від малого до великого на смілих духом, окутаних любов'ю до віри й Рідного Краю.

Бажаючи повного і вільного розвитку православної віри та духовенства, я хочу, щоб всі діла української церкви рішались тут у нас, на Україні, і тоді тільки будуть корисні наслідки і вашої праці і бажань народу.

Кажучи це, я не хочу сказати того, що я і Уряд втручаємось в церковні діла. Ні, але тільки стоячи на чолі Української Держави, я хочу, щоб культ православної релігії, який є великою основою державности, досяг апогея, якого б не змогли зломити ніякі ворожі заходи, котрі може захотять насунуться на нас з боку". Гетьману відповіло імени Собору — також українською мовою, — митрополит херсонський і одеський Платон.



Гетьман переглядає передні ряди війська



# ДУМКИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА ПРО ЙОГО УЧАСТЬ У ПОДІЯХ 1917-18 Р. ТА ПРО ЙОГО ГЕТЬМАНУВАННЯ

Зібрав Василь Ємеш

"Настав час, коли ми маємо подумати про долю України. Горе буде нашій Рідній Землі, коли розбещена салдатня посуєне з фронтів через наш Рідний Край".

\*

"Мені вже мало залишилося, щоб привести мій Корпус до повної боєздатності, але я про це не кажу Верховній Команді (Російської Армії), щоб мене вже сьогодні не викинули на фронт. Ми потрібні Україні".

\*\*

"Наше нещастя, що наша Центральна Рада не тільки не допомагає нам творити свою, правдиво-національну армію, а ще й перешкоджає. Ось хоч би й з моїм Корпусом: я все роблю для добра України, а Центральна Рада ставиться до мене неприхильно. Чому?... Ми потрібні будемо і в Києві, і в Полтаві, і в Житомирі, і по всій Україні. І це вже незабаром може статися".

\*

"Страшним нещастям було те, що український уряд (мова про Українську Центральну Раду) був здатний тільки поглиблювати революцію, а не будувати й боронити державу. Він не тільки не допомагав нам, що хотіли зброєю боронити свій край від анархії і большевників, а на кожному місці був для нас перешкодою, намагався і перед своїми, і перед чужими дискредитувати нашу військову роботу".

\*\*

"Я сподівався, що уряд Центральної Ради не буде, принаймні, перешкоджати нашій роботі у Вільному Козацтві, з огляду хоч би на критичне становище перед тоді вже очевидною загрозою большевицького нападу і ще більш очевидною слабкістю військ Центральної Ради. Але швидко виявилось, що уряд нашій праці не тільки не допомагає, а ще перешкоджає. Так, ми раз-у-раз натикалися на розкладову діяльність урядових агентів, які просто анархізували вільних козаків, агітували проти старшинства, проти всякої дисципліни, намовляли козаків не слухати наказів Генеральної Козачої Ради і потурали самим низьким інстинктам в козацьких низах, стараючись цим притягти їхні симпатії на свій бік".



"Для мене... період перебування в Корпусі (Першій Українській Корпусі) був дуже тяжким з боку праці, але давав моральне задоволення, позаяк я бачив, що приношу користь..."



"Частини (Першого Українського Корпусу) жили по вагонах, навіть не "теплушках", бо Київ (Центральна Рада) не давав нам ґрубок і, не дивлячись на стужу, ніякого незадоволення не проявлялось. Особливо в перші часи, всі служинно виконували накази і дуже охоче йшли в бій з большевиками. Весь свій штаб я одіслав до Білої Церкви, сам весь час роз'їздив у вагоні по лініях і кермував частинами".



"Поступово район моєї діяльності розширювався. Бої біля Вапнярки, Гнівані, Шепетівки, Ново-Константинова при кінці листопада і в грудні (1917 року) скрізь були успішні. Корпус працював енергійно..."



"18 грудня, я знову виїхав на лінію... Шепетівка-Козятин-Вапнярка... Люди (козаків Першого Українського Корпусу) жили в неможливих умовах, у велику зимову стужу в неопалених вагонах. Як я не просив Київ допомогти мені хоч силною ґрубок, але рішуче нічого досягнути там не міг. Мені ця байдужість здавалася підозрілою і мимоволі прихотила думка чи не хоче Секретаріат (Центральної Ради)... добитись того, щоб і мій Корпус при таких умовах почав розкладатись... Між тим большевицький уряд проголосив похід на Україну... Я посилав тоді телеграми до Києва... Але Київ залишився глухий... Тоді я рішив особисто туди поїхати..."



"Мої враження од Києва... зводились до того, що круги Центральної Ради не довіряють людям з вищого командного складу... Наслідком такого відношення був певного роду саботаж мого Корпусу з боку українського політичного центру..."

(Остаточо Перший Український Корпус був знищений наказом про розпуск старших річників. По одній версії наказ видав Петлюра, а по другій Порш... В кожному разі, те знищення нашої НАЙБІЛЬШОЇ збройної одиниці, що мала до 60.000 загартованого в бойовицях з німцями Українського Козацтва, було знищено найвищими соціалістичними чинниками вже існуючої тоді УНР. А за який 1-2 місяці пізніше, за тієї ж УНР, проти 3.000 до зубів озброєних московських справжніх воєв та матросів, було вислано під Крути 300 студентів і гімназистів-підлітків, які й були помордовані озвірілими червоними москвитами!!! — В. Є.).

\*\*

"На початку січня (1918 року) вже починався розклад в Центральній Раді... Анархія все збільшувалася... В Києві ставало все гірше й гірше. Робилися якісь безпідставні труси українською владою, при чому... зникали дорогоцінні речі обшукуваних. На вулицях стрілянина зростала все більше й більше. По ночах гриміли гармати... Уряд (УНР) засідав і радився безперестанку, але це ніякого практичного значення не мало".

\*\*

"В центральних державних інституціях (УНР) був повний хаос і не було жодної надії, щоб правильна робота могла наладитись, бо це були швидко не державні інституції, а партійні "ячейки", зложені з людей здебільшого мало освічених і зовсім недосвідчених в тих справах, які їм були доручені... Німці все міцніше і пляномірніше прибирали до своїх рук фактичну владу в краю. Робили це педантично і пляномірно. Я бачив, що Україна швидко попаде просто в становище колонії".

\*\*

"Наша демократична і соціалістична інтелігенція не розуміла завдань державности і не тямил в організації влади; не менш анархістичні поняття панували в народних масах".

\*\*

"Коли неможливість працювати в контактi з урядом (УНР) виявилася, я рішив працювати на власну відповідальність. Перш за все ми зробили вербовочне бюро старшин... Ми організували інструкторську школу для старшин... Наш перший набір старшин негайно почався".

\*\*

"В ці дні до мене приходило багато всякого люду: старшин, діднчі, громадські діячі... Окрім того заходили представники різних українських організацій. Тоді в Києві славилися боротьбою з більшовиками полк, набраний з робітників киянських заводів. Полк цей був різко антибільшовицький з неменш різко виявленим українським націоналістичним настроєм. Заправляв ним Ковенко... його полк був одною з найкращих частин Вільного Козацтва. Подібна організація вільних козаків, набрана виключно з заводських робітників, була в Єлисаветграді, тільки ще більш чисельна... Мене зацінавила проява національних традицій у робітничих масах України при дуже поміркованих тенденціях соціальних, і то в самий розгар революції. Ці робітники готові були зі зброєю в руках поборювати більшовицьке завоювання свого краю".

\*\*

"Вже тоді, на початку січня 1918 року, Центральна Рада не відбивала в собі настроїв і стремлень населення України. В на-

родній масі, як і в різних військових формаціях, було два елементи: елементи порядку, спокійної праці і елементи руйнівницькі, революційні. Я був завжди того погляду, що на Україні перших значно більше, ніж других, що вони і числом, і моральною силою більші і сильніші од других. Але з початком революції руйнівницькі елементи все мали сильну підтримку зовні, з боку російських большевиків, і тільки при допомозі цієї зовнішньої сили вони перемогли”.

\*\*

“Елементи порядку на Україні не мали ні сторонньої підтримки, ні — підготовленої в дореволюційний період — своєї організації, тому у них опустилися руки, тому не могла з’явитися у них віра в свої сили, в свою перемогу, тому елементи порядку були побиті і тому прийшла німецька окупація, бо анархія на Україні одняла б у німців останню надію поповнити свою недостатку в харчових продуктах”.

\*\*

Відносини між німцями і українським урядом Центральної Ради були цілком ненормальні: німці просто не рахувалися з урядом, а уряд, який сам покликав німців і про це розголосив, не знав тепер, як викрутитись перед народом, якого сам він привчив нікого не слухатись і нічим для держави не жертвувати. Спочатку уряд запевняв всіх і себе, що німці прийшли тільки допомогти вигнати большевиків і зараз же підуть геть з України, як тільки український уряд того вимагатиме. Коли ж для німецької армії селяни мусли поставити продукти, то уряд почав ширити серед населення поголоску, ніби німців покликали дідичі... Почались тертя між німцями і урядом... Німці обурювались, брали силою, свосвільно, а престиж уряду падав все нижче... Тим часом уряд господарські справи цілком легковажив, думаючи тільки про те, щоб далі поглиблювати революцію за большевиками... Німці все міцніше... прибирали до своїх рук фактичну владу... Я бачив, що Україна швидко попаде просто в становище колонії...”

\*\*

“Я був... прихильником аграрної реформи. Ставши при владі, я ґрунтувався на економічних постулатах парцеляції (роздроблювання) землі... Мої інформації про інтернаціональну ситуацію породили в мені певність, що утворення українського війська є негайною потребою... На цей час припадає початок безнадійної справи Денікіна. Я вислав до Ясс делегацію від мого уряду з завданням вяснити там, чи боротьба поміж крайніми елементами і ладом може бути ведена на Україні тільки при умові піддержки влади, яка спирається на національне по-

чуття народу. Союзні місії ставили мені умови, які зводилися до вимоги федерації з Росією. Я повинен сказати, що в цей час Україна була... майже вже зорганізованою країною: економічне життя в ній відновилося, торгівля була інтенсивна, залізничний рух і транспорт були майже нормальними. У нас було 400,000,000 пудів пшениці (6,400,000 тонн): я зібрав більше 4-ох мільярдів, здебільшого в чужоземній валюті. Ми мали на складах більше 3-ох мільйонів пудів цукру (48,000 тонн); металургійна індустрія теж починала функціонувати”.

\*\*

“Політичну реформу я уявляв собі так: ні диктатура вищого класу, ні диктатура пролетаріату, а рівномірна участь всіх класів суспільства в політичному житті краю. Соціальні реформи я хотів провадити в напрямку збільшення числа самостійних господарств коштом зменшення обширу найбільших маєтків. Я бачив, що соціалістичні ідеї чужі народній масі. Я ясно собі усвідомлював, що соціалістичні експерименти повернули б наш чудовий край у висохнувшу пустиню...”

\*\*

“Я... не тратив надії покласти підвалини для будучої праці і намагався об'єднати тих, хто готовий вже був йти разом зі мною, що решта прийде сама пізніше. Перші установчі збори нашої організації ми влаштували у Миколи Устимовича... Наша “Українська Громада” — так ми назвали нашу організацію — збільшувалась швидко... Власне справою організації “Громади” займався... мало, а потім і зовсім нею займатися покинули, бо всі скупчили всю свою увагу і енергію на одній конкретній, черговій цілі: позбутися соціалізуючого всіх і все та анархізуючого країну уряду Центральної Ради... Тому, коли ціль ця пізніше, дякувати ініціативі і праці членів “Української Громади”, була досягнута, сама “Українська Громада” вже фактично не існувала.

\*\*

“Багато людей критикують мій крок і злим оком дивляться на возстановлення Гетьманства. Зовсім зрозуміло, чому так відносяться до цього факту вороги української державності. Справдувати возстановлення і зміцнення державної української традиції не можуть ці, що не хочуть... української держави. Відповідати їм на роблені мені закиди — безцільно. Але тим, що звуть себе українцями, мені хочеться сказати лише одно: пам'ятайте, що коли б не було мого виступу, німці кілька тижнів пізніше, завели б на Україні звичайне генерал-губернаторство. Воно було б сперте на загальних основах окупації і нічого спільного з українством не мало б. Тим самим не було б

Української Держави, яка реально появилася на світовій арені хоч в цьому короткому періоді Гетьманства. А це значить, що ідея української державності в очах чужих і своїх здавалася би й досі нездійсненою утопією”.

\*\*

“Мої вороги обвинувачують мене в безмежному честолюбстві, якого ради тільки ніби, й пішов я на Гетьманство. Кажуть, що я керувався не ідейними мотивами — принести користь своєму народові і своїй Батьківщині, а жаждою почоти, слави... Слава Богу, що інших обвинувачень навіть вороги не вигадали. Я люблю людей честолюбних, бо вони вміють бажати і досягати мети своєї. Може це й є одна з наших хиб, що у нас замало людей з великим честолюбством. Зрештою, яке нам діло до того, яке саме почуття дає людині імпульс, аби вона робила добре діло. Ми терпіли через брак людей, які б намагалися досягнути чогось більшого. Все янась дрібнота. Головно її бажання, щоб ніхто не турбував її спокою, а коли й турбуватись, то тільки для того, щоб як небудь спекулювати ради свого міщанського благоденства”.

\*\*

“Я твердо й непохитно стояв на своїй меті будівництва великої Козацької України й її національного війська, яке тільки одне може бути її оборонцем. Я щиро вірив і вірю, що дорогі моєму серцю Козаки не будуть зрадниками своєї вітчизни і що дух козацький не вмере в їхнім козацьким тілі”.

\*\*

“Я був переконаний, що тільки міцна організація великих, середніх і дрібних власницьких елементів зможе поставити нашу Державу на правдивий шлях розвитку, а всякий уряд у нас, опертий на соціалістичні партії, неминуче в короткий час докотиться до большевизму”.

\*\*

“Становище наше сумне й кепське. Те, про що мріяли ми роками, розвіялось мов дим. Події пішли в іншому напрямку, ніж ми сподівалися. Чи наш стан безнадійний? Чи треба остаточно відмовитися від того, про що Український Народ століттями мріяв? Чи треба забути Ідею, за яку тисячі й сотки тисяч українців клали головою? Ні, рішуче ні!

\*\*

“Мій нарід гордий і свободолюбивий, він ніколи не буде рабом... Його стремління — Вільна Україна”.

\*\*

“Нам треба вдумливо дивитися на всі явища; найвища пора мрійникам нашим перетворитися в людей, що твердо й тверезо

думають. Український Народ за свою тисячолітню історію переживав значно гірші часи свого існування, а все залишався духово і фізично здоровим народом. З честю й незламними вийдемо й ми з теперішнього прикрого нашого становища; я в цьому на хвилику не сумніваюсь. Але потрібна гостра і ясна думка та завзята, невпинна праця нас усіх”.

\*\*

“Народи, що їх провідники не мають відчуття національної гордості, можуть бути тільки знаряддям для інших... Народи, що їх провідники стають тіннями чужих народів, луною чужих слів і відблиском чужої слави, скочуються безповоротно у прірву небуття”.

\*\*

“Треба пам’ятати, що чужинці позбавляли нас волі у власній хаті тоді, коли ми самі втрачували свою внутрішню національну єдність та починали самопоборювання та самовирізування”.

\*\*

“Україна встане й дужою буде, коли вона супроти зовнішнього розкладу поставить з одного боку свою сталеву єдність, єдність ліпших синів, де б вони не були, а з другого — не паде духом і збереже свою національну честь, які б не були тяжкі умовини для її існування”.

\*\*

“Україна, зорганізована в державу на національним почуттю, відповідно глибокому бажанню всього народу керуватися самим собою, стане несокрушимою опорою того миру, якого цілий світ тепер шукає”.

\*\*

“Як в 1918 році, так і в майбутньому, тільки національні традиційні форми державности та реальна соціальна політика можуть дати порядок і міць Україні. Дбаймо про об’єднання українських сил на цих основах”.

\*\*

“Від часів Гетьманства 1918 року, державність українська стала фактом, з яким світ вже рахувався і буде рахуватись. Тепер тільки від нас самих, українців, залежить докзати, що факт цей здатний до життя”.

\*\*

“У передреволюційні часи відродження українського національного життя йшло шляхом культурницько-пацифістичним. Державно-творчі завдання здавалися далекими. Від романтичного народництва, через крайній демократизм і соціалізм, докотилась Земля наша до комуністичної окупації.

\*\*

“Одне з головних завдань Гетьманців — це поборювання

духу пацифізму і плекання духа войовничости. Військове діло мусить стати почесним і загальним для всіх українців поруч їх професій мирного часу. Ідеал наш — це тип продуцента-войовника”.

\*\*

“В умовах нашого недержавного життя мусять Гетьманці стреміти до військового вишколення хоч би і в чужоземних арміях. Мусять звернути увагу на розвиток спортів, які в сучасних обставинах підтримують духову й фізичну справність і можуть стати підготовленням до військовости”.

\*\*

“Я твердо й непохитно стою на своїй меті будування великої Козацької України й її національного війська, яке тільки одне може бути її оборонцем. Я щиро вірив, і вірю, що дорогі моему серцю козаки не будуть зрадниками своїй вітчизні і що дух козацький не вмере в їхнім козацьким тілі. І ось тепер, коли я став Гетьманом Всієї України, Я вирішив прийняти всі заходи для того, щоб Козаччина, у яку увійде цвіт української людяности, стала дійсно провідником національної ідеї й великим кадром Української Козацької Армії”.

---

“Історична доля українського народу склалась так, що він уже скоро 250 років, як ділиться на дві релігійні громади: на православну, до якої належить більшість українців, і греко-католицьку, до якої належить меншість. Нема що й казати, що обидві релігії, визнавані українським народом, повинні бути предметом пошани з боку кожного українця, до якої б з цих релігій він сам не належав. Визнаючи віру православну, ми повинні з пошаною ставитись до віри наших братів, українців греко-католиків, і навпаки: вірно додержуючись своєї греко-католицької релігії, українці греко-католики повинні шанувати віру своїх православних братів. Так само в будучій відновленій Державі Українській, в яку ми всі віруємо і якої дожидаємо, обидві релігії, обидві Церкви, мають бути в усьому рівноправні й однаково шановані з боку державної влади.

Було б з нашого боку непростимим гріхом, якби ми допустилися чи тепер, чи в майбутньому, підкреслювання релігійних різниць в нашому народі, а вже справжнім злочином супроти наших спільних національно-державних завдань було би заводити тепер якусь усобицю на релігійному ґрунті, побільшуючи і поглиблюючи цим різниці, витворені довголітнім перебуванням у різних державах під чужим пануванням”.

Проф. Дмитро ДОРОШЕНКО



## РОЗМОВА З ГЕТЬМАНОМ

Під таким заголовком появилася в "Газет де Льозан" ч. 287, 15 жовтня цр., розмова з Паном Гетьманом одного з редакторів цієї газети п. С. Д. Подаємо повний текст цієї розмови в перекладі на українську мову:

"Гетьман Скоропадський, який перебуває вже деякий час у нашій країні, ласкаво згодився прийняти у себе редактора "Газет де Льозан". Роля, яку відігравав Гетьман на Україні, дуже мало відома за кордоном. Це незнання дійсного стану речей в добрій мірі йде на рахунок тих тенденційних інформацій, які різні партії спритно пускали за кордон. І тому не без великого інтересу читатимуться ті відомості, які Гетьман ласкаво згодився нам дати.

Гетьман Скоропадський має коло п'ятидесяти років; постать його висока; лице сяє інтелігентністю і волею; поведження сердечне. Він є нащадок старого українського роду; прадіди його колись відігравали важну ролю на Україні. Свою військову кар'єру Гетьман зробив у російським війську. Генерал-ад'ютант світи царя Миколи II, в останній час командував корпусом. Він є командором Почесного Легіону. Під час цілої війни він бився з німцями. Коли ж розпалося російське війська, Скоропадський став на чолі Українського Корпусу, який так само воював зразу з німцями, а потім з большевиками.

— Набивши маленьку деревляну люльку гарним жовтим тютюном, Гетьман в кількох рисах дає нам картину ситуації на Україні у 1918 році, коли Він став на чолі влади.

— У квітні 1918 року, каже він, було 500.000 німецького війська на Україні. Центральна Рада в цей час перестала вже виявляти дійсні політичні почуття народу. Влада її поволі підупадала. Дрібні земельні власники, безперечно більшість українського населення, одмовили в довір'ї Центральній Раді і на з'їзді, де було 3000 представників від усіх повітів (округ), *закликали мене до влади.*

Почуваючи себе, як український патріот, змушеним прийняти цей мандат, я опинився в дуже скрутному становищі. Треба було організувати країну, яка після большевицької навали перебувала в цілковитій анархії і рівночасно полагоджувати щоденні конфлікти, що виникали між населенням та німцями. Я zorganizував уряд, в якому сконцентровані були всі сили порядку, запросивши до цього уряду представників продукуючих сил краю. Я намагався втілити в цім уряді провідну ідею української політики, яка базувалася б на національних і демократичних почуттях, оперта головним чином

на дрібних селянських земельних власниках, яких у нас звуть *хліборобами*.

— Яку ролью відігравали українські делегати на конференції в Бересті?

— Я став коло влади далеко пізніше по підписанні мирового договору, тоді, коли країна була вже окупована німцями і тому можу відповісти на Ваш запит тільки як пасивний і сторонній свідок подій. Українці саме в той час стояли перед гіркою дилемою: або бути захопленими російсько-більшевицькою повіддю з усім жахом, який несе цей режим, або допустити на свою землю переможців німців. У цій альтернативі вони втрачали все, що були придбали на національним ґрунті під час революції. Треба було знайти якийсь інший "модус вівенді". Щоб встановити історичну правду, я нагадаю, що в цей час Україна в розпачі звернулася до Антанти, яку вважала своєю союзницею. Було пороблено всі заходи перед генералом Коандою (пізніше президентом Ради міністрів у Румунії); його прошено, щоб Румунія допомогла нам, приславши військового матеріялу. Генерал Коанда з жалем мусів заявити, що він не може дати так нетерпляче сподіваної допомоги.

— На конференції в Бересті українські делегати показали себе незломними націоналістами. Вони вимагали повної незалежності України.

— Ми запитали Гетьмана, чи дав би він селянам землю і в якій формі.

— Я був і досі є прихильником аграрної реформи. Ставши при владі, я основувався на економічних постулятах парцеляції (роздроблювання) землі. Але для мене було бажаним, щоб селянин заплатив за свою землю і таким чином почував би себе її законним власником. З другого боку, я розробив широкий плян, який рівночасно дозволяв задержування земель, під певними умовами, в тих маєтках, що були під культурою буряків, головного джерела багатства мого краю — цукрової індустрії. Всі ці ідеї були вже на шляху до здійснення, коли на восьмим місяці мого гетьманування я мусів залишити владу.

На запит про відносини його до Німеччини і чого Він удався до Берліну у вересні 1918 року, Гетьман відповів:

— Мої інформації про міжнародню ситуацію породили в мені певність, що утворення українського війська є негайною потребою. Але виконання цього пляну зустріло сильну опозицію з боку німецької військової влади, що перебувала в моім краю. Всі казарми були зайняті німецьким військом. Мені так

само було дуже важко організувати нормальне провіянтування того війська, яке я хотів сформувати.

— Тоді я вирішив удатися до Берліну, щоб розвинути цю проблему перед найвищою владою окупантної нації. В Берліні я знайшов різко виражений антагонізм поміж вищим проводом, закордонною політикою та військовою владою. Зрештою, моя подорож піднята в надії сконсолідувати лад і організацію України, не принесла бажаних наслідків. По моїм повероті до Києва події пішли швидким темпом. Союзні місії прибули до Яс з силою московських націоналістів ("панрюс"), які вже впливали на політику цих місій в українським питанні.

На цей саме час припадає початок безнадійної справи Денікіна. Я вислав до Яс моїх делегатів від свого уряду з завданням в'яснити там, що боротьба поміж крайніми елементами і ладом, може бути ведена на Україні тільки при умові піддержки влади, яка спирається на національне почуття народу. Моїм делегатам не пощастило прийти до порозуміння. Союзні місії ставили мені умови, які зводилися до вимоги федерації з Росією. Я дуже добре розумів небезпеку, що виникла з подібного політичного домагання, але змагаючи перш за все до вищої мети утримання ладу в Державі, яку я збудував, я мусів усупереч власній волі схилитися перед вимогою союзників і проголосити федерацію з Росією.

Я повинен Вам сказати, що в цей час Україна була не тільки в стані організації, але майже зовсім вже зорганізованою країною: економічне життя в ній відновлялося, торгівля була інтенсивна, залізничний рух і транспорт були майже нормальними. У нас було 400,000,000 пудів пшениці (6,400,000 тонн); я зібрав більше 4-ох мільярдів, здебільшого в чужоземній валюті. Ми мали по складах більше 3-ох мільйонів пудів цукру (48,000 тонн); металургічна індустрія теж починала функціонувати. Але моя декларація пішла всупереч почуттю багатьох українців. Я залишив мій край.

Одначе я переконаний, що для майбутнього спокою Східної Європи, в боротьбі з розкладовими тенденціями крайніх течій є тільки одна опора, один охоронний мур — це національне почуття. Україна, зорганізована в державу, базовану на національному почутті, відповідно глибокому бажанню всього народу керуватися самим собою, стане несокрушимою опорою того миру, якого цілий світ тепер шукає.

Ми попрощались з Гетьманом, який, стискаючи руку, сказав нам ще кілька привітних слів про Швайцарію". С. Д.

("Хліборобська Україна", книжка друга, Рік 1920-1921. Збірник II, III і IV, стор. 182-184. Відень. Видання Ін. Групи Українського Союзу Хліборобів державників).

## ЧУЖИНЕЦЬ ПРО ГЕТЬМАНЩИНУ 1918 Р.

Під датою 12 липня 1918 р. звітував про Українську Державу французькому Урядові та урядам Антанти, резидент Франції на Сході Європи п. Пелесіє, політичний противник Української Держави, між іншим так:

...“Чи Гетьманщина в Україні (в оригіналі — Малоросія) це ця форма устрою, до якої схиляється продукуюча верства її населення, чи це лише зручна гра Гетьмана Скоропадського, який зумів запрягти до державного будівництва усі конструктивні сили цього краю за виїмком незначних кадрів соціально-радикальної української інтелігенції та советизуючої частини сільського й міського пролетаріату — про це тяжко з певністю твердити. Але, що цей край за час короткого господарювання Скоропадського двигается дуже швидко по шляху загального добробуту — це правда, яка промовляє з усіх кутків економічного і побутового життя України. Єдине, що викликає тихі і явні ферменти — це надто радикальний українізаційний курс, прийнятий і послідовно переводжений Гетьманом у всіх ділянках життя, зокрема в ділянці виховній і культурній, що драгує російське населення міст”...

\*\*

Спостереження і думки французького обсерватора підтверджують між іншими такі факти:

З метою виховати нове покоління свідомих національно громадян Української Держави — Гетьман Павло перевів повну українізацію народнього, середнього і високого шкільництва. Під час шкільних ваканцій організовано шеститижневі обов'язкові курси українознавства для вчителів народніх і середніх шкіль. Ці курси пройшли 48 тисяч вчителів. За час від 15-го травня до 15-го вересня 1918 р. продано вчителям і учням кругло 2 мільйони українських шкільних підручників, закуплених частинно в Галичині. Крім існуючих, зукраїнізованих середніх шкіль, засновано 50 нових. З доручення Гетьмана Павла засновано два перші на Українській Землі Державні університети, в Києві та Кам'янці, і зукраїнізовано існуючі за царських часів російські університети в Києві, Харкові та Одесі. Створення Гетьманом Української Академії Наук та Української Військової Академії, зукраїнізування Опери, Драматичного Театру і т. д., це переконливий доказ дбайливості Гетьмана Павла про виховну, освітню, культурну та фахову ділянку життя нації.

Гетьман упорядкував державну скарбницю і перевів стабілізацію валюти. Дві гривні рівнялися одній нім. марці, вісім

гривен — одному доларові. Це оживило рух на всіх внутрішніх і зовнішніх ринках. Крім Державного Банку засновано Гетьманом Земельний Банк, що викупляв від великих землевласників землю для парцеляції її між селянство.

В парі з законом про військову повинність Гетьман перевів організацію кадрів вісьмох корпусів Української Армії, Української Флоту і Української Авіації.

Під датою 21-го червня занотовано в Державному Віснику встановлення дипломатичних зносин з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною і Румунією, а згодом з Америкою, Англією, Францією, Фінляндією, Швецією, Норвегією, Польщею, Данією і Доном. Консульські зносини існували в той час з Італією, Іспанією, Грецією, Персією, Грузією та Советською Росією. Чужинський дипломатичний корпус при Гетьманському Дворі складався із дипломатів першої ранги. При цій нагоді, не від речі, буде сказати дещо про візиту Гетьмана Павла в Берлін й Кілю на початку вересня 1918 р. Берлін тонує в українських прапорах. Під звуки українського гімну "Ще не вмерла Україна" схилялися перед Сувереном України німецькі державні і військові прапори дефілюючих частин армії і флоту. Кайзер Вільгельм тримаючи Гетьмана Павла по правій руці, переїхав серед шпаліру 200-тисячної громади берлінців під центральний лук Бранденбургських Воріт, кудюю був застережений німецьким державним церемоніялом переїзд ТІЛЬКИ для короля Англії, президента Америки, президента Франції і російського царя. Це вперше в історії України так достойно і гідно підніс Гетьман Павло Українську Державу на міжнародньому форумі. Сам Гетьман Павло здобув собі в чужинській opinіi авторитет Голови Держави, яка мала стати єдиним гарантом ладу і порядку на Сході Європи.

3 Програми відзначення роковин Гетьманства  
Відділ УГОА в Нью Йорку, США  
("Батьківщина", 27 березня 1971 р.)

## Г Е Т Ъ М А Н

Нераз вночі на чужині  
Мене навідує видіння:  
Майдан, Софія, Безгоміння,  
Гетьман суворий на коні...

"... Я кликав вас під булаву,  
Щоб оповити давню славу,  
Щоб на руїнах вже нову  
Створити власную Державу".

"Ви не пішли на поклик мій:  
Вам чар всевітньої облуди  
Заворожив ваш глузд лихий.  
Проняв вам душу, серце, груди" ...

"Ви за химери бунт зняли,  
Ви занехали путь єдину, —  
І що ж натомість здобули? —  
Неволю, голод та руїну!" ...

"То ж буде так, аж поки ви  
Усі громадою одною  
Не станете під булавою  
На згин кривавої Москви!" ...

І — диво з див — загув майдан:  
Козацьке військо у поході,  
В чолі під стягом — сам Гетьман...  
Зоря займається на сході...

## БОГ — ГЕТЬМАН — УКРАЇНА!

“Бог — Гетьман — Україна” — це гасло, під яким ми, гетьманці, розпочали в 20-их роках боротьбу за визволення Української Нації зі стану хаосу, розпорошеності й бездоріжжя, і під яким ми тепер гуртуємо українців за визволення свого духа з неволі чужих впливів, до боротьби за державницький світогляд і врешті за здобуття й за укріплення Української Держави.

Кожний почин може мати тільки тоді успіх, коли він починається з Божого благословення, коли ті, що ведуть якусь справу, переконані в справедливості й святості своєї праці. А найбільше це відноситься до людських починань у ділянці впливів над почуттям, і хотінням людської збірноти. Тільки той, хто вірить у правоту своєї цілі, відчуває, що за ним стоїть вища сила — Бог — тільки той зможе пірвати за собою маси на перемогу за свою ціль. І ми знаємо, що наше українське діло святе, що поставлені самим провидінням боротись з темною силою, з найнижчими інстинктами, з запереченням тисячолітньої європейської культури, опертої на релігії й хлібороській культурі, з тою кочовничою силою, що на наших національних кордонах робить шалений наступ на осіле населення. Це свята МІСІЯ Українського Народу, благословенна самим Богом. Тому в нас на першому місці стоїть БОГ.

Так як Бог є символом і початком усякої справи, так Гетьман є передумовою й початком якої б то не було української справи. Бо те важке завдання, що нам дало Провидіння, зможемо ми довершити тільки тоді, коли нарід наш буде внутрі монолітно спаяний, а на зовні увялятиме один таран, що битиме всією можливою силою Української Нації рівномірно в потрібне, згори визначене місце. Дати Українському Народові монолітність і визначити місце наступу — зможе тільки один, усіми українцями безапеляційно визнаний Гетьман Всієї України. Тому ми свідомо ставимо ГЕТЬМАНА перед УКРАЇНОЮ, бо передумовою сильної Української Держави, що буде в стані не тільки витримати наступ варварства, але перемогти його — є ГЕТЬМАН, є підпорядкування всіх українців одному, одиноко правоправному провідові, є об'єднання нас усіх коло непорушного й одинокого авторитету, є насамперед переродження українського народу в державницьку, себе саму поважаючу й горду своєї місії Націю. Україна — дійсна, сильна, реальна — постане тільки

тоді, коли *наперед* в українців постане розуміння того глибокого й сильного змісту, що має в собі поняття ГЕТЬМАН.

Гетьман... Гетьман — це має стат Української Нації й символ Української Державности. Україна може бути всяка — радянська, польська, літературна, фольклорна й т. д. Але Гетьман України може бути тільки в незалежній і самостійній Державі. Гетьман — *передумова* вільного життя Української Нації.

На жаль, між українцями багато ще таких, що завдяки довгому періодові неволі загубили політичну культуру й уміння думати державницькими категоріями й тому не розуміють, що ставлячи "ГЕТЬМАН" перед "УКРАЇНОЮ", ми тим самим ставимо НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, САМОСТІЙНІСТЬ і СУВЕРЕННІСТЬ Української Держави, тобто державницьке виховання Українського Народу передумовою існування України взагалі; бо Гетьман є символом Української Держави й вільного життя Української Нації. Наше завдання — наперед, ніж зачинати справдішній бій за відбудову Української Держави, виховати український нарід в послуху Гетьманові, бо тим самим він виховується не тільки на доброго українця, але й ще на державника; бо українець може бути польонофілом і москвофілом, комуністом і "націоналістом" — гетьманець же може бути тільки державником, тільки самостійником і незалежником. Гетьманець це той, з ким можна зачинати бій не на життя, а на смерть за Українську Державу. Поки Український Нарід не стане носієм гетьманської ідеології і духовим державником, поки не визнає добровільно Гетьмана і не зрозуміє, що Гетьман є передумовою України — доти розпочинати бій за Україну, це тільки безсиле борсання в незалежних від нас обставинах, це тільки винищування цвіту Українського Народу.

Бо хочемо й боремось за Україну Володимира Великого й Ярослава Мудрого, Романа Великого й Короля Данила, за Україну Богдана Великого й Івана Виговського в перших часах його панування; ми боремось проти безладдя й горя, злиднів і нещастя княжих міжусобиць, часів Руїни, часів недержавного животіння під Москвою, чи отаманії Центральної Ради та Директорії.

Але поняття ГЕТЬМАН має глибше й ширше значення: воно є для нас *запорукою справедливости й ладу* в державі; Гетьман стоїть понад окремими партіями й групами українців і понад інтересами окремих одиниць; перед Ним усі українці рівні, чи то буде робітник чи хлібороб, інтелігент чи урядовець. В гетьманській державі не може бути скривджений ні один клас Української Землі; всім однакові права і над усіми



одно право, якому підлягає і сам Гетьман; запорукою справедливості Гетьмана служить та істина, що коли Гетьман зійде з вимоги справедливості, то в народі постане почуття образи й незадоволення, цим захитаються підстави Держави і врешті-решт одіб'ється це на самому Гетьманові й Його нащадках; а ніхто ж не буде сам проти себе виступати.

Наше гасло не нове і не ми його видумали; воно розповсюджене по всьому світі, таке ж старе, як стара Українська Держава. Чи візьмем Німеччину й Англію, Францію й Росію — всюди стояв і стоїть провідник держави на першому місці після Бога: "міт Гот фір Кайзер унд Фатерлянд", "За в'їру, царя і отечество", а на Україні билися старі дружинники за "свого Князя", а тим самим і за свою державу, як це ми знаємо з духу старих "Слов", пісень і легенд. Це гасло старе; під ним билися наші предки і поки воно було в силі, перемагали своїх ворогів і мали свою Державу; воно овіяне традицією і зв'язує нас з нашими прадідами і їхнім здобутком і досвідом. І ми віримо, що якраз під цим гаслом ми відвоюємо свою Державу і тільки це гасло дасть нам, українцям, перемогу над нашими ворогами, й силу виповнити нову місію — оборонити європейську осілу культуру. Ми переможемо, бо в нас БОГ — ГЕТЬМАН — УКРАЇНА!

(Журнал гетьманської молоді "На Відсіч", 1940,  
під редакцією М. Королишина)

---

"Тільки реальна, дійсна, несфальсифікована державно-національна традиція може стати основою для будови реальної, дійсної, а не "літературної" Української Національної Держави. Ця реальна, дійсна, ДЕРЖАВНО-ТВОРЧА, А НЕ ДЕРЖАВНО-РУЙНУЮЧА, УКРАЇНЬКА НАЦІОНАЛЬНА ТРАДИЦІЯ зв'язана нерозривно з поняттям Українського Гетьманства. З упадками Гетьманства падала й Україна. Хто хоче воскресити, відродити Україну, той мусить реставрувати Гетьманство. Всякий ворог Гетьманства, це свідомий або несвідомий ворог державного й незалежного існування Української Нації".

("Листи"..., 1919-26, стор.93)

## В. ЛИПИНСЬКИЙ

# ПРО ЗАКОННІСТЬ ГЕТЬМАНСЬКОГО РОДУ СКОРОПАДСЬКИХ

*... рік 1918 виказав здійснимість "нездійснених мрій". Нащадкові Гетьманського Роду вистало лицарської самопошваги і українського патріотизму, щоб забути про свої героїстичні панські інтереси. Замість зайнятись маєтками, зібрати готівку і спокійно виїхати за кордон, Він цілого себе віддав Батьківщині Україні. Він кинувся на її порятунок і не побоявся взяти на себе — страшний в українськiм хаосі — тягар Гетьманської Влади.*

"Нема Гетьманства без Законного Гетьмана. Такого Гетьмана, якого право на Гетьманство ані з його власного диктаторського бажання, ані з виборчих махінацій "суверенного народу" — а тільки з його Гетьманської Родової традиції — репрезентованої державну минувшину нашу — випливає.

"Один єсть тільки сьогодні Рід Гетьманський, що вже в XVIII ст. гетьманував, що відновив в році 1918 своє Гетьманство, що виріс з нашої традиції державної, що минувшиною своєю репрезентує державну минувшину Української Землі, і що має тому законне право до Гетьманства — це Рід Гетьманський Скоропадських. До послуху і вірності йому кличе всіх українських хліборобів і всіх українців інших князів оця книга (— "Листи до Братів Хліборобів").

Не вірте — "гетьманам", які будуть намовляти Вас до зради законному Гетьманові, бо основою Гетьманства єсть перш за все вірність, а не зрада. Не вірте їм, коли в глупоті своїй вони принижуватимуть цей Рід, бо тим самим принижують вони самі себе і своїх предків: кожна нація в минувшині своїй дає з себе лиш таких Гетьманів, які її прикметам і здатності відповідають.

Не вірте "гетьманам" з пройдисвітів, що своєю "диктатурою" і своїми "наполеонівськими здібностями" Вам Україну збудувати обіцяють. Диктатори можуть вирости серед вже державних націй, але сотворені були всі державні нації династіями, а не найбільшими навіть здібностями одної людини.

Не вірте теж "гетьманам", які казатимуть Вам, що "гетьманство" мусить бути виборне, а не дідичне; що воно може

існувати лиш як демократична президентура. Власне така виборність Гетьманства погубила вже раз нашу Україну.

Не вірте "гетьманам" з провокаторів, яких проти законного Гетьманського Роду Скоропадських висуватиме Варшава чи Москва. Такі "гетьмани" призначені тільки на зруйнування України і Гетьманства.

"Від нашої козацької державности XVII-XVIII в. тільки цей один Гетьманський Рід удержався до сьогоднішнього дня на відповідній висоті; тільки йому одному Бог дав стільки мужности і сили, щоб в 1918 році нашу державну, і свою Родову, Гетьманську традицію відновити. Отже тільки цей Рід, один Рід може персоніфікувати українську монархічну традиційну Гетьманську Ідею. Тільки він один може бути точкою опори і організаційним центром для всіх українських Гетьманців легітимістів, тобто для таких Гетьманців, які не хочуть, щоб під словесною маскою "гетьманства" розпочалась нова українська різня за "найкращих кандидатів" і бушувала далі, тепер вже під різними "гетьманськими" прапорами, наша споконвічна руїна".

"Родом Гетьманським єсть тільки Рід, якого походження спирається не на ad hoc спрепарованій легенді, а на документальних даних, бо мені самому вже доводилось бачити людей, які "себе виводили" од Гетьмана Мазепи, а скільки їх появиться, коли будуть реальні дані для здійснення Гетьманської ідеї. Не фальшивих українських Родів Гетьманських, яких походження може бути документально доказане, і разом з тим Родів, які удержались на відповідній соціальной висоті, було у нас перед революцією тільки два: Скоропадські і Розумовські, при чім, останні, зовсім опімчені, на Україні не жили. Фактично, значить, був у нас **ТІЛЬКИ ОДИН РІД ГЕТЬМАНСЬКИЙ**, що зрештою підтвердило життя, бо власне тільки цей один Рід зміг фактично возстановити Гетьманство, а тим самим придбав собі для будучини моральне і **ЗАКОННЕ** право на нього" — Рід Скоропадських.

## КОРОТКИЙ РОДОВІД СКОРОПАДСЬКИХ

Першим предком роду Скоропадських, відомим в історії України, був Федір Скоропадський з Уманщини. Він приєднався до гетьмана Б. Хмельницького під час його визвольної боротьби проти Польщі 1648 р. і згинув у бою під Жовтими Водами. Залишив одного сина — Іллю, одруженого з княжною Чарторийською. З того подружжя мав Ілля трьох синів: Івана, Василя і Павла. В 1674 р. перейшли вони з Уманщини за Дніпро, поселилися в Чернігівщині і займали високі пости в тогочасній Гетьманській Україні. Найстарший Іван, після довголітньої служби в гетьманів Дорошенка, Самойловича і Мазепи, став гетьманом України (1708-1722). Його рід вигас 1908 р. Наймолодший син Іллі — Павло Скоропадський прожив понад 30 років у турецькій неволі, а визволений заходами брата Івана, служив бунчуковим товаришем у козацькій війську. Його рід закінчився б. 1790 р. Середущий син Іллі — Василь Скоропадський служив у Військовій канцелярії гетьмана Самойловича, був сотником чернігівського полку за часів Мазепи і генеральним бунчужним за гетьманування брата Івана. З двох синів Василя вславився найстарший Михайло Скоропадський (1697-1758), генеральний підскарбій (міністер фінансів) Гетьманської України і найбільший український бесідник того часу. Історики приписують йому авторство прекрасного "Слова о поправі становища України", виголошеного біля 1755 р. Михайло Скоропадський, одружений з дочкою гетьмана Данила Апостола, був прямим предком Гетьмана Павла Скоропадського.

Через свої подружжя рід Скоропадських у чоловічій і жіночій лінії був споріднений з найвидатнішими українськими й чужинецькими родами. Нащадки Федора Скоропадського поріднилися з князями Чарторийськими, Апостолами, а далі з Лизогубами, Кочубеями, Милорадовичами, Марковичами, Забіллами, Дунін-Борковськими і іншими. Гетьман Павло Скоропадський був одружений (1897 р.) з Олександрою з роду Дурново, предками якого були фляндрийські графи, що 14-го століття поселилися на Чернігівщині. Сама Гетьманова Олександра була внучкою Олександри кн. Волконської, що в 23-ім поколінні, в прямій лінії, походила від Великого Князя Святослава II, сина Ярослава Мудрого.

(Докладний родовід Скоропадських гл. Альманах "За велич нації", Львів 1938).



### Гетьман Іван Скоропадський

(нар. 6. 1646 р. в Умані, помер 3 липня 1722, гетьманував від листопада 1708 р. до літа 1722 р.)

Гетьманування Івана Скоропадського було дуже тяжке: офіційно він мусів виявити сорожність до І. Мазепи, а насправді він був найближчим прихильником Мазепи і мазепинців. Як мій, допомагав мазепинцям в Україні, а з гетьманом П. Орликом був у тісних зв'язках. Орлик нав'яз хотів зрентися булави в користь І. Скоропадського. Також брав участь через своїх відпоручників у творенні Орликової конституції. (5 квітня 1710 р.).

Гетьманова

Настя Скоропадська

(б. 1671 — 19. XII. 1729)

Друга дружина  
гетьмана І. Скоропадського,  
дочка Марка Марковича,  
а вдова по генер.-бунч.  
Константинові Голубові.

Була відома, як  
"Глухівська Пані",  
якій приписують чималу  
ролю в історії тогочасної  
України.



"В старім нашім виборнім жозацькім Гетьманстві було багато хиб, що не дали йому змоги здійснитись, втілитись у життя, стати тим, чим воно весь час, від Гетьмана Хмельницького починаючи, намагалось бути: формою державного незалежного існування Української Нації. Ідеї, думи Богдана Хмельницького не здійснені ще й по нині. І падало українське Гетьманство не тому, що воно вмерло, що ідейний образ Гетьманщини, втворений під час найбільшого напруження нашої національної енергії — за Хмельниччини — став реальним фактом життя, дозрів у житті і дозрівши, виявивши себе, — вмер, втратив свою душу, загубив усю внутрішню творчу, динамічну силу. Ні! "СЛОВО" Гетьманщини не стало ще й по нинішній день її "ТІЛОМ". І тому-то ніхто з нас не може як коло задубілого трупа, спокійно й байдуже пройти коло питання Українського Гетьманства. Воно дратує і захоплює, воно викликає страшенну зненависть і родить безмежну любов. Над ним не можна поблажливо-байдуже посміхатись".

("Листи" ..., 1919-26, стор.93)

## ПРОМОВА МИХАЙЛА СКОРОПАДСЬКОГО

(Зразок патріотизму)

Михайло Скоропадський (1697-1758), небіж гетьмана Івана Скоропадського та пра-пра-дід гетьмана Павла Скоропадського. За гетьманування Кирила Розумовського був генеральним підскарбієм (міністром фінансів), перевів реформу скарбовості України та упорядкував скарбову систему. У своїй промові на зборах він розглядав нещастя України та їхні причини.

Кому ж, — каже він у промові, — треба приписати нещастя України? Чи не нашим внутрішнім непорядкам і міжусобицям, не властолібію приватних людей? Чи не залишенню загального добра, а шуканню свого власного? Чи ж не злomu вживанню законів? Не згадуючи і про другі безчисленні непорядки — візьміть тільки під увагу і здоровим розумом розгляньте історію предків наших та прирівняйте їхнє становище з теперішнім. Де ж нині ті славні мужі, що своїм розумом і пером захищали вольності Батьківщини нашої і благоумно нею правили? Де нині ті славні воїни, перед якими тремтіли многі європейські та азійські народи, перед якими дрижала Таврика та Константинополь і які вкінці розірвали Польщу, велику тоді й сильну в світі державу? Сміло скажу, що їх немого у нас осталося і що гірше — перевелися вони в останніх роках, майже на очах батьків наших і наших. Але мені і слів не вистане, якщо захочу широко вяснювати упадок Батьківщини нашої та вчисляти всі наші нещастя. І так, краще звернути моє слово до вас, шановні збори, і просити вас, ради любови Батьківщини, ради власної вашої і потомків ваших чести і хісна, зберіть усі сили ума вашого, підкріпіть їх патріотичним запалом і, відкинувши всі пристрасті та партикулярні користі, подумайте про відновлення давніх вашої Батьківщини порядків і благосостояння. А якщо ви і мені дозволите мати між вами вільний голос, якщо прикажете виявити вам мій погляд, то я предложу все покоротці і так, як велить мені моя честь, совість і користь Батьківщини, яку люблю більше могого життя.

(П. С.)

(“Батьківщина”, 15 липня 1972)



**Елисавета Скоропадська-Милорадович**

**(1-го січня 1832 р. — 15/27 березня 1890 р.)**

**Фундаторка Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові**





Павло Скоропадський

ГЕТЬМАН ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ  
(3 травня 1873 — 26 квітня 1945)



Гетьманова Олександрa Скоропадська  
(23 жовтня 1873 — 29 грудня 1951)



Гетьманич

Данило Скоропадський

(13. II. н. ст. 1904 — 23. II. 1957)

З початком 1933 р. Гетьманич Данило залишив свою професійну (інженерську) працю і віддався виключно Гетьманському Рухові та Українській Визвольній Справі. Він працював чотири роки в Гетьманському Центрі, виконуючи Батькові доручення в різних організаційних, внутрі-українських і зовнішньо-політичних справах.

В кінці серпня 1937 р. Гетьманич відбув тріумфальні відвідини українців в Америці й Канаді, влаштовані Союзом Гетьманців Державників у тих країнах. Він виступав перед нашим громадянством з промовами, складав візити Церковним Достойникам, зустрічався з духовенством, а головню — з українською молоддю, яка щиро вітала свого Гетьманича і горнулася до нього. Українські фермери, підприємці, професіоналісти і робітники брали масову участь у зустрічах і прийняттях для Гетьманича Данила.

На запрошення тодішнього Губернатора Канади Гетьманич Данило відвідав його двічі. Англомовна преса широко і прихильно писала про Гетьманича.

В липні 1939 р. Гетьманич Данило виїхав до Англії і там прожив до кінця свого життя. Виродовж другої війни і після війни Гетьманич, заробляючи собі на життя, — працював між англійцями та в українському громадському житті. Був обраний Почесним Головою Союзу Українців у Вел. Британії.

(Подорож Гетьманича Данила описана в книжці "За Україну")

Гетьманівна Марія  
Скоропадська Монтезор  
(25. XII. 1898 — 12. II. 1959)



## ЗВЕРНЕННЯ

### ІІ СВІТЛОСТИ ГЕТЬМАНІВНИ МАРІЇ

до всіх у розсіянні сущих Українців-Державників  
нашої дорогої Батьківщини, Гетьманців, Прихильників  
Гетьманської Ідеї та Краєвих Централь  
Гетьманського Руху

1. Всевишній — Року Божого 1957, дня 29 лютого — покликав до Себе нашого любого Брата Гетьманича Данила й одночасно Своєю волею поклав на мої слабі рамена тяжкий Обов'язок перед Історією Українського Народу.

Обов'язок цей впливає з покладеного Божим Провидінням та Історією на Гетьманський Рід Скоропадських призначення втілювати й персоніфікувати Маєстат Української Землі й тисячолітню Ідею тягlosti Української Державности, утверджувати глибоконаціональні традиції Державних Чинів, що беруть

початок ще від Княжої Добри нашої історії, та символізувати безперервну тривалість Української Нації.

Цей Обов'язок впливає також з вікопомного історичного Чину Батька мого, Гетьмана Павла. Його ж Актів про дідичність Гетьманської Влади та порядок Правоперемства в нашому Роді на принципі Старшинства, на підставі яких Я, як найстарша в Роді Скоропадських, перебрала дня 24-го лютого, Року Божого 1957, усі наслідні права і обов'язки, що з Історії і цих Актів випливають, а тим самим і Верховне Керівництво Гетьманським Рухом.

2. Свідома історичної відповідальності і труднощів, що мене на шляху здійснення Заповітів Антецесорів наших чекають, —

Я звертаюся з благанням до Всевишнього, щоб скріпив мене в духовних і фізичних силах, аби разом з усіма Українцями-Державниками змогла гідно служити національно-державним прагненням Народу Українського, в цілях утвердження, в Його етнографічних кордонах, Суверенної Соборної Держави Української.

Прохаю молитов св. Церков Українських, аби Українські Державники знайшли в традиційній Ідеї Гетьманській глибоке джерело сили, лицарського чину і всенациональної єдності для виборення Народові нашому Свободи й Його законних прав.

Організованих Гетьманців кличу не зражуватись сьогоднішніми звуженими династичними можливостями, бо Бог милостивий і все в Його силі, та кріпити лави дисциплінованих загонів світового Гетьманського Руху, виявляти максимум карності, непохитости, вірности й відданости Дідичній Гетьманській Ідеї, що живе і прагнутиме жити, поки в Землі Українській не висохнуть джерела соків, якими ця Ідея живиться і зростала, мечем лицарським Прадідів і Батьків наших охоронювалась, чистою, святою козацькою кров'ю зрощувалась і життєдайним, нерукотворним хрестом освячувалась.

3. Ідучи слідами незабутніх Батьків і нашого любого Брата Гетьманича Данила, зі свого боку врочисто й твердо заявляю, що, не покладаючи рук, прагнутиму до об'єднання всіх творчих національно-державницьких українських сил суспільно-політичного і громадського секторів національного життя в одному Всеукраїнському Національно-Визвольному Центрі, розбудованому на основі і в цілях організації найефектовнішої допомоги Священній Справі визволення Українського Народу з советської неволі, в якій Справі сподіваюсь знайти відгук так середовищ і об'єднань наших, як і окремих патріотів, та всебічну підтримку й участь з їх боку у спільному Ділі Визволення України.

Прошу всіх, кому відати належить, виявити зрозуміння і повноту довір'я до щирих зусиль Гетьманського Руху в напрямі

об'єднання усіх творчих сил українського суспільства поза межами Батьківщини.

4. Девізом у повсякчасній діяльності моїй, як Верховної Керманічки Гетьманським Рухом, ставлю проголошені засади сл. п. Батьком моїм: "Непохитно вірити і непохитно працювати для цілковитого визволення Народу Українського з чужинецького ярма", та любим Братом моїм: "В боротьбі за здобуття волі і незалежності Україні ніякого відпочинку в мене самого і моїх співробітників бути не може, бо час не йде".

Нехай же Господь Бог буде милостивий до Роду нашого, зокрема до мене, і допоможе мені сповнити так тяжкі Обов'язки перед Історією Українського Народу на славу Божу й на добро і велич нашої Матері-України.

МАРІЯ СКОРОПАДСЬКА-МОНТРЕЗОР

Дня 29 квітня, Року Божого 1957  
На чужині.



**Гетьманівна Єлисавета Скоропадська Кужім**  
**(27. XI. 1899 — 16. II. 1976)**

## ДО ГЕТЬМАНЦІВ

### ОРГАНІЗОВАНИХ І НЕОРГАНІЗОВАНИХ ТА ВСІХ ПРИЯТЕЛІВ ГЕТЬМАНСЬКОГО РУХУ

Сталася сумна подія! Дванадцятого лютого 1959 року несподівано для всіх нас упокоїлася в Бозі старша Сестра моя Марія, яка після смерті бл. п. Брата мого Данила очолювала Гетьманський Рух.

Вважаю, що продовжувати Діло бл. п. Батька нашого, Гетьмана Павла, є обов'язком членів нашої Роднини. Ці обов'язки лягають тепер на мої плечі, й я перебираю їх.

З молодих років я стояла коло свого Батька, виконуючи те, що Він мені доручав.

Може краще, ніж хто інший, я знаю, який Він був щирий Український Патріот. Любов його до Свого Народу й Віра в можливість здійснення наших мрій спонукала Його до праці.

Він вірив, що Гетьманський Рух, потрібний для нашої Батьківщини — України. І я в те вірю й кличу всіх наших Гетьманців патріотів ще міцніше об'єднатися, а тих, що з деяких обставин тимчасово відійшли від активної праці, знову до неї повернутись.

Можливості діяти так, як мені хотілося б, принаймні в теперішній мент, є обмежені головним чином через стан мого здоров'я. Одначе маю надію, що незабаром стане краще.

Молю Господа Бога дати мені нових сил, щоб обов'язки мої гідно виконувати.

Непохитна Віра в нашу Велику Ідею й Любов до Батьківщини допоможуть всім нам іти тим шляхом, що на нього вказував і ним ішов наш Батько.

**Поможи нам Боже!**

**ЕЛИСАВЕТА КУЖІМ-СКОРОПАДСЬКА**

Оберстдорф, березень 1959 р.



## ЛИСТ ГЕТЬМАНА ПАВЛА ДО ГЕТЬМАНИЧА ДАНИЛА

Ванзее, 1 квітня 1925 р.

ДОРОГИЙ СИНУ!

30-го січня ст. ст. цього року сповнилося Твоє повноліття. З цього приводу я хочу висловити на письмі Тобі для пам'яті і для обдумування мої думки, про які я вже розмовляв з Тобою не раз і про які Ти мусиш свою думку скласти і відповідно далі своє життя й свою діяльність направляти.

Перш за все звертаю Твою увагу на те, що видатніші предки Твої ніколи не бажали собі спокійного життя, без турбот і без праці, а йшли такими шляхами, про котрі знали, що там зустрінуть тяжку працю й найбільші небезпеки й цими тернистими шляхами доходили вони до високого становища в Державі, до великого матеріяльного достатку й до видатної ролі в історії свого народу й краю.

Вдруге звертаю Твою увагу на те, що предки Твої з мого боку були простими козаками й що нобілітацію роду свого вони дістами за службу при війську, за відвагу, за енергію, за військовий хист ними виявлений. З материного боку Ти також маєш українську кров, бо родина Дурново, хоч давно вже обрусіла, але походила вона з Чернігівської, староруської себто теж української шляхти, а бабка Твоя по матері з роду колишньої старшини козацької—Кочубеїв.

Так що в жилах Твоїх тече українська кров. Але народився Ти на світ Божий в чужім краю, в чужім краю прожив Ти дитячий свій вік і хоч у сім'ї Твоїй ніколи не змірала українська традиція, однак ширше оточення, товариство й все життя навкруги були чужі, неукраїнські. Юнаком Ти приїхав на Україну за часів Гетьманщини й короткий час, всього кілька місяців перебув в українському ото-

ченні і атмосфері українського державного життя, потім наспіли такі події, край Твій знову корчився в судорогах революції і, як завжди при таких нещастях буває, дикі, антидержавні, негативні інстинкти впливали в народі на гору, брали верх, топлючи в бруді і крові те, що було добро-го, будуючого, позитивного. Бачивши все те, Ти міг набути відразу до свого народу, міг загубити любов і повагу до нього. Далі Ти ріс і зрів на еміграції, серед зовсім чужих людей, товариства й умов, у багатьох випадках порівня-ня могли бути не на користь свого народу. Тільки Твоя ро-дина й невелике число близьких до нашої родини земля-ків будили в Твоїй душі добрі спогади про Твій край і сві-домість Твоїх обов'язків перед Україною й перед україн-ським народом. Тому Ти не втратив почуття своєї націо-нальності, тому Ти відчуваєш себе українцем.

Але цього ще замало. Мене турбує, чи життя на емі-грації, серед чужих людей і обставин не прив'яже всю, або більшу частину Твоєї уваги й сил до чужих нашої батьків-щині інтересів і чи не залишишся Ти українцем тільки з назви. Мене турбує те, чи зумієш Ти також у своїй, вже власній родині, зберегти остільки сильну й активну укра-їнську традицію, що навіть в тім випадку, коли з Тобі при-йшлося вік свій вікувати на еміграції, щоб діти Твої були українськими патріотами, а не тільки пасивними симпати-ками своєї, може й невиданої ніколи дідівщини, щоб во-ни були готові стати активними будівниками долі нашого краю й завжди були готові добровільно нести всі тяжкі жертви, яких Україна від них вимагатиме.

Ти може завважиш це, що багато було прикладів, коли родини з вищого стану через ту, або іншу причину пересе-лялися до чужого краю, приймали національність чужого народу, становилися в ряди його провідної верстви і з чес-тю служили новій своїй батьківщині, то чому, мовляв, на-шому родові не зробити того самого. На це я дам Тобі та-ку відповідь: Треба розрізняти два випадки, коли культур-ніша, провідна верства емігрує з краю. Перший, коли в краю цієї верстви забагато, коли вона надміру велика чи-слом і для багатьох не знаходиться ні відповідної праці, ні становища. Тоді частковий вихід її з краю й перехід на службу до іншої держави для предківської землі й нації є

тільки корисний, бо звільняє її від зайвих елементів, від перепродукції вищих класів і разом з тим сприяє розповсюдженню культурних і політичних впливів їх. Буває другий випадок, коли, — як це вже кілька віків повторюється на Україні, культурної, правлячої верстви замало, щоб піддержувати в краю постійний порядок, щоб дати міцну підпору державній організації, щоб здержувати народні маси в послушну їй при тяжких для державної влади обставинах. В цім випадку культурна, правляча верства йде на еміграцію з примусу, під загрозою повного її винищення. Така примусова еміграція культурніших, вищих класів приносить країні занепад, руїну, тим більше, що на еміграцію виходять кращі, більш стійкі елементи, які коритися дикій, руйнівницькій стихії маси не хотять і не вміють, які звичайно емігрують з наміром вичекати ліпших обставин, щоб знову до свого краю повернутись і його державне життя по розумному будувати. Денаціоналізація такої еміграції є великим нещастям для краю, особливо для такого краю, як Україна й для такого народу, як український нарід, бо на Україні ось вже кілька століть цей культурніший шар винищується, вигибає в боротьбі за державну незалежність свого народу й від рук збунтованої частини того самого народу. Ці вічні зворушення на Україні виникають через те, що, хоч український нарід по своєму типу належить до західньої, осілої культури, але має в собі також ще багато елементів нових, з кочовничими бездержавницькими інстинктами. Ті останні з першими ще не засимільовані. Вони з осілими життям, опертим на європейських правних нормах, миритися ще не хотять, для кочовничого ж життя давно вже на Україні немає потрібного простору. Тому цей кочовик от вже більше трьохсот літ все на тісноту земельну нарікає, обробляти землі як слід не хоче і не вміє, дійсної причини свого невдоволення не знає і зрозуміти не може і при першій ліпшій випадку, при кожнім ослабленні державної влади починає бунтувати і свого осілого сусіда чи то пана-хлібороба, чи заможнішого селянина, починає руйнувати, намагаючись їх до щенту знищити, думаючи, що пани-хлібороби та заможніші селяни своїми господарствами ту тісноту роблять. Так наш край вже не один раз цими кочовиками до щенту зруйнований був. Але й опісля повної руїни всіх маєтків і більших господарств селянських, кочовики наші потрібного

їм простору здобути не могли. Вони тільки зруйнували культурні господарства і всю промисловість чим безмірно погіршили умови свого існування, бо позбавили себе можливості мати заробітки, а зруйнувавши культуру хліборобську досягли того, що врожаї стали цілком залежними від примх природи.



Стара українська провідна верства була слаба й числом і внутрішньою своєю дезорганізованістю і слабкістю. Вона не мала ні спільної національної культури, ні спільного державного ідеалу, ні спільної організації. Лівобережні плакали московську, правобережні здебільшого польську і тільки невеличка частина, розкидана по різних кутках України, плакала Українську національну культуру. Це не дало можливості нашій культурній верстві в таку силу вбратися, щоб могли при всяких обставинах здержати кочові руйницькі елементи в послуху й організованості й організувати в непобориму силу осілі, хліборобські елементи, хоч цих елементів у краю і по числу і по силі їхньої державницької культури для службової ролі, як підпори порядку в державі, очевидно зистачило б.

Коли згадати до цього, що Україна цілі віки не живе державним самостійним життям, що територія етнографічна українська взагалі ніколи ще не була об'єднана в одно державне тіло, що різні частини українського народу протягом віків відчували на собі різноманітні впливи, то стане зрозумілим, оскільки тепер об'єднання всієї цієї мішанини при розбитості й нечисленности культурної керівної верстви важко досягнути, а ще важче всю цю мішанину в одну державу зорганізувати.

Ця неймовірна трудність щодо організації української етнографічної маси в українську свідому націю й щодо організації української національної держави не повинна нас — активнішу частину верхівки — лякати й дезертирів з нас робити. Свій юбов'язок ми виконати мусимо чесно й з повною посвятою. Встає таким чином перед нами питання не про те, чи будувати українську державу чи ні, а про те, як найліпше до цього великого й важкого діла приступити. Відповідно тяжким обставинам і величчі завдання мусить бути вибраний і спосіб організації. Тому власне серед по-

літично думаючої частини українців останніми часами стала все більше й більше зміцнюватись думка, що тільки монархічний принцип зможе дати потрібну силу й витривалість організації провідної верстви, а значить і цілому українському державницькому рухові.

За те, що тільки монархічний принцип може зорганізувати Україну, промовляє особливо той факт, що край цей хліборобський, міське населення, так звана дрібна буржуазія і пролетаріят, зовсім нечисленні. З історії народження нових держав відомо, що всі хліборобські держави будувалися при монархічній владі й що республіканський устрій заводився тільки там і тоді, де й коли в краю зростала кількість міського населення: купців, ремісників і промислових, безземельних робітників. Коли до того візьмемо на увагу, що в українському народі не могли досі виробитися державні навички, бо він, можна сказати, ніколи ще не жив своїм власним державним життям, що завдяки вічному неспокою, вічній руїні культурний провідний шар не міг на Україні в такій мірі, як у інших націй, нарости, а той, що був перед революцією, слабкий числом, слабкий внутрішнім своїм роз'єднанням, слабкий своєю відірваністю від народньої маси, цей шар у великій частині під час революції вивинув. Коли також приймемо на увагу, що всі недавні й давніші спроби, республіканські й демократичні, на Україні приводили тільки до даремної загибелі кращих синів її, то стане зрозумілим, чому більш активна й патріотична частина української провідної кляси й статечного селянства — хліборобів у 1918 році відновили на Україні Гетьманську владу й чому політична думка хліборобів уже на еміграції, продовжуючи почату на Україні працю, усвідомила Гетьманщину, яко монархізм, який з одного боку спирається на стародавню історичну традицію, з другого до українських обставин приладжує найбільш удосконалений і на ділі випробуваний досвід західноєвропейських монархій. Цей західний монархізм, опертий не на абсолютизм, не на централістичному, поліцейському режимові, не на повній пасивності в державних справах всієї маси населення, отже й вищих клясів, не на зразках східніх деспотій, а опертий на діяльній участі в правлінні державою всіх клясів, організованих для того в клясові організації. Прикладом такої державної

системи до певної міри, може служити Англійська Монархія.

Всяка монархія ґрунтується на історичній традиції. Традиція позбавляє монархію від шкідливої, розкладової внутрішньої боротьби за верховну владу, вона ж захищає верховну владу від зовнішніх, розкладових ворожих інтриг і впливів, бо дідовий Голова Держави зацікавлений тільки в одному: в розвою і розквіті своєї Держави. Принаймні одна підпора залишається в державі незмінною, постійною, незалежною ні від внутрішньої розкладової роботи, ні від зовнішніх інтриг.

Всякий монархічний рух мусить мати конкретно означену історичну традицію, мусить мати цю незмінну точку опори, історичною традицією вказану, яку дані монархісти вихідною точкою своєї державної праці роблять і яка всі їх зусилля об'єднує.

Цією незмінною точкою опори всіх монархістів є рід, історичною традицією вказаний, яко рід Голови Держави. Таким родом для українських гетьманців по давній історичній традиції, відновленій моїм правлінням Україною в 1918-ім році, є наш рід.

Гетьманщина 1918-го року була проголошена організованими хліборобами, але в той час навіть серед найбільш політично думуючої частини хліборобів ідея української державности і її конкретні форми не були ще ясно усвідомлені. Можна сказати, що Гетьманщина 1918-го року виникла стихійно, без потрібного для такого великого діла приготування. Це була Гетьманщина без гетьманців. Тому вона не вдержалась, але зі всіх режимів і влад, які були на Україні після революції, Гетьманщина була найбільш творчим, державно будучим режимом. Ця спроба дала імпульс до розвитку української політичної думки в напрямку теоретичного усвідомлення ідеї Гетьманської Держави. Це привело до того, що ідеологія Гетьманщини, яко особливої форми дідової, трудової монархії, себто монархії, опертої на самоорганізовані класи, була вже на еміграції розроблена, спопуляризована і під прапором дідової Гетьманщини почали збиратися й організовуватися гетьманці.

Таким чином спроба організації Гетьманської Держави, зроблена мною в 1918-ім році, була початком руху, продовжуваного й теоретично обґрунтованого далі на еміграції.

Я відновив у 1918-ім році призабуту було історичну традицію і, коли ця відновлена мною традиція почала далі жити й розвиватися, я мусів піти на зустріч цьому її розвитку й зробити те, без чого цей рух, ця відновлена мною традиція далі жити й розвиватися не могли.

Коли в 1918-ім році я, шукаючи виходу для свого Краю з критичного становища, керувався більше інстинктом, то тепер я вже цілком свідомо й продумано кляду на плечі свої і своїх нащадків цей тяжкий хрест і це велике завдання — служити незмінною, непохитною підпорою для Української Державности.

Створення міцної й незалежної Держави вимагає об'єднання зусиль і жертв багатьох людей і не одного покоління. Об'єднання це творять спільні ідеї й єдиний провід. Нашою спільною ідеєю є Гетьманська Україна і я є єдиним вождем українських державників і гетьманців. Моїм обов'язком є не тільки до кінця свого життя вести гетьманців до перемоги, але також приготувати собі перемника, достойного високої чести й великої відповідальности бути вождем нації. Тому я ставлю Тобі, мій сину і спадкоємче моїх прав і обов'язків, питання: чи готовий Ти мої права й обов'язки на себе перейняти й до кінця їх непохитно нести.

Пам'ятай, що раз Ти приймеш на себе добровільно мої права й обов'язки, Ти мусиш дбати про те, щоб бути достойним великого завдання на себе прийнятого. Пам'ятай, що для виконання цього великого завдання, Ти мусиш придбати мудрих, чесних, відданих спільній ідеї й добре зорганізованих помічників і що таких помічників не можна враз при потребі знайти й зорганізувати, а треба їх розшукувати й готувати ціле життя.

Все обдумай і розваж. Хай велич завдань не лякає Тебе.

Щоб все це обдумати й свідомо те чи інше рішення прийняти, я даю Тобі реченець до дня Святої Покрови сього року.

**Щиро Тебе люблячий**

**Павло Скоропадський**

(З архіву Інституту ім. В. Липинського, "Батьківщина", січень 1963. — Лист подано у скороченні).

**ВСТАНОВЛЕННЯ ДІДИЧНОСТІ  
В ГЕТЬМАНСЬКОМУ РОДІ СКОРОПАДСЬКИХ**

**З А П О В І Т**

**ЯСНОВЕЛЬМОЖНОГО ПАНА ГЕТЬМАНА ПАВЛА**

З приводу 60-ліття своїх уродин ЯВПан Гетьман Павло проголосив 16-го травня 1933 року Свою волю в таких словах:

"Історія наказує Мені дбати, щоб започаткована Мною в 1918 році державна організація України продовжувалась далі до повного, щасливого завершення нашого національно-державного Діла. В наших українських обставинах потрібно для цього напруженої, упертої праці ряду поколінь. Тому, хоч і почуваю ще сили, енергію та порив до боротьби, то все ж таки мушу подбати про те, щоб і після Мене був забезпечений безпереривний Провід нашому Ділові.

І тому в цей день шестидесятиліття Моїх уродин урочисто проголошую Свою волю:

Після Мене Провід нашого Діла і всі права й обов'язки Старшого в нашій Роді переходять на Сина Мого ДАНИЛА.

Синові Моєму Данилові заповідаю непохитно, до кінця життя, стояти на чолі Гетьманського державного Діла, а всім Гетьманцям — вірно допомагати Йому в цім".

("Січ", Чикаго, 24 червня 1933 р.)



**ГЕТЬМАНИЧ ДАНИЛО ПЕРЕБИРАЄ  
ПРАВА Й ОБОВ'ЯЗКИ БУЛАВИ  
ВІД МАТЕРІ РЕГЕНТА ГЕТЬМАНОВОЇ ОЛЕКСАНДРИ**

**С Л О В О**

**Її Світлості Ясновельможної Пані Гетьманової**

**Олександри Скоропадської**

**з нагоди передачі наслідних прав і обов'язків Гетьманської**

**Булави Його Світлості Ясновельможному Панові**

**Гетьманичу Данилові Скоропадському**

"Всім Гетьманцям та Установам Гетьманського Руху, по цілому світі чужинному, наслідком лихоліття України розсіяним та на Рідних Землях під найтяжчою московсько-більшевицькою неволею перебуваючим, як рівнож всім Прихильникам Гетьманського Руху і всім взагалі Українцям до відома, подаю оцим мою волю:

I. Загальне положення нашої Батьківщини-України в обличчі світових подій та інтереси визвольної боротьби за Її національно-державне буття невідкладно наказують, щоб усі справи Гетьманського Руху були зосереджені в мужніх і сильних руках.

II. Кермуючись мотивами найвищого добра для України, враховуючи всю многогранність існуючих обставин та грядучих подій вважаю, що надійшов час, щоб усі наслідні права бл. п. Гетьмана-Батька формально і цілковито передати синові нашому Данилові.

Тому, виконуючи Волю і Заповіт Покійного, сьогоднішнім днем, 5-го листопада Р. Б. 1948, складаю з себе обов'язки Регента Гетьманського Руху і розв'язую Регентську Раду, а синові нашому, Гетьманичеві Данилові — передаючи Йому Верховну Керму Гетьманським Рухом — заповідаю і наказую:

Непохитно і вірно зберігати та утверджувати найкра-

щі традиції державних чинів, що беруть початок від Княжої Доби нашої історії і тягнуться через цілий період творчого Гетьманства, аж до визвольної боротьби останніх десятиліть.

Не покладаючи рук, стреміти до з'єднання всіх українських творчих сил на найбільше Діло, Діло визволення України та відбудови і утвердження Суверенної Соборної Української Держави.

Бути гідним прикладом відданості і найбільшої жертвенності для тої Справи, йдучи слідами Гетьмана-Батька та всіх чесних українських патріотів-державників.

Шанувати і цінити всіх українських людей, що несуть жертви для осягнення найвищого добра Нації, без чого ніхто, від найбільшого до найменшого з її членів, не зазнає справжнього щастя, тиняючись на чужині, або знемагаючи в неволі загарбників Української Землі.

Бути толерантним до всіх інако-мислячих, але чесних українських патріотів, що їх пізнається з одвертої поведінки і мужнього висловлювання своїх поглядів та з відрази до безвідповідального баламучення народніх мас і стремління до групової або класової боротьби: чи то задля задоволення власних амбіцій, чи за чужинецькими ворожими підшептами і підкупами.

Поважати й шанувати обидві Християнські Українські Церкви і всемірно піддержувати їх. Ці бо дві великі Інституції стремлять до збереження і утвердження ідеалів християнських, як непорушної основи української духовности, що зберігала від віків нашу національну окремішність — першу передумову світлої будуччини нашої Нації.

Гетьманичеві Данилові від нині титулуватись:

**Його Світлість Ясновельможний Пан Гетьманич,**

аж до часу, коли Україна стане Вільною і Незалежною Державою та коли можливим буде одверте та свободне волевиявлення цілого Українського Народу, що сам собі визначить форму державного устрою.

Ш. Передаючи формально й цілковито всі, по бл. пам. Гетьманові Павлові, наслідні права і обов'язки, а тим самим і Верховне Керівництво Гетьманським Рухом, нашому синові Гетьманичеві Данилові, я, наскільки Господь Бог дасть

мені сил і, якщо знайде для того потреба, буду допомагати Йому, як мати любому синові, що передняв Батьківський тягар і вже давно зобов'язався нести його повністю, а лише незалежні від нас обставини наказували дотепер, мірою моїх сил і уміння, Його заступати.

Від усього серця дякую всім Гетьманцям, а зокрема моїм ближчим Співробітникам, що в так тяжкий для нашої Батьківщини час, гідно і дисципліновано несли часто непосильний тягар національної праці, а також за виявлену любов та пошану для всієї осиротілої Гетьманської Родини.

Зокрема дякую від себе і цілої Родини нашої Заокеанським Гетьманцям за відданість Гетьманській Ідеї і за жертви, що вони їх несли і несуть, допомагаючи своїм братам, під час нашого скитального лихоліття, тим самим зменшуючи міру невідрадностей наших.

Дякую взагалі всім Українським Людям, що завжди прихильно і з належним розумінням ставилися до мене й цілої нашої Родини, улегшуючи нам нести тягар відпосідальності, що його Боже Провидіння і Заповіти бл. п. Гетьмана Павла поклали на нас.

IV. Прошу тепер усіх виявити повноту довір'я і любови до Гетьманича Данила і всі зусилля свої скерувати на допомогу Йому в Його складній і важкій Ділі.

Хай Господь Бог хоронить Його і всіх Вас на Вашому життєвому шляху, для дальшої Вашої служби на добро і велич нашої Матері-України.

**Олександра Скоропадська**

Дня 5-го листопада  
Р. Божого 1948-го.

## ОБІТНИЦЯ.

### ГЕТЬМАНИЧА ДАНИЛА

"Заявляю твердо й урочисто що, виконуючи Заповіт Покійного Батька Мого — Гетьмана Всієї України Павла — продовжуватиму Гетьманське Діло, започатковане Ним.

Так само, як і Він, завжди і по кінець життя мого служитиму найвищим національно-державним прагненням Українського Народу та Його визвольній справі.

Гідно нестиму хрест цей в глибокій вірі, що тільки Гетьманська Ідея, освячена нашою історією, спроможна дати внутрішню тривалу єдність і силу нашому Народові і вивести Його на твердий і щасливий шлях державного буття.

Молю Господа Бога, щоб скріпив мене в духових і фізичних силах для успішного продовжування й закінчення розпочатого Діла на добро й велич України.

Молю Господа Бога, щоб дав усім Українцям внутрішню віру, єдність і силу, щоб освятив боротьбу Українського Народу за Його законні права і дав Йому остаточну перевагу".

Данило Скоропадський

5 листопада 1948 р.

# ІСТОРИЧНА ПОСТАНОВА

## ПЕРШОГО ВСЕГЕТЬМАНСЬКОГО КОНГРЕСУ

### В ДІТРОЙТІ, США, 4—6 ЛИПНЯ 1958 Р.

Офіційний текст постанови в справі Спадкового переємства прав на Гетьманську Булаву і Верховну Владу та обов'язків Старшого в Династії.

"Виходячи з історичного Акту Гетьмана Павла з 29-го квітня 1918 року, яким Гетьман Павло, як нащадок Гетьмана Івана Скоропадського, розпочав період спадкового держання Булави в Роді Скоропадських і утвердив на основі впливаючого з історії права цей Рід як Династичний та опираючись на Золівіт Гетьмана Павла з 16-го травня 1933 р., що ним створено уже традицію дідичення Гетьманської Влади, яка була закріплена затвердженою Гетьманом постановою Гетьманської Ради з 12 грудня 1944 р. під титулом — "Норми про спадковість Гетьманської Влади й Гетьманської Булави у Вищому Проводі Гетьманського Руху і в Українській Державі", — що встановлювали порядок спадкового переємства прав на Булаву в Роді Скоропадських як у чоловічій, так і в жіночій лінії,—Перший Всегетьманський Делегатський Конгрес однодушно схвалює:

1. Акт перебрання прав і обов'язків Старшого в Роді Скоропадських Її Світлості Гетьманівною Марією, як первородною Дочкою Гетьмана Павла, у відповідності з правовими нормами й традицією Гетьманського Руху, становить нове свідоцтво у здійсненні засади дідичення Верховної Влади Родом Скоропадських, яку то засаду Делегати Всегетьманського Конгресу прирікають свято й невідступно оберігати, як непорушний постулат і дороговказ у своїй діяльності, в цілях перенесення в Україну для остаточного тріумфу.

2. Порядок спадкового переємства прав на Гетьманську Булаву і обов'язків Старшого в Роді Скоропадських, відповідно до т. 5 вищезгаданих "Норм про спадковість..." з дня 12-го грудня 1944 р., по Її Світлості Гетьманівні Марії шириться за принципом старшинства на Ясновельможних Гетьманівен: ЄЛИСАВЕТУ, ОЛЕНУ, ОЛЕКСАНДРУ і, за відсутністю у Неї дітей, на Гетьманівну ІРИНУ із задержанням пріоритету за нащадками чоловічої статі".

"Постанову Конгресу в справі спадкового переємства затверджую".

ЄЛИСАВЕТА СКОРОПАДСЬКА-КУЖІМ  
Оберстдорф, 5. IV. 1959.

## ДІДИЧНЕ ГЕТЬМАНСТВО В РОДІ СКОРОПАДСЬКИХ — ПІДСТАВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

### 1

#### ІДЕЯ ДІДИЧНОГО ГЕТЬМАНСТВА ЯК ДжЕРЕЛО СТАЛОСТІ Й ПРАВОПОРЯДКУ

Як знаємо, центральною й найсуттєвішою проблемою, що становить квінтесенцію історично-політичної спадщини В'ячеслава Липинського, є вчення про спадкове, наслідне, ді-дичне чи династичне гетьманство. Можна без пересади твердити, що цілий науково-політичний сенс історичних дослідів Липинського над першою і другою Гетьманщиною лежить у видвиженні категоричної необхідності одідичення в однім історично-традиційнім Роді Верховної Влади, як підстави сталості української монархічної державності, який сенс і покладено до фундаменту ідеології сучасного Монархічно-Гетьманського Руху, як невідкличний принцип. Сьогодні не можна, навіть, помислити злого гетьманця, що думав би іншими категоріями, бо визнання династичного принципу гетьманської влади і вірність йому, що складається в науці Липинського на святощі, є головною підвалиною світогляду гетьманця. Зродилося це визнання наслідком критичної аналізи причин нашої бездержавності і віри, що врятувати Українську Землю від хаосу і анархії можна тільки через дідичну монаршу владу.

Ідея дідичного гетьманства має за собою уже неабияку і традицію, зроджену виключно в національно-державних інтересах України ще актом Б. Хмельницького. Дослиди над історією Гетьманщини дають незаперечний матеріал щодо тривалої тенденції наших гетьманів у напрям здійснення династичної ідеї, як засобу створення сталого опертя в боротьбі з централізмом, головою, Москви.

Династична ідея в Гетьманській державі виявилась цуп-

кою й живучою. Крім Б. Хмельницького, рішучу спробу в напрямі зреалізування ідеї спадкового гетьманства робив і К. Розумовський. Заздрісно задивлялись на цю ідею, як на панацею української державности і Самойлович, і Мазепа. Близько брали до серця її й Виговський, Петро Дорошенко й Многогрішний. На ймовірну думку проф. О. Оглоблина слідні були "династичні аспірації" і в родині Апостола, більше того, не чужа була ця ідея й еміграційному гетьманові Пилипові Орликові.

Ці дані управнюють нас зробити висновок, що ідея дідичного гетьманства в тій чи іншій формі була завжди присвічуючою зіркою і невід'ємним рушієм національно-державної свідомости наших гетьманів. З цього приводу В. Липинський висловився так: "...хотіння перетворити Гетьманство з елекційної і досмертної — від Польщі запозиченої форми монархії — в монархію дідичну і не виборну, єсть від часів Богдана Хмельницького, Самойловича і Розумовського традиційним хотінням консерватизму національно-державного, тобто такого консерватизму, що точки опертя шукає і шукає у себе, а не у сусідів". (Інокликання "варягів" чи організація хліборобів? Видання "Булава", 1954, стор. 53).

Як бачимо, ідея спадкового гетьманства становила виразну ідеологічну традицію в політично-державному думанні наших гетьманів і розуміється національно-думаючої української еліти та була тривалим ідеалом, притаманним політичному світоглядові будівничих Старої Гетьманщини.

Не вина цих adeptів династичної ідеї, що остання не закріпилась в історії минувшини і лишилась нездійсненою назавжди, проте не можна заперечити, що ідея дідичности гетьманської влади органічно була глибоко-національною, нашою українською традиційною духовою власністю, що зростає з русько-українського кореня державности за Великих Князів Київських і Королів Галицьких, коли принцип єдності княжо-королівської династії відіграв свою позитивну роль.

Тут не місце на докладний історично-династичний екскурс доби Києво-Руської державности, в якій правда, переплітаючись між собою, змагали два династичні принципи: Старшого віком у Великокнязівському Роді і засада примогенитури, що зростає з права отчинности, але єдність династії

лишалась непорушним постулятом політично-державного думання наших предків. Більше того, навіть, окремі землі, що пізніше децю усамостійнювалися від Києва, лишались вірними династичній засаді. Так в Чернігово-Сіверській Землі панували Ольговичі, як галузка Рюриковичів, у Волинській—Мономаховичі. Галицька Земля розвинулась у Галицько-Волинську Державу, дякуючи виключно додержанню принципу одности династії. І тільки з заламанням династичної засади ця Держава, як і Київська, впала.

Що українську династичну засаду перехопила через Суздаль Москва в цілях використання її в боротьбі з Руссю-Україною, це аж ніяк не зменшує її ваги і значення, як національної традиції ще русько-українського походження.

Отже, династичність Верховної Влади на Україні є тою національно-державницькою віковою історичною традицією, що запліднила державницьке думання і будівничих Гетьманщини та відродила на новому історичному фоні Гетьманату й ідею дідичної Верховної Влади у формі Гетьманства, яка ідея за вдалим виразом Звернення II Світлості Гетьманівни Марії "живе і прагнутиме жити, поки в Землі Українській не висохнуть джерела соків, якими ця ідея живиться і зростає, мечем лицарським Прадідів і Батьків наших охоронювалась, "чистою святою козацькою кров'ю" зрошувалась і життєдайним нерукотворним хрестом освячувалась". Тому прямо не можливо заперечити, що ідея дідичного гетьманства, як глибокоукраїнська, традиційна, що своїми коренями сягає в тисячолітню сиву давнину, нічого спільного не мала зі своєю антитезою т. зв. виборного гетьманства, силою накиненою Гетьманщині її ворогами з зовні в їх узітарно-централістичних цілях.

Дідичний гетьман — то підстава і охорона українського правопорядку, то фундамент тривалости української Зверхньої Влади й джерело сталости українського державного устрою, то заощадження конструктивно-державницьких сил України й панацея від непотрібного нищення тих сил в боротьбі з претендентами на Владу, то зрештою — могутня зброя у виборенні самостійної України.

Виборний гетьман — то інструмент політики безкомпромісових ворогів української державности, то підминовування національно-державницької традиції й українського



правопорядку, то засіб окупанта підкопати фундамент ста-  
лості українського устрою в цілях викликати хаос, незгоду  
і руїну власними руками.

Тільки сліпці, що не в стані збагнути історично-політич-  
них процесів на терені нашої Батьківщини в минулому і не в  
силі відрізнити українських стремлень від скупантських,  
впроваджуваних силою, — можуть у виборному гетьманстві  
добачити українську державницьку традицію, судячи без-  
критично по етикетках, залишених нам ворогами.

Направду ж привабливість дідичного гетьманства була  
настільки слідною у свідомості української провідної вер-  
стви Гетьманщини, що автор "Історії Русів" підкреслив це  
словами: "...молва народная... отнеслась в пользу наследства,  
а не вибора, и доказивала врожденную склонность к своим  
монархам... и будет, вместо избирательного гетьманства на-  
следственное герцогство Малороссийское, по примеру древ-  
них, в ней бывших наследних княжеств".

В цих словах барвисто випромінює і свідомість тради-  
ційного зв'язку ідеї дідичного гетьманства зі спадковим кня-  
зівством Київської Русі і сама психодейна настава наших  
предків до проблеми спадкової монархії.

Інтересно, що ідея династичного гетьманства продовжу-  
вала жити серед української еліти й по скасуванні Гетьман-  
щини. Поміж українських політичних кругів ще за життя  
Катерини II виринула була думка передати гетьманську бу-  
лаву вел. князеві Павлу Петровичу. Цей епізод відкриває нам  
ту приховану сферу ідеалів і туги нашої еліти по власній  
державності й династії, що зродила цей, зумовлений обстави-  
нами, проєкт. Цікаво, що ця думка відродилась уже за Пав-  
ла I в тій формі, що другий син імператора — вел. кн. Кон-  
стянтин мав стати "Великим Гетьманом", а за регента при  
ньому мав бути українець Гудович. (О. Оглоблин. Дина-  
стична ідея в державно-політичній думці України — Геть-  
манщини 17-18 ст. "Державн. Думка" 1951, ч. 4, стор. 50).

Безперечно, що і ця ідея спотворена, проявлювана на  
грунті чужої династії, все ж була своєрідним відгомонам дав-  
ньої української ідеї дідичного гетьманства, що пережила  
саму Гетьманщину.

Заслужовують на пильну увагу ще й інші прояви відро-  
дження старої української династичної ідеї в подібній спо-

твореній формі на ґрунті чужих династій уже в наші часи. Так, в лоні СВУ, сформованого в 1911 р. у Львові, снували виразні монархічні пляни в трьох комбінаціях: перша — кандидатури на київський престол сина Вільгельма II — Іоахима, друга — кандидатури одного з синів Франца-Фердинанда, які не мали права дідичити австро-угорського престолу, і третя — кандидатури одного з Романових на підставі перейнятих ними українських династичних традицій.

Маємо ще одну модифікацію спотворення української династичної гетьманської ідеї на російському ґрунті. В часі т. зв. полтавських ювілейних урочистостей в 1909 р., в кругах царського оточення курсувала думка надати титул гетьмана на цей раз уже нащадкові одного з видатніших "малоросійських" родів. Найбільше шансів на одержання цього титулу мав пізніший гетьман Павло Скоропадський. Проект не здійснено головню тому, що шануючий себе й Україну, гордий нащадок колишнього гетьмана — Павло Скоропадський, в тракті неофіційних переговорів у цій справі, відмовився прийняти цей голий титул. (Лист В. Липинського до Андрія Жука з 25 червня 1921 р., переданий до архівних фондів НТШ в Америці через директора В. Дорошенка).

Не викликає сумніву, що і в цім випадку падання титулу гетьмана з ласки російського царя, що задумане було в цілях антиукраїнських, — щоби приспати Україну, — маємо певний прояв відгомону старої української династичної ідеї, що в далекому минулому була підставою й опертям власнодержавности, а тепер з волі окупанта, в умовах бездержавности, її скалічено, знівечено, спотворено й загнано у сліпий кут.

Та Провидінню хотілося взяти в оборону зневажену й потоптану українську династичну ідею й зготовити їй блискучий тріумф, вирвавши її з сліпого кута і передавши під захист українського династа Павла Скоропадського, що з допомогою беззастережних визнавців тої ідеї—українських хліборобів — довершив повну реалізацію її своїм пам'ятним історичним чином 29 квітня 1918 року в Українській Державі. Відтоді новітній гетьман Павло, як нащадок гетьмана Івана Скоропадського, відновив Рід останнього як гетьманський, себто зв'язав гетьманський Рід Скоропадських з новітньою Україною, зперсоніфікував у Роді Скоропадських україн-

ську монархічну ідею й Маєстат Української Землі, утвердивши цей Рід для України як династичний та закріпивши його, як правоправний Гетьманський Рід, утверджуючи одночасно і своє право Родоначальника відновленої династії Скоропадських.

## 2

### ПРИХІД ДО ВЛАДИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО ЯК УКРАЇНСЬКОГО ДИНАСТА

Якщо не бути в'язаним злим упередженням щодо Особи колишнього генерала Павла Скоропадського, то мусимо відповідно до історичної дійсності признати, що постать ця у свідомості українського політичного світу ще в 1917 році сприймалась і трактувалась не як постать генерала чи Отамана Вільного Козацтва, навіть, не як постать командира 1-го Українського Корпусу (хоч і це відіграло свою роль), а головно, як постать нащадка гетьмана, як українського династа, навколо якої кружляли і снувались різноманітні чутки і пляни, а що не відповідало ще дійсності, то доспівували пісню ірраціональна імпульсивність і сфера підсвідомого. Така репутація цієї історичної постаті була знаним усім тоді незаперечним фактом. Це зрештою відомо кожному учасникові подій 1917 року. Нехай буде вільно автором ціх рядків як тодішньому воякові і учителеві, а, значить, і децю обізнаному з історією України, пригадати, як на одній з демонстрацій 1917 р. серед колон українського війська авторові кинулась у вічі чарівна фігура ще молодого генерала і, коли він довідався, що це Скоропадський, авторова уява полинула в часи історичної слави наших предків, виповнила груди його гордощами й патріотичним піднесенням, якого передати словами він не зміг. На той час його авторитети — Грушевський і Винниченко, під пресією яких він перебував, зовсім змаліли, його психіку й розум опромінила постать українського династа.

Цілком певно, що аналогічно реагувала ірраціональна сфера підсвідомого й тих вільних козаків, що у Чигирині на згадку про Скоропадського спонтанно й відрухою проголо-

сили його своїм Отаманом. Керувалися вони одним і єдиним, але яким владним аргументом українського династа.

Нема сумніву, що привабливість і атракційність особи командира 1-го Українського Корпусу для його козаків лежали також в ірраціональній площині українського династа, що й створювало йому виключний пієтет і підставовий престиж та пошану.

Зрештою і загальновідомі факти ігнорування генерала Скоропадського з боку Грушевського, Винниченка і Петлюри та їх широко знана розкладницька робота в середині 1-го Українського Корпусу, безперечно, були викликані фактом походження генерала з гетьманського роду, а, значить заздрістю й боязню, що Скоропадський, скориставши загальною репутацію й опінію українського династа, зможе стати Гетьманом України. Ці нешляхетні мотиви ігнорування гетьманського нащадка з боку тодішніх лідерів Центральної Ради були сповнені такою силою зненависти, що її вистачило пронести через десятиліття еміграції й зберегти до сьогодні. Рецидив тих мотивів ми бачили тут, як то різні еміграційні лідери не могли проковтнути слова Гетьманич, боячись тим самим признати в особі інженера Данила Скоропадського українського династа.

Що особа генерала Скоропадського трактувалась в 1917 році як надійна й обіцяюча постать українського династа, це признає й ідеолог уенерівського табору М. Шлемкевич, який, як автор знаних "Синтез..." висловив твердження, що якби командир 1-го Українського Корпусу генерал Скоропадський прийшов був зі своїми козаками до Києва восени 1917 року і проголосився гетьманом, його владу, як національного героя, привітала б ціла Україна. Звідки в уенерівця таке твердження?

Він вивчив і знав тодішні політичні настрої та виключний престиж генерала Скоропадського серед українського вояцтва, що шанувало його як нащадка гетьманського роду і хилило голови перед всепокоряючою ірраціональною силою свого династа, бо було свідоме чи напівсвідоме його історичних прав до гетьманської булави. Поступове усвідомлення українським продуцентом і вояком-державником ваги цього законного, впливаючого з історії правного титулу на відновлення Гетьманщини зблизило час, коли український

династ оправді відновив Гетьманщину і свій Рід як гетьманський, династичний.

Власне тільки цим і дається пояснити, чому історичний чин Павла Скоропадського, доконаний 29 квітня 1918 р., був довершений без спротиву, без пролиття крові, за умовин внутрішнього сприйняття влади Гетьмана Всієї України цілим суспільством, як законної і правної, бо новий правопорядок і свідомість стабільності нового державного ладу спочивали на легітимній, правоправній владі гетьмана, як українського династа. Не дасться заперечити, що особа генерала Скоропадського все розцінювалась як постать українського династа і в свідомості дореволюційних російських діячів (див. спогади графа Ігнат'єва, Денікіна, Врангеля та інших), і царських придворних кругів (свідчення В. Липинського), як рівнож і на Україні, де його поява в 1917 році будила історичну пам'ять і український патріотизм та в'язала новітню українську державність з ним, як своїм династом.

Уже тільки це управнює нас твердити, що гетьман Павло прийшов до влади як династ, відновивши династію свого гетьманського Роду. Проголошуючи себе "Гетьманом усієї України", династ Скоропадський не в приклад лідерам з Центральної Ради, що виторгували територію, почавши з п'ятьох губерній, відразу продемонстрував загально-український, соборний характер своєї влади, а діставши від суверенів-династів четверного союзу держав признання за ним родової гідності, зв'язаної з відповідним титулом "Світлість", як атутом його суверенної й одідиченої влади, Гетьман Павло проложив своєму Родові шлях в майбутнє, як династичному і в царині міжнародніх взаємин.

Правда, титул князя в гієрархії суверенів є першим щаблем та коли б дідичну владу Гетьмана Павла не було насильно обіряно, нема сумніву, що ми стали б свідками дальшого розвитку титулатури гетьмана. Адже ж факт, що українські хлібороби—нащадки гордого козацтва—відмовились в 1948 р. титулувати Гетьманича Данила "Його Світлістю" і у своєму зверненні до нього титулували його "Ваша Величність". Це хіба додатня ілюстрація факту, що Гетьман Павло увійшов у свідомість українського статечного суспільства як дідичний суверен.

Так задивлявся на Гетьмана Павла і В. Липинський, що, пропагуючи ідею української монархічної державности на майбутнє, десятки і сотки разів підкреслював у своїх творах **дідичність** Гетьманського Роду Скоропадських, наділяючи його епітетами історичного, традиційного, спадкового, наслідного, династичного, яке твердження уже набуло у свідомості гетьманців характеру непорушної істини, що її уже сорок років ісповідують адепти Гетьманської Ідеї, і з якої, розуміється, не уступляться, доки цей Рід не вигасне.

Заява декого, що Гетьман Павло започаткував новітній виборний гетьманат, що, мовляв, на гетьмана його вибрано, розходяться з історичним сенсом. Маємо рішуче відкидати фальшиве уявлення, що Гетьмана Павла вибрано. Такий неправильний погляд є наслідком некомпетентности чи засадничого протиставлення династичному гетьманству людей, що хотіли б свою позицію підкріпити аргументом обрання Гетьмана Павла, але для цього їм бракує даних твердити, що обрання відбулося за певної виборчої процедури, що на гетьмана було висунуено кілька кандидатур, що тих кандидатів З'їзд хліборобів-власників піддав обговоренню, що по кожному кандидатові точилася дискусія з виступами "за" і "проти", яка скінчилася процедурним голосуванням з підрахунком голосів по кожному кандидатові та що на гетьмана більшістю голосів пройшла кандидатура Павла Скоропадського в результаті краще проведеної пропаганди його прихильників в порядку підготовки до виборів на З'їзді за всіма правилами виборчої механіки.

Насправді, на З'їзді відбулося щось зовсім іншого. Сам Гетьман Павло Скоропадський у своїх спогадах пише: "...я не сподіювався, що проголошення мене Гетьманом відбудеться саме цим способом, як це відбулося в дійсності. Я уявляв собі, що настрій буде більш діловито-спокійний, що відбудеться голосування, що перед тим доведеться виступати з програмовою промовою. На ділі все відбулося при такому підвищеному настрою, при якому всі умовності щезають". Далі гетьман вияснює, що коли промовець "назвав мое прізвище і сказав, що пропонує мене проголосити Гетьманом, вся маса людська, що була на зборах, як один підвелась і голосним криком почала виявляти своє співчуття. Такого однодушного підйому я не сподіювався".

Отже, за спогадами Гетьмана Павла, його не вибрано і не обрано, а проголошено. Що цей термін означає в правничому розумінні? Досі цьому поняттю "проголошення" юридичної аналізи не переводилось. Маємо в нашій гетьманській літературі скорше плутанину, аніж належне в'яснення того терміну. На жаль наші історики, не будучи правниками, надали поняттю "проголошення" значення обрання чи виборів, недозволено ототожнюючи ці різні змістом термини. Внаслідок цього маємо досить строкату термінологію, що розміняється з точним правничим визначенням довершеного акту З'їздом хліборобів-власників Вікопомного 29 квітня.

Однак, існує автентичний документ, який в точності в'яснює правний зміст "проголошення". Таким документом є Гетьманова "Грамота до всього Українського Народу" з 29 квітня 1918 року, зміст якої зобов'язує і нарахує правну сторінку в її первісному значенні та дозволяє відкинути всі пізніші невідповідні нашаровані трактування.

Зважаючи й згадуючи довершений З'їздом хліборобів акт, Гетьман Павло у своїй Грамоті дає йому визначення в таких словах: "...яко вірний син України, я постановив відкликнутися на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади. Отцією Грамотою я оголошую себе Гетьманом всієї України". З цього ясно випливає, що хлібороби покликали свого династа взяти на себе владу гетьмана, себто відповідно до свого бажання зав'язати його бути гетьманом, яке бажання і виразили проголошенням, криком, незвичайним піднесенням тощо. А династ Павло Скоропадський міг і не прийняти цього покликання, але він за текстом Грамоти "постановив відкликнутися на цей поклик", прийнявши покликання.

Це проголошення означає щось інше, як покликання, але не настановлення, бо настановляти когось на якесь становище може хтось, чия правна компетенція ширша за настановленого. Таким чином, проголошення на З'їзді хліборобів Павла Скоропадського за гетьмана в правничому розумінні означає покликання.

Оце і є те юридичне означення проголошення, доданого хліборобами, що єдине може зобов'язувати. Отже йдучи за точним текстом зацитованої Грамоти, ми управне-ні сконстатувати, що хлібороби-власники, які репрезентува-

ли цілу продукууючу Україну, покликали на гетьмана свого династа Скоропадського, а цей на підставі історичного права дідичення оголосив себе Гетьманом Всєї України. Підкреслюємо мисль законодавця, що не хлібороби, а сам династ в унісон з бажаннями хліборобів відновив своє право і Гетьманщину, оголосивши себе Гетьманом Всєї України. З цих причин історія цілком правильно іменує його творцем і відновителем Гетьманщини. На інші твердження ніхто не управнений, бо вони відбгають від історично-об'єктивного факту, що, до речі, є у повній логічній відповідності з монархічною доктриною, за якою династ Павло Скоропадський оголосив себе Гетьманом не на підставі перелитих чи делегованих йому прав учасниками З'їзду, а своїх власних, історичних, у відповідь на покликання.

Вживаючи терміну "проголошення" в сенсі "покликання" щодо Гетьмана Павла, ми еманципуємо Верховну Владу гетьмана від залежності, підкреслюючи тим самим прерогативи його Верховної Влади як монарха-суверена, що існували в потенції і до акту 29 квітня у вигляді його нездійсненого права, впливаючого з історії й традиції і належного йому, як династові. За монархічною доктриною учасники й творці покликання жодних від себе прав на гетьмана не переливають і не підносять його до гетьманської гідності (бо вони самі такого права не посідають). На цьому — на покликанні — і обмежується роль представників народу в справі проголошення монархів. Нарід виявляє свою волю через покликання чи проголошення. В цьому власне і полягала участь населення одвіку та правний зміст тих суспільних договорів, які ніби укладали між собою монарх і народ. Направду такі договори висувала собі пізніше державознавча наука в цілі "підвести" правну базу під монаршу владу відповідно до впливів ідей народоправства.

До цього маємо додати, що термін "покликання" все вживався в історії до осіб коронованих, з династичних родів. Династів завжди покликається, а не настановляється, чи вибирається. Цю істину добре розуміли і наші предки, що покликали собі династів Рюриковичів і так само покликали своїх українських князів. Можна не сумніватись, що й Іспанія, готуючись відновити монархію, покличе, а



не обиратиме собі монарха. Зрештою так діється у цілому монархічному світі.

Не забуваймо, що у випадку обрання гетьмана, його владу цілковито узалежнюється від виборців. Влада обраного гетьмана не є Верховною, бо стає похідною від другої влади, що стоїть над першою й користується пріоритетом. Тут маємо до діла з іншою політичною доктриною, що за джерело влади вважає суверенний нарід і голосить республіканську форму правління. За цією доктриною виборний гетьман не є сувереном, а тільки найстаршим представником свого суверена — народу. Отже роль виборного гетьмана зводиться до ролі президента в республіці з одночасним нищенням прерогатив монарха.

Люди, що не в силі еманципуватися від нав'язання ідеї суверенного народу, як джерела і носія влади, уподібнюються американському конгресменові, що на одному з українських свят виголошував з трибуни, що президенти в Україні звалися гетьманами і уенерівська аудиторія нагородила промовця рясними оплесками. З подібного усвідомлення й походять ті "наукові" історичні досліді, що Стару Гетьманщину трактують як республіку, а на цій підставі і Гетьманщина 1918 року подається як один з трьох режимів єдиної української державності в 1917-20 рр. (М. Стахів. Державний устрій Української Держави в 1917-20 рр. Енциклопедія українознавства. Зошит 9. Стор 647). Такі висновки стоять у повному логічному замовчуванні і факту існування Гетьманської Української Держави в уенерівській пропаганді.

### 3

## ІДЕЯ ДІДИЧНОГО ГЕТЬМАНСТВА ЯК ДЖЕРЕЛО СТАЛОСТИ Й ПРАВОПОРЯДКУ

Як бачимо, ідучи за тезою виборного гетьмана, цілковито занедбуємо могутню монархічну ідею, що випромінювала величчю, гордощами й славою за монархів Олега, Володимира, Ярослава, короля Данила й Гетьмана Богдана — цього "самодержця руського". Ідучи ж за впливаючою з історії тезою покликання на гетьмана Павла Ско-

ропадського, ми творимо тріумфальну перемогу українській монархічній ідеї через відновлення її в традиційній формі дідичного гетьманства з гетьманом-повновладним монархом на чолі, що тимчасово взяв на себе всю повноту влади. Своєю владою Гетьман дав тимчасову для України конституцію, за якою без санкцій гетьмана жоден закон не набував сили, а вся влада управління належала "виключно до гетьмана України в межах всієї Української Держави". Гетьман за цією конституцією став найвищим керівником усіх зносин Української Держави з закордонними державами й верховним воеводою української Армії й Фльоти. З уваги на нерівні тодішні революційно-буремні дні гетьманові прислужувало й право проголошувати військовий осадний або виключний стан. Так в основному виглядала тимчасова силуетка повних монарших прерогатив Гетьмана Павла в дні 29-го квітня 1918 року.

І це є незаперечний історично-об'єктивний факт. Кажемо тимчасова силуетка повних монарших прерогатив, бо в подальшому вся внутрішня політика гетьмана, починаючи з Грамоти і конституційних законів, що накресливали лише тимчасовий устрій України, передбачала й декларувала цілу низку реформ, скерованих з одного боку на обмеження влади гетьмана законом і з другого боку на пошановання прав народних по управлінню державою на взрєць конституційної монархії, що її місце з концепції В. Липинського згодом заступила Українська Трудова Монархія, в якій політично-правна компетенція населення сягає до обмеження законом Верховної Влади гетьмана-монарха. Це є також незаперечний історично-об'єктивний факт, що підтверджується цілою низкою державних заходів Гетьмана Павла, про які тут не місце розводитись і які зрештою є широко знані. Ось ця інтенція Гетьмана Павла злібералізувати первісний характер своєї влади в напрямі конституційно монархічної і стала провідною напрямною як в подальшій діяльності самого гетьмана, так і в усій ідеологічній розбудові Липинським концепції Трудової Монархії та в політичному спрямуванні цілого Гетьманського Руху. Такий є історично-політичний сенс Другої Гетьманщини, що умістовлював новітній державницький підхід та про-

клав через дідичне гетьманство традиційну державницьку путь у боротьбі з духом руїни й незгоди.

Звичайно знайдуться люди, що вимагатимуть закону, які прямо фіксували б момент династичности гетьманської влади в Роді Скоропадських, законів, виданих в 1918 р. Вони хотіли б формальними аргументами знецінити об'єктивно-історичний сенс Чину 29 квітня, якого не хочуть чи не можуть збагнути. Відповімо їм, що суверени-династи прикрашують себе за знаним прислів'ям скромністю й посіданням чуття такту й не завжди відважуються на проголошення своїх Родів династичними через закон. Вони очікують на признание їх Родів такими з боку самого суспільства, що виробляє в собі внутрішню пошану до своєї династи. Проте не раз ці суверени оголошують закони про порядок наслідства влади уже тоді, як вони покладаються на закріплення влади і внутрішнє сприйняття законів суспільством держави. Більш як несправедливо було б робити закнд Гетьманові Павлові, що він протягом сімох місяців в часі найбільш розгойданих хвиль революції не проголосив формально через закон порядок наслідства влади в своєму Роді. Тоді така писана норма була ще не до сприйняття цілим суспільством. Гетьман Павло вичував і прекрасно орієнтувався, що несвоєчасна подібна дія завдасть шкоди і, що на все приходить свій час, що виправдує чин і реакцію. Богдан Хмельницький відважився на формальне оддічення влади гетьмана в своєму Роді по дев'ятох роках гетьманування, по спаді революції й закріпленні держави, в природний час — на схилі свого віку. Державницьку рацію його акту по оддіченню влади уже визнавало суспільство. Кирило Розумовський робив подібну спробу по тринадцяти роках свого гетьманування при повній підтримці з боку сучасної йому провідної верстви. Для Гетьмана ж Павла рішуче не існувало ще даних на такий акт. Навпаки, Гетьман, з уваги на модну тоді демагогію різних претендентів на владу, що підроблялися під "народ", мусів приховувати свої династичні симпатії.

Отже, більше як ясно, що фактом відсутности закону з 1918 р. про наслідство гетьманської влади в Роді Скоропадських не можна захитати того історичного факту, що

Гетьман Павло прийшов до влади як династ і відновив свій Рід як гетьманський, започаткувавши новітній династичний гетьманат та зреалізувавши тисячолітню традиційну ідею одідичення Верховної Влади на Україні.

Дехто з істориків намагається насвітлювати закон 1-го серпня 1918 р., що носить титул "Тимчасовий закон про Верховне Управління Державою на випадок смерті, тяжкої хвороби і перебування за межами Держави ЯВПГетьмана всієї України", як доказ зацнування в 1918 році виборного гетьманату, бо мовляв, у випадку смерті Гетьмана, його права й обов'язки повнила б обрана Колегія правителів. На жаль, історик згадану Колегію розглядає в площині проблеми наслідства Верховної Влади, звідси походить і хибність його висновків. Насправді, Колегія правителів була органом "Верховного Управління" і являлась часовим заступником гетьмана і лише в ділянці правління. Це ж не була суверенна інституція з верховними прерогативами законодавства і влади. Десятий параграф цього закону забороняв цій Колегії, навіть, "знімати питання про зміну законів, вилжених в Грамоті Цана Гетьмана від 29. IV. 1918 р.", себто Колегію було позбавлено компетенції, навіть, порушити справу основних, конституційних законів. Її повновласть, як часового заступника гетьмана, була обмежена лише до управління Державою на базі основних законів "до одужання або вступлення нового гетьмана в порядок, який встановлено буде окремим законом".

Остання означає, що в мисль законодавця у випадку смерті Гетьмана його наступником стає новий гетьман, порядок вступлення на престол якого малось на увазі ще узаконити. Думати, що той порядок мав би свідчити про виборний гетьманат тільки на тій підставі, що і сама Колегія була вибраною, є плодом чистісінького непорозуміння. Колегію до проблем наслідства чи наступника по гетьманові притягається "за чуба" й недозволено перемішується цілком різні поняття заступника і наступника. Тракткування згаданої Колегії в площині наслідства влади гетьмана з погляду правника є просто недозволеною річчю. Колегіальний заступник гетьмана зовсім не свідчив про зближення поглядів Гетьмана Павла до виборного гетьманату, а ука-

зував на негативне ставлення гетьмана до одноособового свого заступника на взірць наказного гетьмана, що в тих нерівних часах міг би скорше зламати династичні заміри гетьмана, аніж колегіальний заступник. Звертаємо увагу на редакцію цього ж закону, де не випадково фігурує слово "до вступлення" нового гетьмана, а не "до обрання". Отже в мисль законодавця, наступний гетьман "вступає", чи за термінологією княжої державности "сїдає" на князівський стілець чи престол на підставі своїх династичних прав, а не обрання. У москалів замість "вступлення" вживають терміну "восшествіє". Таким чином, правильне тлумачення закону з 1 серпня 1918 р. нічим не захитує засаду династичности новітнього гетьманату і притягається на доказ його виборности всує. ("За єдність нації" 1955. ч. 5 ст. 17-18).

Про кровний контакт династа Павла Скоропадського з владущими і славними предками Руси-України і закорінення його Роду в глибині віків і багатьох десятків володарських поколінь, себто в доземному напрямі нашої історії, знаємо з науково уgruntованої і опертої на джерельних даних праці історика О. Прицака, уміщеної в альманахові "За велич нації", де подано, так би мовити, розбудований українською історією заглиблений у вїжових нашаруваннях корінь династично-родового дерева Скоропадських.

Та це родове дерево мало і не менш чарівну корону, в якій відпочковувались в доземному напрямі багатьма ярусами гілля і вітки мало не всіх видатніших козацьких родів, споріднених з Родом Скоропадських. Один з таких ярусів династичної корони подано в ч. 11-12 Соц. Екон. Збірника Української Академії Наук, де графічно представлено схему споріднення вищої козацької старшини з гетьманом Іваном Скоропадським. Спорідненням з Гетьманом охоплено Марковичів, Лизогубів, Милорадовича, Жоравку, Полуботка, Апостола, Чарниша, Заблуду, Савича, Кочубея. Сулиму, Бутовича, Жораховського, Черняка, Танського, Тамару.

Це значить, що українське династично-родове дерево Скоропадських вросло в чорнозем український, вглиб і вшир, пов'язуючи вузлами паростків численні кола української еліти та вбираючи в себе, як могутня ріка воду багатьох допливів, збірну національну духовість. Це Родове де-

рево становило національно-державний хребет України та зеленіло воно через два століття, бо живилося палкою любов'ю до України. Один з представників цього Роду Михайло Скоропадський заявляє: "...якщо прикажете виявити вам мій погляд, то я пропоную все покоротити, і так як велить мені моя совість, честь і користь Батьківщини, яку люблю більше мого життя".

Любила понад усе Україну і її духовність і Єлисавета з Роду Скоропадських — фундаторка Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові. Християнською любов'ю до України горів і наймолодший паросток династичного Роду Скоропадських — Павло, що відновивши свій Гетьманський Рід, як династичний, навіки зв'язав його з новітньою Україною.

#### 4

### РОЗВИТОК І ЗАКРІПЛЕННЯ ЛЕГІТИМІЗМУ В НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВНОСТІ

Династично-Родське дерево Скоропадських, як національно-державний кістяк України, проказувало, де проложено головну магістралю української державности і де, в якому панівному Роді снувалося лінійно історично-правної легітимної української Верховної Влади.

Тепер проаналізуємо, як саме по відновленні гетьманського Роду Скоропадських, як династичного, розвивалась і закріплювалась нитка українського легітимізму в історії новітньої української державности.

З повище виложеного бачимо, що Гетьман Павло Скоропадський прийшов до влади, як український династ. Факт цей, як повністю адекватний, викарбовано на скрижалях української історії незнищимими літерами. Він зобов'язуватиме і майбутнього історика. Заперечити цей факт просто неможливо.

Коли йшлося про персонаж революційної влади на Україні, то на чолі влади могли появлятися різні претенденти, міг появитися і Петлюра з Винниченком, могли їх з неменшим "успіхом" заступити і Порш з Голубовичем і Чехівський з Шаповалом і всякі інші незчислені двійці і трійці. Якщо ж розходилося про правну і традиційно-консервативну владу на Україні, то в данім випадку постать українсько-

го династа II. Скоропадського була незаступима, унікальна, бо єдина гарантувала українську легітимність і твердий — впливаючий з традиції — правопорядок. Ця постать, як претендента на очолення консервативної української влади, стояла поза межами конкуренції, бо їй одинокій прислужувало історичне право — легітимізм, вона одягнена була живим символом і реальним Персоніфікатором української монархічної ідеї.

Відновивши Гетьманат, гетьман Павло зничоткував період спадкового держання Булаєв в гетьманському Роді Скоропадських, залегалізувавши тим самим свій Рід як династичний для України, що відтоді стала дідичним монархічним Гетьманством. Це є другий непробивний історичний факт, що зобов'язує добачати в новітній історії України блискучий тріумф старої, споконвічної ідеї оділичення Верховної Влади України в однім її владущім Роді.

Ці два історичні факти вижолоблюють державницьке річище українського легітимізму в перебігові життя Другої Гетьманщини і дають правдивий ключ до управлення і самого Гетьмана Павла на діяльність в еміграції як суверена і по його смерті—членів Гетьманської Родини та унапрямяють ідеологічну сторінку і сучасного Гетьманського Руху. Цими фактами була надихана і творчість В. Липинського, що підніс ідею дідичного гетьманства, зреалізовану Гетьманом Павлом у своєму Роді і Українській Державі, на ступінь державотворчого фактора.

Звичайно знайдуться люди, що спробують шдмінувати основи династичности новітнього Гетьманства, указуючи, зокрема, на факт відмовлення Гетьмана Павла від влади 14 грудня 1918 р., сугеруючи тим самим думку про обірвання нитки легітимности і неспроможність самої концепції дідичности й легітимізму.

Звертаємо увагу, що факт відмовлення Гетьмана Павла від влади був предметом обсервації В. Липинського, який у цьому факті не знайшов обірвання нитки дідичної влади. На його думку, подія 14 грудня звільнила нас "од присяги пануючому гетьманові, але розуміється не од вирности персоніфікованій від тепер в його Роді українській монархічній ідеї". (Шокликання "варягів" чи організація хліборобів? ст. 30 Вид. "Булава: 1954).

Отже на погляд В. Липинського, цільй Рід Скоропадських зперсоніфікував українську-монархічну ідею, себто одідицив її, а не сам Гетьман Павло. Звідси висновок, що нитка одідичення монархічної влади, зперсоніфікованої Родом Скоропадських, суцільною снується далі і після 14-го грудня.

Та в гетьманській літературі існує й відмінніший варіант погляду на факт відмовлення Гетьмана Павла від влади — це, що "Гетьман зрікся влади — не гетьманства" (М. Гец. Українська Держава 1918 р. як підмет міжнародного права. "За велич нації", стор. 115). За цим варіантом Гетьман відмовляючись від влади, не відмовився прав на владу, як своїх особистих, так і родових. Інакше, і сам Гетьман, і члени його Роду це право не втратили, бо не зреклися його. Таким чином, і по цій думці нитка одідичення монарших прерогатив Родом Скоропадських снується непошкодженою безперервною і після 14 грудня. Така думка в опінії гетьманського світу знайшла остаточне закріплення, бо вона впливає з історичної дійсности. Справді, Гетьман Павло своєю діяльністю на еміграції довів, що зв'язку з правами гетьмана він ніколи не поривав, до самої смерті активно стремів здійснити своє право суверена. Гетьманові Павлові на еміграції все прислужувало право до гетьманства, аналогічно до того, як воно йому прислужувало ще до 29 квітня 1918 року, не будучи зреалізованим. Це право історичне, випливає з традиції, якого Гетьман ніколи не зрікався. Гетьманову еміграційну правосильність треба окреслити, знайомим правникам, терміном гетьманської правоздатности, себто таким правним станом, що чекав на переростання в діездатність, на зреалізування чи перетворення в дію його прав на гетьманство, примусом перенесених зі стану активного у стан пасивний. Ситуація Гетьмана Павла подібна до становища силою усунених, а не добровільно абдигованих, династій світу. Для аналогії згадати хоча б тільки одного румунського короля Михайла, що під примусом мусів зректися королівської влади, але цільй вільний світ не відмовляє йому в королівських правах, яких він не зрікся і респектує їх. З причини ясности цієї kwestії більше прикладів зі сторони подавати не будем. Однак констатуємо, що стосується Гетьмана Павла Скоропад-



ського, то останнього цілий Гетьманський Рух вважав за носія гетьманських прав і на еміграції. З цієї причини для всіх визнаців його він завжди лишався гетьманом, що все готовий був зреалізувати права гетьманські. Не випадково для засадничих його противників він був тільки буеший гетьман, а його син Данило — тільки інженер.

Та і сам Гетьман розцінював свою постать як суверена, повсякчас наставленого здійснити свої права. Активна політична діяльність Гетьмана на еміграції дає не десятки, а сотки доказів цього. Між іншим, згрупування і насвітлення цих доказів становило б предмет спеціального й позитивного наукового досліджу, що був би неабияким вкладом в державницьку історію України і в опрацювання наукової біографії Гетьмана Павла. Досить згадати його лист і меморандум в Лігу націй в справі прийняття до її членства Української Держави та його політичні демарши і дипломатичні виступи перед сильними світу цього в імені України. Більше того, Гетьман знаходив за потрібне забирати свій владний голос і в обороні Українських Церков, не кажучи уже про справу Визвольної Акції за Українську Державу. І треба об'єктивно сконстатувати, що в багатьох випадках його права суверена зовнішній світ респектував та утримував з ним контакти дипломатичного характеру. Знову повторюємо думку, що дослідження цього аспекту діяльності Гетьмана Павла, зробило б велику честь любому з наших істориків та принесло б безсумнівну користь українській державності.

З наведеного не трудно сконстатувати хибність думки, за якою нитка одідичення Верховної Влади в Україні Родом Скоропадських ніби обірвалась 14 грудня. Тільки засадничі політичні суперники й антагоністи Гетьмана ширять ці неправдиві думки. Та у боротьбі з охочими підминувати основи династичности новітнього Гетьманства стоїть такий ідейно солідний загін українського суспільства, як консервативно-монархічний, очолюваний Гетьманським Рухом. На вістар цієї боротьби зложено не одне життя найкращих борців з лав нашого Руху. На службу ідеї дідичного гетьманства в Роді Скоропадських, себто ідеї українського легітимізму віддав свою кров і найсвітлішу думку найбільший

наш розум — В. Липинський. Незламним муром в обороні ідеї діничного гетьманства й українського легітимізму вишикувались і сьогоднішні лави Гетьманського руху, щоб ту ідею пронести в Рідний Край чистою і незаплямованою для передачі її наступним поколінням, достойних предків.

Щоб засвідчити, яку колюсальну вагу завжди приділялось засаді діничного гетьманства в житті нашого Руху на еміграції, згадаймо період перших кроків основоположників УСХД, статут якого було затверджено 29 грудня 1920 р., коли вступаючий до УСХД гетьманець складав приречення, текст якого уложив сам В. Липинський. З уваги на характеристичність приречення, подаємо його зміст, що звучав: "Я нижчепідписаний вважаю себе гетьманцем. Знаю, що гетьманець це той: 1. хто визнає ідею незалежної Української Трудової Монархії... 2. Хто хоче здійснити цю ідею установами на Україні діничного (наслідного) Гетьманства, яке, не будучи ані безвластям, ані самовластям, а правною Монархією, одно тільки зможе об'єднати, державно виховати, ублагороднити і здисциплінувати розпорошену, одвічним хитанням між своєвіллям та несвоєвіллям здеморалізовану, провідну верству Української Землі, а тим самим забезпечити як від анархії, так і від рабства народні українські маси; 3. хто розуміє, що найбільшою небезпечною для установа Гетьманства є боротьба претендентів, і хто право на Стіл Гетьманський визнає тільки за гетьманським Родом Скоропадських, що оце своє право, для врятування Української Землі від наслідків анархії, в році 1918 відновив; 4. хто приймає Гетьманство не тільки як політичний світогляд, а і як моральне переродження..."

Ось ці чотири заповіді, визнання яких вимагалось від вступаючого в лави УСХД, без якого визнання не можна було і помислити гетьманця. З чотирьох заповідей дві — друга й третя — голосили, що наслідне Гетьманство в гетьманському Роді Скоропадських, то підстава української державности й тріумф українського легітимізму. Без цих двох заповідей нема й не може бути здійснення незалежної Української Трудової Монархії, без виконання цих двох заповідей на погляд В. Липинського й основоположників УСХД нема й не може бути гетьманця. Що в цих заповідях сконденсовано фокус політичного "вірую" гетьманця,

про це свідчить напис, надрукований на маргінесі заповідей, такого змісту: "Показуй та пояснюй другим і часто перечитуй сам". Ясно, що ця нотатка зайвий раз підкреслювала вагу і принципове значення засади дідичного гетьманства в Роді Скоропадських.

В другому параграфі першого розділу регламенту УСХД фіксувалось: "УСХД вважатиме своє завдання виконаним, коли його співробітники складуть в Українській Столиці законну присягу Гетьману Всієї України і Великому Князю Всея Малія Руси, яко дідичному Голові Незалежної і Суверенної Української Держави..." Звідси бачимо, що в часі становлення УСХД членству останнього провідною зорею була ідея дідичного Голови Української Держави, заякорена ще в княжій Русі — ідея національного легітимізму. Іншими категоріями УСХД — ця первісна еміграційно-гетьманська організація — не мислила. Особа Гетьмана Павла Скоропадського в політичному думанні перших державників з УСХД важилась не ізольовано від його Руху, тільки разом з останнім. В наказі Гетьмана і Голови Ради Присяжних УСХД — В. Липинського, даним Гетьманській Управі 21. 3. 1927, указувалось на три неподільні основи, що на них спочивав гетьмансько-монархічний рух, це:

1. Ідея Української Трудової Монархії,
2. Організація, що переводить в життя ідею,
3. Гетьман (Його Рід), що персоніфікує єдність ідеї та організації.

Таким чином, не трудно запримітити, що очі членства УСХД уже тоді були звернені на Рід Гетьманський, на династію Скоропадських, а не тільки на особу одного Гетьмана. В. Липинський, випускаючи в світ "Листи до Братів-Хліборобів", уже на першій сторінці, ще до передмови, жирним шрифтом зазначав, що його "Листи" призначені для тих сучасних і будучих мешканців Української Землі, що бачитимуть єдиний вихід з українського колоніального життя "в установленню власними місцевими силами монархічної Влади в формах дідичного, а не виборного Гетьманства".

З історії Гетьманського Руху знаємо, що цю ідейну спадщину реорганізованого УСХД унаслідував Союз Геть-

манців-Державників і інші гетьманські організації, об'єднані світовим Гетьманським Рухом. А наріжним каменем тої спадщини, що її сорок років сповідують гетьманці, є незламна вірність засаді українського легітимізму, засаді діничного Гетьманства в Роді Павла Скоропадського, яка вірність і становить найхарактернішу властивість сучасного гетьманця, що носить ту вірність в глибині серця, а не на кінці язика. Це є доказ, що ідея оддичення Верховної Влади на Україні, впродовж кількох століть потоптана, а з днем 29 квітня 1918 р. зреалізована і святкуюча свою тріумфальну перемогу глибоко запала в серця конструктивної провідної верстви нашої Батьківщини.

Та ось скоро прийшло й шестидесятиліття Відновителя Гетьманщини. В цю ювілейну дату гетьман Павло робить ще один державницький крок по шляху формального закріплення українського легітимізму, зафіксованого історичним Чиним 29 квітня і проявленого у факті заіснування династичного Роду Скоропадських. Цей історичний факт постанови української династії заіснував не на підставі законодавчих норм, а на основі здійснення історичного права Владущого Роду. В ювілейну дату 60-рччя Гетьман Всея України і Військ Козацьких, як Відновитель української династії, надав історично існуючому фактові створення династичности свого Роду і правного закріплення в спосіб прилюдного зложення Заповіту від 16 травня 1933 року, яким формально відновлювалось традицію діличення монаршої влади в Україні. Як пригадуємо з вище викладеного гетьман Павло сам своєю особою розпочав нову добу спадкового тримання Булави, а тепер, повищим Заповітом гетьман заманіфестував уже традицію спадкового держання Булави, надаючи своєму синові Данилові право Старшого в Роді Скоропадських. В Заповіті сказано: "Після мене Провід нашого Діла і всі права і обов'язки Старшого в нашій Роді переходять на сина мого Данила". Основна ідея Заповіту Гетьмана є та, що Носієм і Персоніфікатором Української Державности є цілий Рід Скоропадських, а на гетьманича Данила переходять провід, права і обов'язки Старшого в цьому Роді, чим недвозначно підкреслено момент династичности Роду Скоропадських і не сезонів права одного лиш гетьманича Данила, а повсякчасну право-

здатність Роду, довготривалу, аж до вигаснення цього Роду, а не до фізичної смерті того чи іншого Репрезентанта його.

У нас, в гетьманській літературі і пресі люблять порівнювати і однаково трактувати два Акти: згаданий Заповіт гетьмана Павла і настановлення Богданом за гетьмана Юрія; мовляв, там і тут встановлено династичний принцип, отже два паралельні Акти своїм внутрішнім змістом в'їди однакові. Насправді ж, попри об'єднуючий їх спільний династичний характер, їх внутрішня правно-династична природа є різна.

Заповітом гетьмана Павла впроваджується традицію дідичення Верховної Влади в Роді Скоропадських, Актом гетьмана Богдана тільки вперше здійснюється в його Роді саму династичну ідею. Гетьман Павло здійснив династичну ідею, розпочавши уже персонально період спадкового держання Булави в своєму Роді, бо прийшов до влади уже як династ. Гетьман Богдан династом не був і тільки син його Юрій розпочинав період спадкового держання Булави в Роді Хмельницьких. Ігнорувати різницю щодо внутрішньої природи і змісту цих двох династичного характеру Актів було б невірно.

\*\*  
\*

Та на Заповіті розвиток українського легітимізму в новітніх часах не кінчається. Династична ідея перетворена Заповітом Гетьмана Павла в традицію і детермінована еміграційними обставинами, знаходила в своєму розвитку і відповідні форми вияву. Заповіт гетьмана Павла надляв гетьманича Данила правами Старшого, інакше: першого Репрезентанта династичного Роду Скоропадських. З такого правного статусу в Гетьманській Родині, поки не розпочалась 2-а світова війна, не міг не втішатися Гетьманський Рух, бо мав активного гетьмана, завжди наставленого зреалізувати свої права і перебрати легітимну владу в Україні до своїх рук, мав багатолюдну династію і уже визначено першого спадкоємця на Булаву в особі гетьманича Данила.

Та ось настали тривожні воєнні часи, що несли з собою незнану будуччину, до того ж, семидесятилітній вік гетьмана і тривала відсутність гетьманича Данила в резиденції гетьмана стали тими факторами, що змусили Гетьманський Центр опрацювати ще правні норми, які, поза Заповітом з 16 травня 1933 р., як закон, регулювали б династичну традицію й оформили б ідею українського легітимізму. Тому гетьман Павло і доручив Гетьманській Раді розробити проект таких норм, що, базуючись на премісах історичного права, Чині гетьмана Павла з 29 квітня 1918 р. і Заповіті гетьмана з 16. 5. 1933, закріпив би нитку українського легітимізму лінією і законодавства. Проект носив назву: "Норми про спадковість Гетьманської Влади й Гетьманської Булави у Вищому Проводі Гетьманського Руху в Українській Державі". Проект було розглянено і схвалено Гетьманською Радою в дні 29 вересня 1943 р. і затверджено гетьманом першого жовтня того ж року.

Найхарактернішим моментом цих "Норм..." був той, що "Норми" підкреслювали нерозривний державно-правний зв'язок між Українською Державою 1918 р. і майбутньою Державою, даючи Україні перший раз в її історії таку державно-правну дефініцію: **"Україна є дідичним (спадковим) монархічним Гетьманством і має назву "Українська Держава", (Підкреслення наше).**

Ця дефініція багатозмістова і унапрямлююча державницьке мислення сучасних і майбутніх будівничих української державности. Дефініція не відокремлює майбутню державність від Другої Гетьманщини, а лучить їх з одну правну державу, навіть, під одним і тим же ім'ям, підкреслюючи тим самим єдність державного організму і незнищимість ідеї Гетьманату, пов'язуючи в цей спосіб минуле України з сучасним і майбутнім та снуючи безперервну нитку українського державно-правного легітимізму, один кінець якої губиться в віках своєї минувшини, а другий сягає поза нас, в прийдешні покоління.

За "Нормами..." Україна є дідичним (спадковим) монархічним Гетьманством"... Це означає, що історично існуючий факт дідичности Другої Гетьманщини набрав уже і правного оформлення дорогою законодавства та вибивав усякий ґрунт для ширення бездержавницької концепції ви-

борного гетьманства. Ця дефініція історичного і непроми-  
нального значення ще не знайшла своєї оцінки на сторінках  
новітніх літописів. Та однак її уже не стерти з історії розвою  
української державницької думки. Її ще підходять талано-  
вити історики та віддадуть їй і її творцям належний респект.  
Такі правні новелі з національно-державної розбудови  
України виблискуватимуть державотворчим сяйвом само-  
цвіту і, без сумніву, пригорнуть до себе патріотичні серця  
українських істориків-державників, навіть, і в тому гіршому  
випадку, якби нашої правній новелі судилася доля емігра-  
ційної конституції Пилипа Орлика. Дефініція — "Україна є  
ділчним (спадковим) монархічним Гетьманством і має на-  
зву "Українська Держава"—набирає особливого значення,  
коли зіставити її з твердженнями, що ніби наше Гетьманство  
(Гетьманат) було республіканським. Епітет "монархічне"  
кладає край цим безосновним твердженням і виразно зриває з  
ними.

Та ще більшої ваги набирає повища дефініція у зістав-  
ленні її з фактом, що післягетьманський директоріанський  
уряд не був визнаний жодною державою і що всі диплома-  
тичні представники з упадком Гетьманської Держави опу-  
стили Київ і більше ніколи до Києва, як суверенної столиці,  
не поверталися. (Визнання влади Петлюри Польщею за Вер-  
ховну Владу УНР на основі точки першої Варшавського До-  
говору з 21 квітня 1920 р. не є визнанням влади Директорії,  
апробованої Трудовим Конгресом 28 січня 1919 р., а твер-  
дження В. Трембцького про визнання Директорії Латвією і  
Аргентиною (Вісник. Орган ООЧСУ квіт. 1958 ст. 13) є цы-  
ковито голословні, взяті з припущень інш. авторів). У сві-  
тлі цих фактів момент легітимної влади в Україні неминуче  
асоціюється тільки з Гетьманською Українською Державою.  
Цей виключно ваги момент ще не оцінений, а зич заслуговує  
глибокої уваги державників. Тому сучасні розважання на те-  
му УНР чи УРСР з нашого становища не можуть бути оц-  
нені інакше як жалюгідні. А та полеміка, що точилася на  
сторінках гетьманської преси на тему чи УРСР є державою,  
згубила наш державно-правний орієнтир.

Надзвичайної ваги є ще та точка вищезгаданих  
"Норм...", що правно закріплює ідею українського легіти-  
мізму в історії новітньої державницької думки словами:

"Спадкове держання Булави в Гетьманському Роді Скоропадських розпочинається в Особі Гетьмана Всєї України Павла Петровича Скоропадського і Гетьманська Булава має перебувати в Його Роді на вічні часи". Цєю правною нормою оформлюється історично існуючі факти, які ми вище підкреслювали, фіксуючи, що гетьман Павло персонально розпочав історичний період спадкового тримання Булави з вікопомної дати 29 квітня та відновив свій Гетьманський Рід як династичний.

Заслуговує на увагу, що одною з точок цих "Норм..." надано сили і правної чинності закону моментові волі гетьмана Павла, виложеної в Заповіті від 16 травня 1933 р., у такому формулюванні: "Першим Наступником Гетьмана Павла є Його Син Гетьманич Данило".

Характерною особливістю "Норм...", є та, що фіксує порядок спадкоємства Гетьманської Влади і Булави в Роді Скоропадських лише в чоловічій лінії. Однак, цей надто ригористичний порядок спадкоємства відразу зустрів у лоні Гетьманського Руху сильну критику і був рішуче заатакований з тої причини, що, у зв'язку з посиленням акції бомбардування обох воюючих сторін, момент еventуальної небезпеки для життя гетьмана у Ванзее і гетьманича в Лондоні вселяв серйозну тривогу за майбутнє Гетьманського Руху. В цілях зм'ягшення атмосфери занепокоєння і уникнення грізної перспективи для гетьманського Діла, гетьман Павло під тиском зростаючого незадоволення вирішив за доцільне ослабити ригористичність норми про порядок спадкоємства Булави в чоловічій лінії у своєму Роді і 10 жовтня 1943 р. оголосив наказ ч. 5 про призначення ЯВМ Гетьманової Олександри Регентом з тим, що у випадку, коли б Гетьманова "не могла виконувати регентських обов'язків, Вона призначає на Регента одну з своїх Дочок — Гетьманівен".

Звертають на себе увагу мотиви призначення Регента. Вони ті самі, що їх висловлювали всі занепокоєні з порядку спадкоємства. В наказі їх зформульовано так: "В випадку моєї смерті або моєї тяжкої хвороби, чи взагалі якоїсь перешкоди для нормального виконання мною моїх обов'язків... і неможливості на той час мого Сина Данила виконувати обов'язки могого наступника..." Це є доказ, що поява цього наказу була прямим вислідом тривожних на-



строїв серед гетьманців, породжених прийнятим порядком спадкоємства.

Оголошення наказу про Регента зразу внесло частинне відпруження. Бо на всяку грізну евентуальність, цим наказом ширилась можливість заступати гетьмана або гетьманича Данила на решту Роду Скоропадських і по жіночій лінії. Цим наказом піднесено ролю жінок з Гетьманської Родини до ступня Регента з компетенціями "виконувати Гетьманську Владу". В цей спосіб гетьман Павло осяг цілі зладнення атмосфери занепокоєння і уник грізної евентуальної перспективи, ґрунтовно ослабивши ригористичну норму про порядок спадкоємства.

Чотири місяці пізніше Гетьманська Рада у розвиток наказу гетьмана про Регента прийняла 12 лютого 1944 р. постанову про покликання Регентом і Регентської Ради, яку постанову Гетьман затвердив 10 березня того ж року. Як знаємо, на підставі цих Актів, скоро по смерті Гетьмана, ЯВІ Гетьманова Олександра в заступстві наслідника гетьманича Данила 29 червня 1945 р. перебрала на себе прерогативи Регента, а в дні 14 вересня того ж року покаякала і Регентську Раду. З моментом перебрання прерогатив Верховного Керманича над цілістю світового Гетьманського Руху гетьманичем Данилом, в дні 5 листопада 1948 р. Гетьманова Олександра зложила з себе права і обов'язки Регента Гетьманського Руху та розв'язала Регентську Раду з перенесенням усіх прав на гетьманича Данила.

Однак, хоч наказ про Регента і постанова про Регентську Раду значно стримали атаку на ригористичність порядку спадкоємства та порядок цей остаєвся дяти і викликав проти себе дальшу реакцію. Публі, серед керієних гетьманців закріплювалась загальна опінія, що введені спадкові норми тільки тимчасові і мусять бути змінені чи доповнені. Згодом, такий погляд засвоїли і члени Гетьманської Ради, що як видно з протокольної постанови від 8—10 вересня 1944 р., прихилилися до думки, що спадкові норми є тимчасові і мають бути змінені через доповнення. Постанова звучала: "а) Тимчасово до вироблення Гетьманською Радою і затвердження Паном Гетьманом в остаточній формі закону про наслідування Влади в Гетьманській Державі визначення Наслідника Гетьманської Влади належить самому Пану Гетьману..."

Як бачимо, ця постанова Гетьманської Ради, схвалена гетьманом 6 жовтня, припиняла тимчасово чинність "Норм..." з 29 вересня 1943 р. в частині порядку спадкоємства Влади і натомість до часу вироблення "в остаточній формі закону про наслідування Влади" визнала за децидуючу в справі визначення "Наслідника Гетьманської Влади" волю самого Гетьмана Павла.

Що ж до вироблення скорегованого порядку наслідування Влади в Роді гетьмана, Гетьманська Рада в тому ж засіданні ухвалила: "б) Признано бажаним доповнення закону про "Норми про спадковість Гетьманської Влади" відповідним уступом про наслідування Влади також в жіночій лінії. Ці доповнення доручено скласти проф. Д. Дорошенкові".

Таким чином, цією постановою признано за доцільне спадкову норму з 29 вересня 1943 р. доповнити через ширення наслідних прав в Роді Скоропадських з чоловічої і на жіночу лінію. З уваги на високу актуальність цієї постанови Гетьманської Ради зазначаємо, що постанову цю винесено в присутності Й. С. Пана Гетьмана, проф. Д. Дорошенка, д-ра В. Полетики, д-ра Б. Гомзина, інж. М. Базилевського, проф. І. Міщенко, проф. М. Пасіки, М. Королишина, псс. В. Сегейди, інж. Б. Шемета, сотн. М. Горобців та затверджено гетьманом в дні 6 жовтня 1944 р. Ця постанова виразно підкреслювала волю гетьмана і думку Гетьманської Ради про необхідність ширення спадкової норми і на Осіб династії Скоропадських жіночої статі. Одначе, це був тільки намір анімус — а не зобов'язуюча правна норма.

Зрештою 12 грудня 1944 р. Гетьманська Рада прийняла уже "в остаточній формі" ту правну спадкову норму, якою відтоді регулюється порядок спадкоємства в династичнім Роді Скоропадських. Ця норма корегує порядок спадкоємства та в редакції новелізованої постанови з 12-го грудня 1944 року під старим титулом: "Норми про спадковість Гетьманської Влади і Гетьманської Булави у Вищому Проводі Гетьманського Руху і в Українській Державі" звучить: "У всіх випадках, коли Гетьман не має прямого нащадка мужеського полу, Гетьманська Булава і Влада переходить у порядку спадкоємства на Югопервородного нащадка жіночого полу в прямій лінії та на її нащадків, народжених у законному подружжі, а в даль-

шому порядку, коли нема первородної Дочки, переходить за старшинством на її сестер та їх нащадків”.

Це і є та діюча та зобов'язуюча правна новела, якою відрізняється зміст скорегованих "Норм про спадкоємість..." від "Норм..." з 29 вересня 1943 р. Як бачимо, і за новелізованою постановою порядок спадкоємства Гетьманської Влади в чоловічій лінії не касується; цей порядок задержує свою пріоритетну чинність і в новелізованій постанові, але не являється єдиним і вичерпуючим, а доповнюється порядком спадкоємства і в жіночій лінії за принципом старшинства в Гетьманському Роді Скоропадських. На основі цієї правової норми, затвердженої гетьманом 20 грудня 1944 р., і розв'язується відтоді kwestія спадкоємства Гетьманської Влади, що має для всіх українських державників-легітимістів силу закону і незрушимого постулату.

Варто також відмітити, що точка, проклямуюча засадничу дефініцію: — "Україна є ділчним (спадковим) монархічним Гетьманством і має назву "Українська Держава", — над якою ми ширше спинялись, повністю і без жодних змін перейшла до новелізованих з попередніх "Норм...", що з 20 грудня 1944 р. своє правне значення остаточно втратили. Принципова вага й історичне значення цієї точки лишається й надалі в усій своїй силі. Цікаво, що інша засаднича точка про те, що "Спадкове держання Булави в Гетьманському Роді Скоропадських розпочинається в Особі Гетьмана Всєї України Павла Петровича Скоропадського і Гетьманська Булава має перебувати в Його Роді на вічні часи" зазнала редакційної зміни тільки в одному слові і, треба визнати, цілком слушно. Слово "розпочинається" замінено на "розпочалось".

Говищий правно-історичний екскурс, як можемо зробити висновок, допоміг нам простежити розвиток ідеї українського державно-правного легітимізму, що зростала у тісному і нерозривному зв'язку з закорінням і розростом династичного Роду Скоропадських в давнішій історії України і що навіки закріпилася серед "Давнини стебельців" того ж Роду в найновішій історії нашої Батьківщини. Це той апогей, якого сягнув розцвіт української державницької мисл, що ціною зужиття тканин мозку українського генія викарбувала шлях, яким проложено нашу національну державно-

правну легітимність. Ця легітимність вічна, як вічна є Україна, унікальна і незаступима, національно-універсальна і незнищима та зобов'язуюча в прийдешньому і сучасному.

Є ще один бік справи, який ніколи не вільно нам українцям спускати з ока — це національно-месіянстичний, реалізації якого можуть підвестися, без тіні пересадки скажемо, тільки українські монархісти-гетьманці. Жодяому іншому політичному середовищу це завдання національно-месіянстичного характеру просто непосилі. Мова йде про відвоювання у москалів нашої Київської державної спадщини за Княжих часів. Усім є знаний факт вікових прагнень Москви ту спадщину загарбати собі. І Москва сьогодні має не абиякі успіхи. Своєю науковою й політичною пропагандою вона зуміла у свідомість Західного Світу вліпiti думку, що Київська Русь — то прабабка Москви — її спадщина. Через це українці багато терплять. Одиною силою, що досі змагає за відібрання Київської спадщини, є наша історична наука. Однак, результат цього змагу є мізерний так довго, як довго ця теоретична боротьба не буде перенесена з наукового і на практичне політичнодержавне форум України. І тут єдиний з відповідною традиціоналістично-державницькою ідеологією Монархістично-Гетьманський Рух може піднятися цієї загальнонаціональної місії, Рух, що незрушимо стоїть на позиціях тисячолітнього державно-правного легітимізму, закореного ще в монархічній Києво-Руській державності. Виходячи з цього національно-універсального і єдиного легітимізму, Гетьманський Рух має більш виразно сперти свою ідеологію не тільки на Гетьманський період історії України, а й на Княжо-Королівської державності та відповідно до цього уже сьогодні до титулу свого майбутнього гетьмана внести коректив через іменування його Гетьманом Всея Русі-України із включенням Велико-Князівської і Королівської гідностей, чим і буде підкреслено, що власником Києво-Руської спадщини є українці та що останні відновлюють своє право уже нині. Запорукою сповнення цієї епохальної місії надійним гварантом зреалізування її є наявність династичного Роду Скоропадських, генеалогія якого сягає Рюриковичів Київської Русі та задержує в віках нашу національну державно-правну легітимність, утверджуючи підстави української державності. ("Батьківщина", ч. 7-11, 1970)

## ПРОМОВА ДМИТРА ДОРОШЕНКА

виголошена 15. 5. 1943 р. на Ювілею 70-ліття Гетьмана Всєї  
України Павла Скоропадського і 25-ліття Відновлення  
Української Держави в формі Гетьманства

Ваша Світлосте,

Ясновельможний Пане Гетьмане!

Звертаюся з своєю мовою до Вас, бо з Вашою Достойною Особою зв'язана наша сьогоднішня урочистість, коли ми зібрались тут, щоб відсвяткувати два знаменних ювілей: 70-ліття Вашого народження і 25-ліття проголошення в Києві 29. IV. 1918 Гетьманства. Дозвольте мені, як одному з старших і близьких Ваших співробітників, висловити Вам ті почуття, які охоплюють не мене лиш одного, але напевно більшість присутніх тут земляків наших, і пригадати деякі моменти із спільного нами пережитого за останні 25 років.

Є події, які, задля того, щоб ми зовсім ясно усвідомили собі їх значення, вимагають, щоб ми трохи відійшли від них і глянули на них здалека, з історичної перспективи. До таких саме подій належить Акт 29 Квітня 1918 р. Україна, тількищо переживши світову війну й революцію, перебувши першу большевицьку навалу, стояла на переломі. На довгі-довгі роки мала вирішитися її доля: чи стати їй на шлях самостійного існування й державного будівництва, чи йти по шляху соціальних експериментів, які тількищо перед тим уже знівечили були порив національного ентузіазму, змарнували досягнення цього пориву весною 1917 року й кинули край в обійми анархії?

Україна формально була вже незалежною державою і, яко така, визнана рядом держав. Але на її чолі стояв уряд, який складався з мрійників та утопістів, що не хтіли бачити науки, яку давало їм само життя, і вперто простували до здійснення своєї партійної програми, не рахуючись із фактами реального життя.

Ця партійна засліпленість людей, які взяли на себе провід у молодій державі, грозила загубити саму державу, позбавити її політичної незалежності й самостійности, тільки-

що здобутих за допомогою центральних держав, у першій лінії — Німеччини. Била дванадцята година. Українське громадянство ставало перед грізним іспитом; воно мусіло довести, що серед нього є люди, які справді дозріли до дер-



Гетьман Павло в своєму саду під час другої війни

жавного будівництва, і які саму державність розуміють ширше, ніж в рамках партійної програми.

Історичні події 1917 року застали український нарід не-підготовленим. Темні й несвідомі народні маси не були вихо-

вані політично й не могли встояти перед гаслами соціальної революції, яку ширила демагогічна агітація. Наслідком того було опанування України більшовіками. І ось тепер ставало перед нею грізне питання: чи знайдеться серед українського громадянства людина, яка здолає затамувати дальший розвиток внутрішнього розкладу і, згуртувавши біля себе всі дійсно творчі, державницькі елементи, повести рідний край по шляху конструктивного національно-державного будівництва? Не один нарід за наших часів опинився був наслідком зовнішніх та внутрішніх потрясень у небезпеці, майже на порозі свого загибуні. З цього стану виводило ці народи Провидіння, посилаючи їм сміливих провідників, які брали в свої руки стерно влади й рятували свій нарід. Не буду називати імен — вони в усіх нас перед очима. Провидіння послало такого провідника й народові українському у Вашій, Пане Гетьмане, Особі.

У Вас вистачило не тільки гарячої любові до рідного краю, але й сильної волі, щоб взяти керму української влади в свої руки й почати будівництво українського життя на здорових, конструктивних основах. Коли стався переворот 29 квітня 1918 року, то немало людей, які брали участь в українському політичному житті, дивилися на його інакше, ніж дивляться сьогодні. Багато з тих, що стояли до Вас в опозиції й навіть проти Вас виступали, — сьогодні стоять біля Вас і жалують своїх тодішніх вчинків, як помилку. Те, що сталося за цих 25 років, а особливо те, що бачимо тепер, багатьом розкрило очі.

Але чи можемо ми їх за те обвинувачувати? Чи не винен тут увесь хід української історії, чи не винні в цьому покоління українських провідних верств, що піддалися денационалізації й залишили свій нарід без проводу? Не буду пригадувати історію українського життя за минуле століття, коли національний рух ледве жеврів, виявляючись головню в літературі, коли тільки окремі одиниці виявляли національну свідомість і працювали над тим, щоб здобути своєму народові кращу долю. До тих одиниць належали представники усіх верств українського суспільства. Серед них були й представники старої української національної аристократії, ті, що не забули своєї історичної традиції і відчували обов'язок, що лежав на них перед рідним кра-

єм. На жаль, таких було мало. Але до тих старих родів, у яких не згасала українська національна традиція, не згасав український патріотизм, належить і Ваш рід, Пане Гетьмане, той рід, що на початку XVIII століття дав нам гетьмана Івана Скоропадського, якому довелося рятувати те, що ще можна було врятувати по тяжкій національній катастрофі 1709 року; цей рід дав визначного діяча, генерального підскарб'я Михайла Скоропадського, дав генерального хорунжого Івана Скоропадського, якого козаки хотіли мати гетьманом; у XIX столітті дав видатну патріотку Єлисавету з Скоропадських Милорадовичку, фундаторку Наукового Товариства імени Шевченка у Львові; нарешті дав нам Вас, Пане Гетьмане, і Ви воскресили Гетьманство, як традиційну форму української влади.

В той час, як Ви прийшли до влади волею представників української хліборобської верстви, ще не всі усвідомлювали собі вагу й далекосяглість Вашого чину, не всі збагнули, що це був властиво рятунок для української державності. Інтелігенція українська, вихована в школі російського політичного життя, бездержавницьких демократичних традиціях, хвилево винесена революцією на поверхню життя, не в стані була зрозуміти, що державу, та ще такого масштабу, як українська, не можна творити партійними методами, на голім національнім принципі, не беручи до уваги моменту територіяльного. Для неї зосередження влади в одних руках і урядування, хоча б і тимчасове, без парламенту, здавалося якоюсь узурпацією. Вона не могла освоїтися з думкою, що критерієм для участі в державному будівництві повинно бути не уміння добре знати українську граматику або приналежність до якоїсь партії, а фахове знання і розуміння своїх обов'язків; що українцем є не лиш той, що належав до гурту свідомої інтелігенції, але й той, хто зродився на Україні від українських батьків, хто тісно зв'язався з нею всіма своїми інтересами, своєю працею, всім своїм життям, хоч би він і не був у свій час членом "просвіти", або не передплачував українських газет.

Ви, Пане Гетьмане, всіх закликали до співпраці, Ви пропонували найвищі посади й міністерські пости людям з українських демократичних кругів, тим самим есе-ефам, що



засідали в кабінетах Центральної Ради. Але вони не хотіли йти, бо не хотіли "компромітуватись" участю в "недемократичному" уряді. Утворювався дивний парадокс: українські діячі не хотіли йти до українського уряду! Та не буду пригадувати того, що хотілося б краще забути. Пригадаймо краще те, що мусимо завжди пам'ятати — те позитивне завжди залишитись в пам'яті, як великий прецедент, як доповідь, як образ того, чого змогли досягти творчі сили українського генія за такий короткий час і серед таких тяжких обставин.

Але перед тим дозвольте, Пане Гетьмане, підкреслити ту величезну **особисту Вашу** працю, яку Ви внесли в діяльність Вашого Правительства. Ви провели своє життя на військовій службі, Ви командували значними військовими частинами, виявивши при тім у боях особисту відвагу і хоробрість, відзначені бойовими нагородами. Літом 1917 року Ви зукраїнізували один з корпусів російської армії на фронті й розгорнули його в цілу армію. На чолі цієї армії Ви восени того року захистили Київ і всю Україну від розгрому збольшевиченою російською солдатською під час стихійної демобілізації. Ваш військовий досвід був такий необхідний для Керівника держави, яка творилася в огні революції й війни. Тому Вас цінили справжні військові люди, й недурно Вільне Козацтво, ця національна організація статечних, прихильних до ладу й порядку елементів українського селянства, обрала Вас на своїм з'їзді в Чигирині почесним Отаманом. Ваша служба при російському царському дворі дала Вам змогу познайомитись з вищим державним апаратом, з дипломатичними кругами — все те, що так потрібне знати будівничому й керівникові молодій держави. Національно-історична традиція, яка свято зберігалася в домі Ваших батьків, піддержувана Вашим приятелюванням з українськими патріотами з-поміж нашого старого панства, свідомість обов'язку перед рідним краєм, яку Ви так глибоко відчували, — все це управнювало Вас узяти на себе тягар найвищої влади в рідному краю. Вас не вабила особиста користь, бо Ви мали великі достатки. Вас не лякала небезпека, бо Ви до неї звикли. Вся Ваша Родина зоставалася під большевицькою владою, але Ви не завагалися перед великою для неї небезпекою, коли діло йшло про добро батьківщини. Ви сто-

яли в розцвіті віку й мужніх сил: Вам було рівно 45 років коли було проголошено Ваше гетьманство.

Мені довелося бути свідком Вашої праці і я можу засвідчити, що за сім з половиною місяців Вашого правління Ви не спочили й одного дня, хіба що як були в до-розі, коли їздили до Німеччини відвідати імператора Вільгельма II. А Ваш робочий день тягнувся мало не 16 годин. Відбувши численні прийоми делегацій, урядовців, офіційні авдієнції, парадні обіди й вечері для чужоземних представників, Ви брали раз-у-раз участь у засіданнях Ради Міністрів і, пам'ятаю, глибокої ночі, по засіданні, — а кінчалися ці засідання звичайно о 3-4 годині уночі — Ви ще закликали до себе окремих міністрів і вже лежачи в ліжку, обговорювали з ними пекучі політичні справи. Тяжко помилився б той, хто думав би, що життя Гетьмана України — то було спокійне, безжурне, приємне життя.

То була велетенська напружена праця і в процесі тієї праці кувалося майбутнє Української Держави, вироблялися широкі реформи. Сьогодні, коли ми можемо поглянути на події 1918 року з далекої перспективи, нам легко спостерегти як світлі, так і темні сторони тодішнього життя, нам легко побачити й усі помилки тодішніх діячів. Але разом із тим справедливість та об'єктивність примушують нас признати, що понад сім місяців існування Гетьманської Української Держави були добою, коли українська державність була реальним фактом в очах своїх і чужих; великі держави заключали з українським урядом договори, а сусідні малі й молоді держави добивались її признанні. Границі Української Держави zakresлювались у межах української етнографічної території й навіть виходили поза ці межі, коли цього вимагали стратегічні або економічні інтереси України. Гетьмана України приймав, як бажаного гостя, як суверена великої держави імператор Німеччини; болгарський цар величав його своїм "дорогим приятелем". Відбудова господарського життя України в усіх галузях промислу і хліборобства йшла вперед велетенськими кроками, а валюта українська, цей барометер економічного становища країни, стояла високо. Культурно - національний поступ йшов уперед ще більшими кроками. Україна стояла перед

величезними можливостями, які рідко повторюються в історії. Доволі пригадати собі, в якому стані була Україна у 1918 році і в якому вона перебуває сьогодні, щоб збагнути різницю, яка зайшла за ці 25 років.

Українська Держава впала і її Гетьман опинився на чужині, на еміграції. Але він не склав зброї. Він не спочив після надлюдських зусиль, після страшних тривог та небезпек. Він почав купити біля себе прихильників української гетьманської держави, тих, що вірили, що Україна може відродитись і захити вільним життям тільки як незалежна держава, збудована на основі співпраці всіх творчих кругів її населення і понадклясового дідичного гетьманства. Цих людей спочатку було жменя, але серед них знайшовся один з визначніших українських умів нашого часу, історик і філософ Липинський. Його думки лягли в основу ідеології Гетьманського Руху.

Тяжкі, безконечно довгі були для нас роки еміграції. Українська еміграція розкладалась на взаємно поборюючі себе партійні групи й орієнтації; багато людей зневірювалось і заломлювалось. Гетьманський рух стояв самотньо і осторонь. Він не мав тої піддержки, які інші напрямки зустрічали іноді з боку чужих держав; він не міг здобути собі прихильности цих держав, а особливо тих, які заволоділи частинами української Землі. Але він зростав невпинно, здобуваючи собі прихильників і на рідних землях, на еміграції і в далеких заморських колоніях. Правда, не раз і не два сумнів та зневіра закрадалися в душі гетьманців, стомлених довгим дожданням і різними розчаруваннями, які несло біжуче життя. Але песимістично настроєні люди забували й забувають, що Гетьманський Рух має дорогоцінний клейнод в особі свого Гетьмана, дорожчий над усе.

Ви, Пане Гетьмане, являли весь час і являєте особливо тепер високий приклад глибокої, незрушимої віри в нашу ідею та невтомної праці для неї. Цією вірою піддержуєте Ви всіх нас у найтяжчі хвилини. Коли Ви у Вашій промові з дня 30 серпня 1942 року кажете: "він (себто Центр Гетьманського Руху) працює, не покладаючи рук, над поширенням нашої державної ідеї й наших принципів, і він, не дивлячись на перешкоди, має все ж успіх; він переконаний, що **настануть** кращі часи для нас українців, і він вірить у ко-

нечний успіх своєї праці", — то ці слова треба застосувати перш за все до Вас самих, Пане Гетьмане! Своєю вірою Ви одушевляєте нас усіх, а працею своєю даєте нам високий приклад. Історія колись оцінить Вашу працю саме в добу еміграції, серед пригнічуючих емігрантських обставин, особливо оцінить Вашу сміливість, самовідданість і незломність духа.

Сьогодні, Пане Гетьмане, ми святкуємо 70-ий рік Вашого народження. Поважний вік! Але, Богу дякувати, у Вас ще стільки сил, бадьорости й завзяття, що дай Боже, кожному з нас, молодших! Ми тільки мусимо молитись Всевишньому, щоб Він дав Вам ще довгі роки працювати вповні сил, з неослабленим здоров'ям. Це наше найщиріше бажання, бо ми переконані що ніколи може Ви не були так потрібні для добра нашого народу, як саме тепер, в переживану нами добу. Ми зв'язуємо з Вами, Пане Гетьмане, наші найкращі надії й наші побажання Вам — Ви їх почувете сьогодні не одно—всі плинуть із щирого серця, з почуття глибокої прив'язаности до Вашої особи, як до улюбленого Володаря, і нашої вдячності Вам за Вашу працю. Живіть же довго ще, Ясновельможний Пане Гетьмане, і хай Господь приведе нас до великого щастя — стояти під Вашим проводом на рідній землі!

(Висловлюємо щирю подяку Вп. П. інж. М. Г.-Боярові за надіслання надрукованої тут промови проф. Д. Дорошенка, яку — вже не багато нас у живих — слухали, зупинивши віддих і яка сьогодні промовлятиме до всіх українських державників. — Редакція.

(Ця промова була друкована в "Батьківщині", але не знаємо в котрому році, бо наші річники здекомплектовані).

---

Проф. Дмитро Дорошенко був найближчим співробітником Гетьмана Павла під час другої світової війни. За пропозицію Гетьмана Павла обняти обов'язки Голови Гетьманської Ради — подикував. Він уважав, що в тяжких воєнних обставинах лише сам Гетьман особисто може виконувати ці відповідальні обов'язки, і тому погодився бути тільки заступником Голови Гетьманської Ради.

## ПРО УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ

(Вельми важливий документ-лист до редактора "Українського Голосу"\* в Перемишлі)

Високоповажаний Пане Редакторе!

*Просите мене, щоб я написав дещо до Різдвяного числа Вашого часопису. Зазначуєте при тім, що моїм писанням інтересуються ширші круги українського громадянства, в тім числі і околична шляхта — селяни в Галичині. Радіючи, що вони мають інтерес до тих наших державницьких питань, яким присвячена вся моя праця, виконую Ваше прохання.*

\*\*  
\*

Не буду викладати моїм ласкавим читачам теорії та історії нашого державницького будівництва. Хто хоче з нею зазнайомитись, знайде її в моїх історичних працях і моїх статтях, які друкувала "Хліборобська Україна". Святочний настрої не відповідає сухим теоретичним міркуванням. Тому загальним думкам про нашу державну будучину хочу присвятити цих кілька рядків.

Державна неміч, у якій опинилась Україна, не вічна. Сили, які розвалили зачатки нашої державности, зуживаються. Кожний день панування наближає ці сили до кінця, а нас до нового політичного Різдва. Воно прийде знов у нашій історії. І від нас самих буде залежати, чи зуміємо ми вже нарешті як держава народитись, чи у момент народження згинемо.

Ніщо в громадським житті не робиться "само собою". Все, що ми в ньому бачимо, єсть результатом ділання певних сил, які зароджуються, ростуть, вступають в боротьбу з іншими силами і перемагають їх, або гинуть в боротьбі. Зі стихійного, півсвідомого хотіння зароджуються громадські сили. У славі, в ідеї — знаходять вони свій вираз. Ділами, керованими розумом і волею, вони здійснюються. І те, що ми втратили свою державність, єсть теж результатом ділання людей, які стихійно хотіли мати власну державу на своїй землі. Ідея цієї державности була неясна. А раз хотіння було мале, та ще до того ясно неусвідомлене, то воно не могло в ділах здійснитися. Бо як же робити щось, чого не хочеш і про що не маєш поняття, як його робити? Тому нашу слабу державницьку місцеву силу перемогли дужчі сили чужоземні. Большевики, наприклад, які

зайняли найбільший шмат нашої землі, мали сильні хотіння і знали дуже добре, чого вони хочуть.

Тепер під їхнім пануванням, у нас розвивається хотіння своєї держави. Але чи маємо ми ясну ідею, ясний образ цієї держави? Чи панує у нас щодо цього порядок і єдність в думках, без яких не зможе бути колись порядку і єдності в ділах?

Всякий знає, що погубила нас сварка і брак єдності між нашими провідниками. І всякий повинен знати, що така сварка і брак єдності нас погубить знов, як настане наше слідуюче політичне Різдво... Як же зробити, щоб оцієї сварки і роз'єднання не було? Ось питання, над якими ми повинні думати повсякчас, а особливо в ці святочні дні, зв'язані з надіями і побажаннями кращої будучини.

Порятунок од цього нашого споконвічного нещастя дехто бачить у народі. Народ, мовляв, вирішить виборами, які із його провідників найкращі і ці, що одержать найбільше народніх голосів, будуть мати право по-своєму будувати нашу державу. Але той, хто так каже, забуває, що власне по такому способу ми завжди досі будували в дні нашого політичного Різдва нашу державу і ніколи, власне завдяки цьому способі, не могли її збудувати. Не могли задля ось яких найважливіших причин.

Перша, що народ не буває кращим і розумнішим від своїх провідників і він не в силі вирішити того, чого вони самі вирішити не можуть.

Друга, що ще ніхто на світі не здобував собі державу голосуванням, а всі держави здобували армією, яка скрізь і завжди твориться єдиним проводом, а не виборами.

Третя, що в хвилинах коли можна завоювати собі державу, ніколи нема часу на спокійні вибори і на вяснення думки народу, і що волею народу в такі хвилини прикриваються тільки ці, хто не вірить в успіх боротьби за державу і хто відповідальність за цю боротьбу хоче тому перекинути на народ.

Четверта, що народ, зайнятий своєю тяжкою щоденною працею, виживленням себе і своїх провідників, — має право вимагати від цих провідників, щоб вони не примушували його ще й думати за них. Коли власні провідники самі нікчемні, до думання і проводу не здатні, то народ завжди прийме вкінці думку і провід чужих, як це бувало споконвіку у нас.

Але не треба теж впадати в другу крайність і всі надії покладати на наших провідників: вистане, мовляв, закликати їх до єдності, а вже ця єдність сама зробиться. Люди взагалі, а наші більше ніж інші, мають від природи нахил до сварки і роз'єднання. І хто хоче, щоб ми мали колись свою дер-

жвау на нашій землі, повинен про оцей вроджений нахил наших провідників до сварки і роз'єднання твердо пам'ятати. Не самі провідники і не сам народ сотворять нам державу. Дасть нам її такий спосіб організації влади, який обмежить вроджену сваволлю наших провідників, збільшить в той спосіб їхню силу і дозволить їм завдяки цій силі виконувати свої провідні завдання супроти народу та знаходити в нього піддержку, необхідну для виконування цих завдань.

Єсть тільки один спосіб на обмеження сваволі провідників. Зветься він *монархія*, тобто влада не всіх, а одного. І чим більше в якомусь народі сварливі провідники, чим з більшою сваволею вони б'ються між собою за владу, тим більше оцей спосіб такому народові потрібний. Тому то всі наші власні недовговічні республіки: тобто, такі способи організації влади, при яких верховна влада належить всім, кінчались завжди стихійною тягою нашого народу до чужих монархій, тобто до таких способів організації влади, при яких державна влада належить тільки одному. І коли ми не хочемо, щоб народ наш тягнув до чужих держав, то ми мусимо хотіти власної монархії, в якій би необмежена свобода і сваволя наших провідників була обмежена.

Але на це дехто скаже, що ми любимо свободу і що знищити її не дамо. Зовсім слушно. Історія вчить нас, що своєї завеликої республіканської свободи народ наш не хотів і завжди кидав своїх, занадто "свободолюбивих" провідників та йшов за чужими монархіями. Але опинившись під царською чи большевицькою нагайкою, він теж робив повстання, бо ці самодержавні монархії, або інакше кажучи — диктатури, не то що обмежували, а зовсім нищили свободу. Значить — нам не потрібна і така розперезана республіканська свобода, що її мають, наприклад, наші західні сусіди, від яких ця республіканська зараза пристає до наших провідників, але не потрібна нам і така самодержавна диктатура, що її мають, наприклад, наші сусіди східні, якими Бог нас за нашу розперзану і завелику свободу карає. Нам потрібна не диктатура і не республіка, а монархія. Така монархія, яка не допускає завеликої свободи, але не нищить її зовсім; тому, що це монархія, яка сама стоїть під одним для цілого народу законом, береже його і обмежує ним свободу, але разом з тим в межах закону вона допускає свободу.

До такої монархії наближалось наше історичне традиційне **ГЕТЬМАНСТВО**, в якому найповніше виявлялось завжди наше хотіння держави. Саме минуле життя наше вказує нам шлях, яким ми маємо йти до нашої будучини. *Возстановити Гетьманство*: ось цей образ, ця ідея, в яку повинно і тепер

вилитись наше хотіння держави. Раз ми цей образ в своїй душі виховаємо, раз він нам глибоко в думку западе, то в момент неминучого упадку на нашій землі чужоземної влади, ми вже будемо знати, чого ми хочемо, і в який спосіб те, чого ми хочемо, маємо зробити.

Возстановити Гетьманство, це значить передати верховну українську владу в руки одного Гетьмана та його нащадкам і установити в нашій нації перший державний основний закон, який каже: українським державником єсть той, хто визнає верховну Гетьманську владу, ворогом української держави єсть той, хто проти цієї влади повстає. Оця ясна і виразна міра дозволить нам відрізнити державників від ворогів держави. Досі ми цього зробити не могли. Кожний казав, що він визнає "владу народа" і хоче "добра народові", але що цю владу і це добро кожний інакше толкував та інакше розумів, то була в нас анархія і сваволя, бо способу відрізнити сваволу від несваволі ми не мали.

Але визнати владу Гетьманську, це при монархічній її формі не значить стати її рабом, як це завжди буває в диктатурах. Бути гетьманцем-монархістом не значить підлещуватися до самодержавного Гетьмана і запобігати його ласки так, як підлещються до *самодержавства* "суверенного народу" і запобігають його ласки ці, що звать себе демократами-республіканцями. Гетьман владу виконує не сам, а через своїх дорадників, яких він з-посеред провідників народу вибирає. І народ має свободу контролювати і критикувати цих дорадників. Коли ці дорадники, на думку провідників народної більшости, роблять зле, то Гетьман, во ім'я ним же самим виданого закону, повинен їх змінити. Таким чином провідники народні не мають свободи гратися верховною владою і під гаслом виявлювання "волі суверенного народу" руйнувати державу, але мають свободу за виконанням сталої і незмінної влади Гетьманської слідити і в цьому виконанню самі участь брати. Значить — свобода провідників у виборі найкращого способу виконання влади не знищена, але вона обмежена тим, що джерело влади раз назавжди відібрано від різних "отаманів" і передано одному Гетьманові і його нащадкам.

Для того, щоб возстановити Гетьманство, треба, щоб біля Гетьмана об'єдналась і зорганізувалась така сила серед українського народу, якої вороги Гетьманської влади не могли б подужати. Бо завжди будуть такі, які казатимуть: я знаю кращі способи правління для добра народу і сам більше добра цьому народові бажаю. І хай собі такі люди будуть. Але як вони знатимуть, що їм не вільно чіпати верховної влади



Гетьманської, то поволі всі: і ці, що обороняють існуючий спосіб виконання влади, і ці, що на нього нападають — об'єднуються біля реального, представленого живою особою ГЕТЬМАНА, джерела влади. Поділяються вони тоді тільки на дві партії, а не на сотні партій, як єсть у нас тепер, коли нема реальної влади і коли кожний має право говорити, що він "волю народу" виявляє. Одні казатимуть: ці дорадники, при допомозі яких Гетьман виконує для добра народу свою владу — добрі, а другі казатимуть — вони не добрі, ми самі хочемо зайняти їхнє місце, бо ми краще знаємо, що треба народові. Така боротьба буде для нашої нації корисна, бо в ній не буде порушуватись наша єдність, представлена в лиці одного Гетьмана і його нащадків, а разом з тим уможливить вона вибір тих найкращих способів, якими ця влада має, для добра народу, виконуватись.

Отже, щоб такий закон міг в нашій народі встановитись, повинні, перш за все, зорганізувати свою силу ті, що стоять за Гетьманську владу. Бо доки не зорганізується в народі сила, яку прийнято звати консервативною, не може зорганізуватися та, яку прийнято звати поступовою. Не може мати своєї держави така нація, в якій всі хочуть чогось нового і ніхто не хоче обороняти вже історично витвореної влади.

Нашою історично вже витвореною владою єсть Гетьманство, і консерватисти українські це ті, що кажуть:

— "Гетьманська влада у нас вже була і поки вона була — існувала держава. Тому ми хочемо і будемо боротись за возстановлення цієї влади, а як Бог нам допоможе її возстановити, ви — поступовці — зможете її реформувати, бо вже реально, а не у фантазіях ваших буде тоді існувати те, що ви хочете змінити і досконалити".

Такі сили консервативні в нашому народі єсть. Особливо большевики, своїм безглуздим руйнуванням всього, збільшують кількість і опір цих наших консервативних сил. І горе нам буде, коли в момент неминучого упадку большевицької влади, ці наші власні українські державницькі консервативні сили знайдуть єдиний вихід у возстановленні російської монархії. *Возстановити Гетьманство!* — ось клич, який повинен піти могутньою луною по всій Українській Землі в момент кризи чужоземної державної влади.

Кому ж підняти цей клич і кому ж взятися за його здійснення, як не тим, що з діда-прадіда Гетьманам Українським своєю кров'ю, своїми найкращими синами підтримку і силу давали. Козаччиною — на Східніх землях, і шляхтою — із земель Західніх — держалась в історії Гетьманська наша влада.

Сьогодні багато стало козаків і шляхтичів на Україні.

Бо козаком і шляхтичем єсть всякий, хто жертвує собою в боротьбі за державу своєї нації. Але цим новим нашим лицарям, нащадки старого лицарства, шлях державний повинні показати.

Тому цих кілька слів з нагоди свят Різдва ми присвячуємо тим галицьким колам, про які Ви, Високоповажаний Пане Редакторе, в своєму листі до мене згадуєте. Кругам, що з діда-прадіда стільки жертв на вітарі української державности складали. І маю надію, що слова ці промовлять до традиції, до розуму, і що порушать вони незаглухлі ще струни в серцях.

Р. Б. 1929.

**Від Редакції:** Цього листа В. Липинського надіслав нам полк. Олександр Шаповал. Лист надрукований в "Батьківщині" 25-го квітня 1964 року.

---

\*) Тоді редактором "Українського Голосу" в Перемишлі був відомий український діяч-державник, проф. Дмитро Грегोलінський, автор цінної праці "Катехизм українського державника".



**Гетман Павло на військовому молебні**

## СЛОВО МИСЛИТЕЛЯ ДО УКРАїнСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

"Ми не робимо з політики релігії, ані з релігії політики — з діла світського — діла духовного, з діла Кесаревого — діла Божого, або навпаки. Політика — це меч і сила продуктивна,



**ВЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ**

(5 квітня 1882 — 14 червня 1931)

**Історик і Мислитель та Автор "Листів до Братів-Хліборобів"  
Твору про організацію Української Трудової Монархії  
(1919—1926)**

матеріальна. Але щоб ця сила матеріальна не обертала, як досі, українців у взаємно себе поїдаючих звірів, українські люди меча, плуга і станка, ждуть від вас, інтелігентів, ідеї — ждуть слова духовного, яке Ви, і тільки Ви, маєте обов'язок їм дати. Ви не потребуєте шукати та видумувати це слово. Воно вже сказане перед віками. Релігія християнська, що з руїн Римської імперії і з взаємно себе поїдаючої Європи, витворила нову культуру і нові держави, — здатна ще й нашу Україну відродити та з руїни большевицької Державу Українську створити. Тільки дайте їй, інтелігенти українські, цей вогонь, цю самопосвяту, цю безкорисність, якими горіли колишні монахи-подвижники, такі самі інтелігенти як і Ви. Сьогодні і в світі Ви можете бути подвижниками духа, бо ніхто Вас клерків — сьогодні не грабує, не вбиває. Але будьте подвижниками! Об'єднані одним духом християнським, послухні кожний обрядові — православному, унійському, латинському — своєї Церкви, поширте своїми словами і книжками оцей один — спільний всім обрядам нашим — *дух християнський* серед українських людей меча, плуга і станка. Навчіть їх своїм прикладом покори, вірності, послуху і дисципліни. Убережіть їх від найбільшої спокуси сучасності: — збунтованої проти Бога гордості людського розуму — і покажіть їм своїм прикладом, що здобута в покорі і молитві Божа благодать швидше врятує кожного з них від мук, а цілу Україну від руїни, ніж найраціоналістичніша теорія про неминучий поступ і щастя без Бога. Навчіть їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна — це не рай земний, бо раю на землі не може бути — а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не сотвориться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом і що організацію містичної сили такого пориву дає чуття *міри*, яке єсть в одній лише християнській релігії. Скажіть їм, що Україна це перш за все дух, а не матерія, і що тільки перемогою духа може бути з хаосу матерії сотворено щось, що єсть, що має свою душу, що існує — власне Україна.

Скажіть їм врешті, що у відвічній боротьбі духа з хаосом матерії нема середини: що в ній можна бути слугою або тільки Бога або тільки диявола і що нагорода за діло Боже одержується не на землі, а в небі — Царстві Духа. Тоді оцим поривом релігійним Ви підіймете українських людей сили матеріальної — меча, станка і плуга — на організовану жертву, без якої України не можна сотворити. І тоді тільки вони будуть йти вірно за своїми вождями під проводом одного Першого, Гетьмана, між ними; будуть слухати їх, і не будуть

втікати з українських бойовищ, щоб, бува, не стратити свого пайка в земнім матеріальнім українським раю. Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії, можна сотворити Україну. Чи здатні Ви, інтелігенти українські, що майже всі сьогодні соціалістами або націоналістами есте, такий хрестовий похід Духа розпочати?"

*Вячеслав Липинський*

(Із передмови до "Листів до Братів-Хліборобів")

---

### МИТРОПОЛИТ А. ШЕПТИЦЬКИЙ ПРО ПЕРЕДАННЯ-КОНСЕРВАТИЗМ — НАЦІОНАЛЬНУ ТРАДИЦІЮ

"Хочу вам дати змогу зрозуміти, якою помилкою у Вашому житті є легковаження гадки й досвіду старших і тому скажу Вам так: Як у Церкві і Християнстві, так само і в національному житті передання є підвалиною будучини. Нарід, що за кожним поколінням зривав би з переданням, нарід, якого кожне покоління наново починало б від себе національну працю для Батьківщини, мусів би залишитися слабою дитиною поміж іншими народами. Народи не доходять до мужеського віку працею одного покоління. На це треба довгої, важкої праці багатьох поколінь, треба зв'язку тих поколінь не тільки в найближчих ідеалах, але бодай чи не в усіх засобах, що бажають досягнути ті ідеали. Людина, бачите, Дорогі, це ство дуже дрібне і душе немічне. І далекий від правди той, хто про себе думає, що є великим та могутнім. У наших руках лише хвилиня існування нашої нації. Якщо в тій хвилині не зв'яжемо нашої праці з тими, що були перед нами, і коли ті, що прийдуть після нас, знову свою працю, у своїх хвилинах, не зв'яжуть з нашою працею і тих, що перед нами, — тоді яку ж ціль досягне нація, хоч би й у століттях? Ви мусите з'ясувати собі, що легковаження гадки й досвіду старших є відкиненням авторитету віку й досвіду і що упадок авторитету є завжди небезпечний. Хто відкидає авторитет старших, легко відкине авторитет батьків, а відтак і кожний інший авторитет у народі, а вкінці дійде до того, що буде відкинений авторитет Церкви, Бога і всякої етики. Небезпека таких шляхів поведінки аж надто очевидна. Хто відкине ті авторитети, тому лишається або власний його авторитет, або авторитет його партій, або близьких йому клік. Чи ж це не веде до повної анархії?"

(Слово до молоді Митрополита Андрія Шептицького, травень 1932 року).

## В. ЛИПИНСЬКИЙ

### ПРО ХЛІБОРОБСЬКИЙ З'ЇЗД 1918 Р.

Хліборобський З'їзд у дні 29-го квітня 1918 року і проголошення Гетьмана — Вячеслав Липинський характеризує і оцінює так:

Гетьманщина 1918 року була проголошена З'їздом Хліборобів Української Землі. В З'їзді, 29-го квітня 1918 року в Києві взяли участь хлібороби, які були нащадками козацької старшини, отже в дану історичну хвилину **НАЙСТАРША ПОЛІТИЧНО** і найбільше досвідчена верства. Вона була такою, якою її створила українська історія. До тих нащадків козацької старшини прилучилася найбільш господарна і найрозумніша частина українського середнезаможного селянства. Хоч у З'їзді безпосередньої участі не брали, але цьому З'їздові співчували: духовенство, роджене в Україні кадрове офіцерство російської служби, промислові, фінансові і торговельні кола, і горстка інтелігенції. Таким чином З'їзд був вином волі і бажання найважливіших класів тодішнього суспільства Української Землі.

Якщо не згадувати часів розквіту старої Князівської Русі-України, то не було іншого, такого конструктивного й далекосяглого в своїй ідеї та задумі збору українських людей, і такого відмінного від усього того, що діялося в Україні — як власне З'їзд Хліборобів 29-го квітня 1918 року.

Перший раз в історії України, українську Владу проголошено під проводом Батьків, а не Синів, отже під проводом старшого, консервативного, а не молодшого, революційного, елемента.

Перший раз в історії України джерело влади виведено з традиції, а не з бунту, отже з моральної, а не фізичної сили, себто з чогось, старшого ніж сама Влада.

Перший раз в історії України, світська, державна Влада не легковажила і не брала під свій чобіт духовну Владу, не примушувала тієї духовної Влади себе визнавати, але прийняла з рук тієї духовної Влади помазанництво й благословенство Боже, отже помазанництво вищого від себе, духовного чинника.

Перший раз в історії України знайшовся представник старшої політично верстви суспільства, що не підлизуючись юрбі, не кланяючись їй на всі чотири сторони, зважився взяти на себе страшний тягар Верховної Гетьманської Влади.

Перший раз в історії України, поняття Україна стало означати щось ЦІЛЕ чи одноціле — в усіх його верствах, чи класах, а не тільки один "уділ" суспільства, чи одну якусь його "віру".

Тому перший раз в історії України могла в зв'язку з 29-им

квітня 1918 року з'явиться хоч на короткий час Законність, Маєстатичність і Загальність українського імені — Української Суверенної Верховної Влади.

І власне в цьому, а не в різних побічних і далекорядних дрібницях, лежить вікопомне значення Акту 29-го квітня 1918 року, того великого Акту, правду якого намагалися і намагаються прикрити страшною руйною і неправдою українські незрячі люди.

(З архіву Сх.-Европ. Інституту ім. В. Липинського)

### З КОДЕКСУ ГЕТЬМАНЦЯ

1. Не привілеями, а обов'язком рядяться Гетьманці. Нашим найвищим правом є обов'язок йти в перших рядах у боротьбі за Славу і Велич України.

2. Не розкоші і земські блага обіцяють Гетьманці. Лиш хто за Гетьмана й Україну муки терпіти, кров пролляти й життя віддати готовий — приступай до Гетьманців.

3. Для Гетьманця нема спочинку й приватного життя. Все його життя — праця для України. В Неї непохитно вірити, для Неї невтомно працювати.

4. Ніколи нас не побіла б ворожа сила, якщо б ми самі себе вперед не побили. В єдності — сила народу. Боже, нам єдності дай.

5. Єдність досягається любов'ю. Українцеві прости уразу, як братові.

6. Велика українська вада: брак карності й послуху. Гетьманець безоглядно карний і послухний своїм зверхникам. Він має вільне сумління і служить тільки Україні.

7. Україна — багата Земля. Вороги зазіхають на неї і їдуть на її слабкість. Тому Україна мусить бути сильною військово. Батьку, коли тобі вродиться син, клади йому в коліску, як першу забавку, кріс. Мати, співай йому лиш бойові пісні.

8. Не розсварені виборки різуні-отамани, ані партійні брехливі вожаки, одно лиш Родове Дідичнє Гетьманство Роду Скоропадських забезпечить Україні тривкий лад та мир.

9. Здібності та мужня вірність, а не протекції, ні привілеї рішають у нас про становище й рангу кожного громадянина. Найкращі з хліборобів, найкращі з організаторів і робітників індустрії, найкращі з організаторів духового життя — інтелігенції, найкращі з провідників збройної сили нації — оце наша аристократія. В дружній співпраці всіх класів будуємо українську національну силу.

10. Християнська релігія — скарб народу. З Хрестом і Вірою підемо до нашої остаточної перемоги.

Мр. Осип Губчак

## ГЕРБ РОДУ СКОРОПАДСЬКИХ\*)



Вик. артист-маляр Володимир Мошинський з книги "Малоросійський Гербовник" В. К. Лукомський і В. Л. Модзалевський, Санкт-петербург, 1912-1914, за рисунком Єгора Нарбу́та.

Опис герба подаємо з книжки В. К. Лукомський і В. Л. Модзалевський — "Малоросійський Гербовник", рисунки Єгора Нарбу́та, Санктпетербург 1912-1914, табл. 15-та і стор. 167-168.

Щит розсічено. В першій, срібній половині — запорізький козак у червоній одежі тримає на лівому рамені самопал. У лівій, червоній половині — родова емблема Скоропадських — три срібні, повернуті вниз, стріли: середня простопадно, а крайні покладено навхрест і зв'язано золотою стьожкою. Щит тримають два срібні коні з червоними очима й язиками.

\*) Передрук з книжки "Гетьман Павло і Гетьманіч Данило Скоропадські", Чикаго 1968, розділ "Герб Скоропадських", ст. 17, автор Антін Кущинський.



Нашлемник: три пера струся — середнє червоне з золотою булавою, а крайні — срібні.

Намет — червоний зі сріблом.

Герб прикрашено червоною кереєю, підбитою соболями і увінчано червоною гетьманською шапкою з соболевою облямівкою, що має аграфу з перли та два срібні пера.

Девіз "CONJUNGIT FAVORES" — червоними літерами на срібній стрічці.

Зображення герба знаходились: на вівтарі в Гамаліївському монастирі Глухівського повіту, в церкві Івана Предтечі, в м. Стародубі, в книзі "Иоика Іерополітика" виданій у Києві 1772 р., на скатертині, на срібній ложці і на інших предметах в музеях: Української Старовини в Чернігові, Чернігівської Губерніальної Вченої Комісії, а також на портреті Гетьмана Івана Скоропадського з 18-го століття.

При описі герба в вищезгаданій раритетній книзі подано список літературних джерел про "Потомство Федора Скоропадського 17-го віка", якими користувались автори.

\*\*

Символіку герба Скоропадських цікаво описав д-р Роман О. Климкевич в статті "Герби і рід Скоропадських" ("Український Світ" ч. 3/14, Ст. Боніфас, 28 лютого 1968 р.). Він пише:

"Символіка цього герба гарна й виразиста. Червона барва гербового поля означає кров, пролиту за батьківщину, вона означає теж силу і владу. Гербове титло — три стріли — символізують у геральдиці швидкість, звинність і нахил предків до заглиблення в незнані області духа й науки. Срібна барва являється виразом мудрости, чистоти й переможности. Блакитна барва\*) це ознака вірности, постійности і відданости. Сполука срібної й червоної барв — першої для гербового титла, а другої для щитового поля — символізує в лицарській геральдиці сміливість.

Герб Скоропадських це зразковий витвір чисто української геральдичної культури козацьких часів".

---

\*) Д-р Роман О. Шлемкевич при описі рисунка герба подає, що стріли перев'язані блакитною стрічкою, чим різняться від опису в вищезгаданому "Малоросійському Гербовнику", в якому сказано, що стріли перев'язані золотою стрічкою. — **Ант. К.**

## Т. ШЕВЧЕНКО ТА РІД СКОРОПАДСЬКИХ

(Деліткчі міркування в Шевченкові роковини)

Шевченко і Скоропадський — таке порівняння, взглядно зіставлення, може видаватися дивним. Різниця часу, в яким жили, різниця станів, зацікавлення, фаху — що їх може лучити чи уподібнювати? Воно ніби й так. Але по докладнішому розгляненні — по словах "Якби ви вчилися так як треба, то й мудрість би була своя" — виходить ясний образ, в якому геній народньої стихії поєднується з генієм державної мудрости в одну цілість. Шевченко набрав національної свідомости з опозідань свого дідуся про Гайдамаччину — "спасибі, дідусю, що ти розказав"... Пробуджена народня стихія передалася з тих оповідань в душу поета і він сам став найяскравішим представником і висловом народніх терпінь, почувань і бажань, він став генієм дрімучих сил в масах народу. Але наріч без проводу, провідної верстви — це ота мітична "белуа сіне капіте" (потвора без голови), сама нездібна дійти до чогось путнього, до упорядкованого життя.

Зрозуміння цього прийшло у Шевченка виразніше тоді, коли він гостював у двох українських аристократичних родів, як Тарновських, Скоропадських на Чернігівщині. Зокрема — як це описують знавці — палата Скоропадських була повна пам'яток славної козацької давнини, а перед палатою була алея, в якій з обох сторін стояли старі козацькі гармати. Можна собі уявити, яка, дивлячись на ці гармати, у Шевченковій душі зродилась туга за славною минувиною і вилилась на папір в словах: "Було колись на Україні ревіли гармати, було колись запорожці вмiли панувати". Можливо, що дивлячись на малых дітей у родині Скоропадських, Шевченко думав, що це підрастають "недолітки — гетьмани", що "встануть гетьмачи" і "...з степах України — блисне булава". І можна думати, що коли Павло Скоропадський став Гетьманом України — пророчі слова Шевченка сповнилися.

Та заки це сталося, на Україні ще довго панувала тяжка тьма: "не било, нет і бить не может". В такий час, коли все мовчало, бо "благоденствувало", коли ніхто не мав відваги піднести слова протесту — тоді проти цілої велетенської сили московської імперії з гордим визовом: "Україна таки є і буде!" стала одна слабка тілом, але сильна духом — Єлисавета Скоропадська-Милорадович.

Вона подарувала велику суму грошей на заснування Наукового Товариства у Львові, щоб хоч у цій частині української землі, де життя було дещо вільніше, розвивалася україн-

ська наука і добачувала, що Україна всупереч московській перевазі все ж живе! Таке діло могла зробити лише дочка гордого Гетьманського роду Скоропадських. Не диво ж, що Гетьман Павло надав — в честь цієї своєї тітки — своїй улюбленій дочці — помічниці теж ім'я — Єлисавета.

Це наукове товариство хотіли назвати просто "Галицьке наукове товариство", але Єлисавета Скоропадська-Милорадович виразно зажадала, щоб воно було назване іменем найбільшого сина України — іменем Т. Шевченка.

Шевченко пророкував, що "встануть гетьмани" — а дочка Гетьманського роду вшанувала його, називаючи в його честь перше наукове товариство. Так символічно з'єднуються — селянська хата і гетьманська палата — символічне коло національної єдності замикається!

І так розумів національну єдність сам Шевченко. Він висловив словами "Якби були одностайно стали — хвастівського полковника з гетьманом єднали" переконання, що успіх національних змагань є тільки тоді можливий, коли сила народньої стихії — поступових сил, репрезентована в даному випадку хвастівським полковником Семеном Палієм, буде кермована державним досвідом консервативних сил у даному випадку — гетьманом Іваном Мазепою.

Ця Шевченкова мудрість є й надалі неперевершеним догоровказом на будуче. Розглядаючи наше педавніс минуле, ми цілком сміливо можемо парафразувати ці Шевченкові слова: "Якби були одностайно стали — галицького полковника Євгена Коновальця — з Гетьманом Павлом Скоропадським єднали".

Сам полк. Коновалець у пізніших роках говорив про повстання: "Що я дав би, щоб це було не сталося". Коли б стихійна енергія цієї людини, що вийшла з народніх низів, була покермована державним досвідом Гетьмана Павла — тоді не було би мільйонів помордованих, засланих, вимерлих з голоду; тоді не "плакала б мати, діти не ридали б".

Шевченко ненавидів пустих "великих слів — велику силу" і напевно не бажав би собі, щоб його величали і вшановували лише самими академіями. Надходить час — грізний час, — щоб Шевченка вшанувати ділами, сповненням його заповіту: "Поховайте, кайдани поввіте!" А дорогу до цього сповнення Шевченко вказав сам: "Якби були одностайно стали". І тому, наvertsаючи до нинішніх обставин — співпраця двох рухів — націоналістичного і гетьманського, що репрезентують — один національну енергію і — другий — державний досвід — це власне було б сповнення Шевченкового Заповіту. Це невідкличний національний імператив! ("Батьківщина", 15. 3. 1969)

## ВАЖЛИВЕ РІШЕННЯ ГЕТЬМАНА ПАВЛА 1939 Р.

День св. Петра і Павла — це день іменини Гетьмана Павла Скоропадського, які Місцева Організація Союзу Гетьманців Державників у Берліні рік-річно відзначала святочними сходами. Отець прел. д-р Петро Вергун (в той час ще не було православного священика в Німеччині), пізніший Апостольський Візитатор УКЦеркви на Німеччину, служив Молебні за здоров'я Гетьмана Павла, а в програму сходин входили привітання від гетьманців — від Організацій та особисті, як теж від визначних громадян.

Іменини Гетьмана в 1939 році МО влаштувала в саду Гетьмана. Частину програми вніс інж. С. Шемет. Був чудовий день. Присутніх було біля 40 осіб, між ними професори І. Мірчук, З. Кузеля, Борис Крупницький і недавно прибулі закарпатські січовики в уніформах.

Після Молебня та привітів Гетьман Павло подякував та коротко схарактеризував тодішнє світове положення, а своє слово закінчив: — Хочу сьогодні теж повідомити, що я відправляю свого Сина Данила в дорогу. Я вірю, що всі ви побажаєте йому щастя та успіхів, як я і моя родина йому цього бажаємо.

Запала тиша. Про таке рішення Гетьмана напевно, крім найближчих його співробітників, ніхто не знав.

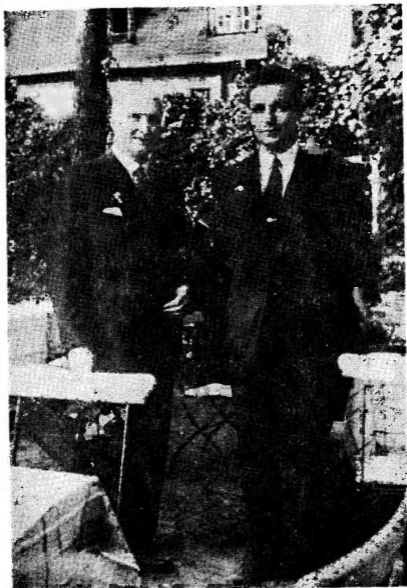
Тишу перервав о. прел. П. Вергун, першим виголошуючи своє благословення для Гетьманича. Говорив він, — здавалося, ще більш зворушливо, як завжди при інших нагодах. З його слів стало ще ясніше, що Гетьманич виїде "на довший час" — з доручення Гетьмана. (Ідеться про виїзд Гетьманича до Англії в кінці липня або на початку серпня 1939 р.).

Ще були промови, дуже стислі, провідних гетьманців та повні бадьорости побажання від січовиків і гетьманської молоді.

Знову тиша й очі приявних звернулися в бік Гетьманича, коли він підвівся з крісла. В ту хвилину він видався якимсь благословенним післанцем для України. Постать овіяна особливою маєстатичністю, а слова його падали повільно, із застановою, у незвичайній повазі.

— Я не знаю, як довго мені прийдеться бути самому і які будуть висліди моєї подорожі. Але я хочу Тебе, Батьку, і всіх вас зібраних запевнити, що я свідомий моїх обов'язків і завдань. Я також розумію труднощі, які мене зустрінуть. Але я зроблю все, скільки вистачить моїх духових і фізичних сил, щоб якнайбільше послужити нашій Справі...

Гості розпорошилися гуртками по гетьманському саду, і пояснювали собі рішення Гетьмана. І ми молоді теж пояснювали собі ту подію в засягу нашого розуміння назриваючих подій.



**БАТЬКО Й СИН.**

(Фото: Ванзее, 12 липня 1939)

Ми думали про війну Німеччини з Советами, розуміли й те, що тодішня Німеччина не йде "визволяти Україну". А сам виїзд Гетьманича, задуманий Гетьманом Павлом, ми пов'язували з організацією українського війська за морем, де ще не так давно побував Гетьманич. Без жодних статистичних даних, правильно чи ні, ми підраховували на чвертьмільйонську армію, якої "мусіло б вистачити" на підкріплення свіжими силами боротьби України за своє державне буття.

Та наші молодечі роздумування дуже корегувала пізніша воєнна дійсність.

Але в одному ми не помилялись, а саме, що Гетьман і на словах й у своїй діяльності узалежнивав українську справу тільки від власних сил, допомогу яким старався забезпечити всюди, де було можливо, не в'яжучися жодною "орієнтацією".

Цим рішенням Гетьман Павло дав доказ свого патріотизму, пов'язаного з особистим ризиком для нього самого, його Родини та для цілого Гетьманського Руху. З другого боку це рішення свідчило про виїняткову передбачливість розвитку подій, у яких Гетьман забезпечив собі ВІЛЬНУ дію як ВІЛЬНОГО речника українського самостійництва, не шукаючи компромісу з накиненою під час війни дійсністю.

Згодом галицькі діячі різних угруповань високо оцінювали рішення Гетьмана. А д-р Осип Назарук писав у листі з Кракова, що сам факт висилки Гетьманича поза межі Німеччини має велике значення в поборюванні легенди про "видумку України німцями", особливо тому, що це сталося з волі Суверена України.



Закінчення війни з Польщею і витворена після неї згідно з берлінсько-московським договором дійсність, позначувалися важкими настроями в колах нашого політичного світу. Але Гетьман Павло таким пригнобленим і розгубленим говорив: — Нехай потуги договороються. Це їхнє право. А нашим обов'язком є прислухатися до голосу політичної мудрости наших славних прадідів, які не раз виводили вже Україну, може, і з тяжкого становища. Нам треба мати на оці наші інтереси і мати відвагу захищати їх — духовою силою зговорення всіх українців з одним авторитетним проводом.

*М. Королишин*

## 60-РІЧЧЯ ГЕТЬМАНСТВА І НАША ПРАЦЯ

У цьому році українські державники і в Україні і на чужині відзначатимуть 60-річчя найвидатнішої національно-державної Події у новітній історії України. Це — відновлення Гетьманщини, що була скасована московською царицею Катериною другою. Скасування Гетьманщини було відповіддю на домагання козацької старшини 1763 р. залишити Гетьманство в роді Розумовських з правом передачі булави його синам, як це було за Хмельницького. Це вже Москва втретє, від гетьмана Івана Скоропадського, рішила створити "Малоросійську колегію" з П. Румянцевим на чолі, як "генерал-губернатором", що означало остаточне перетворення Гетьманської України у звичайну московську провінцію.

З такою постановою цариця Катерина наказала створити "комісію для укладення нових законів" у 1767 р. До комісії входили депутати, обрані з цілої московської держави, а також і від Гетьманщини. Громадянство Гетьманщини своїм "депутатам — старшині, козакам, міщанам і духовенству — наказувало домагатись відновлення давнього ладу, за статтями Богдана Хмельницького" (Д. Дорошенко, Історія України, стор. 173). І ці депутати гідно виконали свої обов'язки: "у комісії почули стихійний крик українських депутатів: повернули старі закони! Поновити Гетьманство!" (Н. Полонська-Василенко, Збірник на пошану проф. Івана Мірчука, стор. 135).

У відповідь на це Румянцев застосував терор проти депутатів і по всій Гетьманщині. Ще 150 років стогнала Україна під "законами" царських губернаторів. Здавалося, що вже сповнилося пізніше валуєвське "не було, нет і не будет".

Але ідея повернення "старих законів" — Гетьманства — не вмерла. Вона пульсувала в серцях козацького народу і і в родах його старшини.

Гетьманський Нащадок Павло Скоропадський, разом з новітніми депутатами на Хліборобському Конгресі 29-го квітня 1918 року повернув Україні "старі закони" — відновив Другу Гетьманщину. Про це Гетьман Всієї України Павло Скоропадський повідомив своєю Грамотою до Всього Українського Народу. У Софійському Соборі відбувся молебень і благословення Гетьмана. Вістка розійшлася по всій Україні. Команда Чорноморської флотії вперше від початку революційних подій наказала піднести на кораблях наш жовто-синій національний прапор.

Закипіла праця Гетьманського уряду на всіх ділянках державного будівництва. Сповнялось Шевченкове пророцтво, що з появою булави — в Україні настане державна воля.

Але, на превелике нещастя, історія записала: Гетьманська Держава впала від бунту.

Ще боролось наше вояцтво проти московського наїзду, але і воно врешті впало. Україна мусіла знову дорого платити за нічим не виправданий бунт. Платила мільйонами жертв організованого Москвою голоду і засланнями на Сибір, де першим українським засланцем був і де загинув гетьман Д. Многогрішний.

\*\*

Сучасники розповідали, що Гетьман Павло дуже пережив завданий йому удар від бунту і спихання на нього вини за спричинену "повстанцями" руїну. Та Гетьман не втратив віри у можливість відновлення нашої державности. І тоді і до кінця свого життя вірив у переможну силу духа українського народу.

Гетьман Павло пізнав і знав, що найбільшим нещастям України був брак державницьки думуючих людей. Тому основним його завданням було зібрати таких людей, які б для підготовки дальшої боротьби створили школу державництва на науковій базі. Це сталося. Зібрався гурт науковців, які таку працю почали. І так постав Український Науковий Інститут у Берліні в 1920-их роках. (З появою Гітлера в Німеччині Інститут перестав бути гетьманським).

Найважливішим досягненням у ділянці науково-державницької творчости став вікопомний твір Вячеслава Липинського "Листи до Братів Хліборобів" про ідею й організацію Української Трудової Монархії.

Головною спонукою для Липинського створити таке вчення був факт появи Гетьманського Нащадка П. Скоропадського на полі боротьби за Українську Державу, відновлення ним Гетьманщини та його успішне гетьманування.

У появі Гетьманського Нащадка, який в час гонення "царських генералів" без вагань став у перших рядах боротьби за державність України, — Липинський відчув силу національної традиції. Коротка Грамота до Всього Українського Народу, що стала програмою широкого розмаху державного будівництва під проводом Гетьмана, була для Липинського свідомством випробуваного досвіду, закоріненого в тягlostі національної традиції, персоніфікованої Гетьманом Павлом.

Унапрямування державницької творчости Гетьмана для Липинського як історика було віддзеркаленням соціальної



структури з княжо-гетьманської минувшини. А для Липинського як мислителя ця Гетьманова творчість лягла в основу творення соціальної структури Гетьманства — завтрішнього у формі Монархії — Трудової — за клясократичним методом організації громадянства, природно зрізничкованого на продукуючі матеріяльні та духові вартості кляси.

Однією з найважливіших функцій клясократичної системи є витворювання найлегшим способом провідної верстви, національної аристократії, не за походженням і не за маєтковим станом, а за найкращими організаторськими здібностями, виявленими при обсіві землі, у фабриці, у творенні думки та при обороні країни, яких нарід вибирає до Національного Зібрання (парляменту).

Визначення взаємовідносин у Трудовій Монархії між державою і громадянством, між тими, які правлять і тими, якими правлять, — впливає з основного закону конституції, яку схвалює Національне Зібрання: Гетьман обмежений політичними правами організованого в клясах громадянства, а громадянство обмежене політичними правами Гетьмана, схваленими конституцією.

Організоване громадянство у клясах творить ряд автономних "республік" і влаштовує своє життя за вимогами своїх інтересів.

Гетьман у Трудовій Монархії — це Найвищий Маєстат національної єдності й оборонець держави перед зовнішніми небезпеками. Така співпраця між Гетьманом й організованим у клясах громадянством дає державі силу, забезпечує лад і гарантує всі вимагані свободи.

\*\*

За такий образ нового Гетьманства почався змаг для підготовки його здійснення в Україні. Впродовж 60 років праці Гетьманського Руху були його злети й упадки. Але у тракті тієї праці ГРух витримав твердо пробу життєздатності — переможно. Були тяжкі часи для ГРуху, коли у світі появлялися "нові ідеї", що вели, на думку короткозорих діячів, до розвалу "царських тронів". Були спроби "повалити" законний Гетьманський Рід Скоропадських, щоб виборністю шукати "кращих" кандидатів. Були напади на Особу Гетьмана за його "поміщицтво" і "царського генерала". Але у конфронтації часу і подій — все це без шкоди для Гетьманства відійшло в безвість. Гетьманський Рух ніколи не орієнтувався на чужі взірці і при змінах у світі ніколи не бився в груди, мовляв, "ми не ми".

ГРух ніколи не шукав "визволителів" і "орієнтацій" для короткотривалих ефектів та впливів. Він завжди тримався

свого визначення, що "ніхто нам не збудує держави, якщо ми самі її не збудуємо".

Не раз приходилося чути, що, мовляв, ГРух не має жодних перспектив... Але під час другої війни наші люди в Україні і прибулі з України "продовжили мандат" ГРухові для дальшої боротьби, особливо, коли наші опозиційні до Гетьманства партії після їхніх "успіхів" опинилися на багатьох бездоріжжях у шуканнях "нових договорказів".

\*\*

І сьогодні чуємо, що Гетьманство не має перспектив. А дійсність в Україні свідчить, що Гетьманство повинно стати єдиним договорказом у відновленні нашої державности.

Наш нарід за 60 років уже мав свої і чужі республіки — диктаторські і "демократичні"; мав і має своїх і чужих вождів; мав і має своїх "президентів"; мав "свій" і чужий соціалізм і комунізм, мав і має "свою" або чужу демократію — під Польщею т. зв. "керовану", а під Советами "колективну". мав і має "своїх" та чужих губернаторів. Все це наш нарід уже пройшов і ще пам'ятас, скільки це йому коштувало.

І з певністю можна сказати, що наш нарід не сприйме "нових" еврокомунізмів і евросоціалізмів, хоч би вони були з "найкращими обличчями". І також наш нарід не сприйме недавно заповідженого в англomовній пресі еврофашизму, бо має його у виданні московського шовінізму.

Все це є перспективи для Гетьманства. Бо що ж іншого наш нарід може сприйняти, як не свої "старі закони", витворені ним самим за довгі століття свого існування?

Це підтверджує дійсність в Україні, передбачена Липинським: прийде час, коли в Україні в один голос наш нарід заявить на цілий світ — віддайте нам Бога і дайте нам наших провідників. Той час уже позначився в цілому Советському Союзі. Він виявиться могутнім голосом усіх народів.

\*\*

Відзначення 60-их роковин відновлення Гетьманства зобов'язує всіх нас окремо та всіх разом зробити перегляд пройденої нашої праці з усіми її успіхами й неуспіхами. Не біймося заглянути в наші організаційні слабості, залежні й не залежні від нас. Такий іспит виявить нам наші людські недомагання, які в міру можливостей треба усунути.

Тому зустрічаючи 60-ті роковини відновлення Гетьманства, об'єднані навколо нашого Законного Гетьманського Роду, працюймо з вірою, що Гетьманство, як ідея і план побудови Української Держави, єдино дасть нашому народові силу визволитися та стати господарем своєї долі на своїй землі.

("Батьківщина", 29 квітня 1978)

"Тільки реальна, дійсна, нефальсифікована державно-національна традиція може стати основою для будови реальної, дійсної, а не "літературної" Української Національної Держави. Ця реальна, дійсна, **ДЕРЖАВНО-ТВОРЧА, А НЕ ДЕРЖАВНО-РУЙКНУЮЧА УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ТРАДИЦІЯ** зв'язана нерозривно з поняттям Українського Гетьманства. З упадком Гетьманства падала й Україна. Хто хоче воскресити, відродити Україну, той мусить реставрувати Гетьманство. Всякий ворог Гетьманства, це свідомий або несвідомий ворог державного й незалежного існування Української Нації".

"Кожна нація має тільки таку традицію, яку вона сама собі в своїй історії втварила. Кожна нація може мати тільки таку форму національно-державного ладу, який з цієї традиції виростає і на який цієї традиції вистачає"..

"...традиція Гетьманська, образ та ідея Гетьманщини, це покищо єдина наша національна сила, здатна до життя і до національної творчості. Поза нею, як підтверджує досвід, нема іншої сили, яка б могла відродити нашу Націю, яка б могла нам збудувати Державу. Кожний раз, як на поверхню життя виринатиме Україна — вирине неодмінно разом із Нею і Гетьманство. І так буде доти, доки воно не збудеться, доки не втілється в життя та ідея, яку поставила перед собою в хвилині найбільшого національного екстазу, розбуджена Великим Гетьманом Богданом, Велика Українська Нація. Без реставрації й завершення Гетьманства не може і не буде існувати Україна. Тільки після здійснення, розвитку, апогея і натуральної смерти Гетьманщини може прийти якийсь інший український державний і соціальний лад. Без здійснення Гетьманства всякий інший лад, що прийде на Україні, не може бути і не буде ладом національно-українським..."

(В. Липинський. "Листи до Братів-Хліборобів")

СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ В БОЗІ СПОЧИЛОГО  
ГЕТЬМАНА ПАВЛА

(26. IV. 1945)

Не китайка й не прапор укрили труну,  
Як в могилу Гетьмана ховали  
Не стояли в строю орли-сердюки  
Дзвони Києва в слід не ридали.

Під дров'яним хрестом і горбочком землі  
Вічний сон свій він снить на чужині  
І не чує Гетьман ні брязку кайдан  
Ані зойку братів на Колимі.

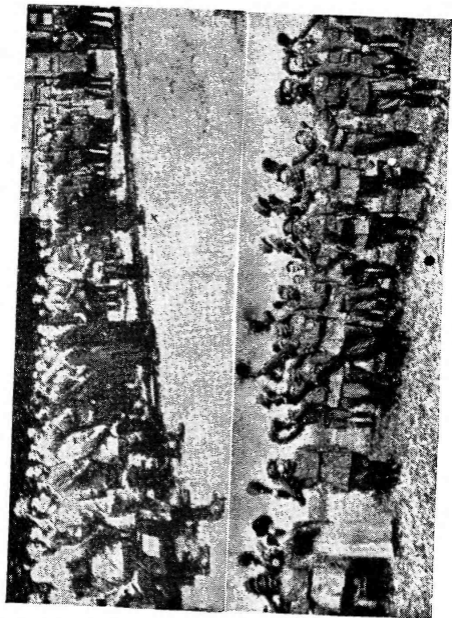
Україні він вірно до гробу служив:  
Розгорнув горде військо у лаву,  
Храм науки й знання для неї відкрив  
І підніс як слов'янську державу.

Тільки прапор її та ще грудку землі  
Із собою узяв на витнання  
— Будівничий Держави пішов спочивать  
І шукати у Бога признання.

Та міцніше присяги Його заповіт  
Понесемо в житейське море:  
— Україну-Державу всім серцем любіть  
І живіть її радістю й горем.

Прапор міцно тримайте в руках із мечем  
Пам'ятайте, що ви побратими.  
Чесними будьте в кожному вчинку своїм,  
Бороніте кордони України.

І єдина мета нехай буде для всіх  
Як на небі вечірнім заграва,  
Вільна, сильна, могутня в кордонах своїх  
Українська Соборна Держава.



## ГЕТЬМАНОВІ ПАВЛОВІ

У 100-річчя з дня Його народження

Сто років — це вже одне століття,  
Як Гетьман Павло родивсь, діяв і помер,  
Але його славу у нашім народі  
До нині ніхто ще не стер.

Чи в Україні, чи тут, в вільнім світі  
Слово Гетьман живе й буде вічно жить.

І мені ж воно над усе дороге,

Бо завжди в моім серці струною брешить.

Рік вісімнадцятий — є Твій рік перемоги.

Столиця Київ, — Софія, — майдан.

Пронеслись на площі радісні вигуки:

Слава! Іде он там наш Гетьман!

Гетьман з'явився на площі Софії,

Загриміло — Бог—Україна—Гетьман!

І тисячі шапок злетіло угору —

Слава ж Тобі, наш Володарю!

Наш Гетьман створив нам соборну Державу.

Свої ж зруйнували її молоду,

Мовляв, буржуазна, а не пролетарська,

Й віддали наш нарід в ярмо і в біду.

Все проминуло — руїна осталась,

У серці лиш згадка живе.

Люд наш в кайданах, в гіркій неволі,

Коли ж до них ще раз наш Гетьман прийде?

Він був Володарем всієї України,

Час той між нами ще не забудься.

Я б життя віддала на вістар України,

Аби Гетьман ще на землю нашу вернувся.

Австрія, 1973 р.

Дорога Редакціє "Батьківщини",

помістіть мої вірші. Вони писані серцем і душею. Не можу я нічим прислужитись Гетьманові, то хоч прославлю, як умію, у вірші. (З листа Авторки).

---

На фото: Гетьман Павло на Молебні нашого славного вояцтва.  
Грімке вояцьке "Слава!" (Фота взяті з журналу "ОКО", Київ, 1918)

## НА МОГИЛУ ГЕТЬМАНИЧА ДАНИЛА

По всій землі складаються пісні,  
На честь Тобі, Гетьманичу Даниле,  
Із рідних уст спливають молитви  
І куриться в церквах кадило...  
Ти був як смолоскип у темну ніч  
В темряві Українського народу,  
Бо велич нації жила в Тобі  
Й традиція старого Роду.  
І кожний вірив слову Твоєму,  
Як вірив Божому закону,  
Робітник, хлібороб, вояк  
Довірливо тулився до підніжжя трону.  
Ти був для всіх,  
Як є для всіх одна многострадална Україна  
Нехай потоптана в займанця-москаля  
Для нас — ЖИВА — Великая Руїна!  
І ми надіялись, що сповниш Заповіт  
Ти Батька — Відновителя Гетьмана  
Заблисне Булава в руках міцних  
Й розвіється століть омана...  
Та не судилося... Господь Тебе забрав...  
Так несподівано відкрив небесну браму,  
У гніві праведному НАС тяжко покарав:  
За маловір'я, за розбрат і зраду.  
Гетьманичу! Прощай! О, не забудь!  
Коли предстанеш перед Небесним Паном,  
Як тут, на землі колись  
За Неї! за ЄДИНУ! за Україну помолись!

3-го березня 1957 р.

## СПРОСТОВАННЯ-ВИЯСНЕННЯ

У "Збірнику на пошану Івана Мірчука" (видання Українського Вільного Університету, Мюнхен 1974) надрукована стаття відомого історика Наталії Полонської-Василенко п. з. "До історії Гетьманської України XVII-XX вв." (стор. 121-139). Авторка дала до статті таке пояснення: "Ця стаття, це значно доповнена редакція доповіді, на Академії 24 травня 1959 року в Мюнхені. Проф. І. Мірчук висловлював побажання, щоб ця доповідь було надруковано. Я виконую зараз його бажання і тому друкую її в Збірнику, присвяченому його пам'яті".

Проф. І. Мірчук помер 2 травня 1961 р. (на 70-му році життя). Авторка, бл. п. Наталія Полонська-Василенко відійшла у вічність перед появою вищезгаданого Збірника.

Проф. І. Мірчук був відомий, як щирий симпатик Гетьманства ще між двома війнами, був у гарних відношеннях з св. п. Гетьманом Павлом, про що свідчать спільні знімки з Гетьманом та провідними гетьманцями. Св. п. Гетьманича Данила дуже поважав і підтримував з ним зв'язки після закінчення Другої світової війни. Чи Покійний професор змінив своє ставлення до дідичного Гетьманства після смерті Гетьманича Данила — нам не відомо.

Покійна Н. Полонська-Василенко мала б бути прихильницею виборного Гетьманства. Але знаємо, що була в дуже гарних відношеннях з св. п. Гетьманівною Єлисаветою і бачимо Авторку статті і її пок. чоловіка Моргуна на спільній знімці з св. п. Гетьманівною Єлисаветою в дуже приятельському вигляді. Авторка була також у приятельських відношеннях з пок. проф. Василем Гришком — істориком державного права, і одним з кращих ідеологів Гетьманства.

Все це згадуємо тільки тому, щоб було ясно, що нам ідеться виключно про спростовання тих тверджень у статті, які можуть вносити між симпатиками Гетьманства різні непорозуміння.

\*\*

Провідною напрямною статті є не так сама оборона виборності в Гетьманстві, як опрочинення і взагалі заперечення в ньому дідичності. Такий підхід в оцінці питання "виборність-дідичність" авторка св. п. Н. Полонська-Василенко (НП-В) побудувала на самих фактах, що виборне Гетьманство залишилось до кінця існування Першої Гетьманщини, а стремління до дідичності п'ятох кращих гетьманів — Богдана Хмельницького, Івана Многогрішного, Івана Са-



мойловича, Івана Мазепи та Кирила Розумовського — не були здійснені. Те, що перші два гетьмани були заслані Московією на Сибір, і те, що за останню спробу старшини закріпити гетьманську владу в роді Розумовських, цариця Катерина зліквідувала Гетьманство — НП-В не взяла до уваги.

Авторка не зробила аналізу тих суспільних процесів у стремліннях до дідичності, як це зробив наш Мислитель В. Липинський, і без ніякого обґрунтування зробила висновок: "166 років змінювалася не раз форма держави, змінювалася організація, характер, але залишилося незмінним негативне ставлення до спадкового гетьманату". Але чиє це "незмінне негативне" ставлення залишилося і чому воно залишилося — Авторка не потрудилася відповісти, хоч і стверджує в інших місцях, що Москва лякалася дідичного Гетьманства.

Але в іншому її ствердженні авторка, мабуть проти своєї волі, таки признає, що "Почалася страшна доба "Руїни". Зі зміною гетьманів мінялися й головні прикмети влади: одні надавали своєму гетьмануванню характер республіки, інші — намагалися створити монархію". Отже можна зробити певний висновок, що ставлення мінялося: одна частина старшини і громадянства підтримувала виборність, а інша — дідичність.

Кинувши оком в історію, побачимо, що такі суспільні процеси відбувалися в усіх народів. І якщо в них перемагав державницький глузд, не тільки меншости, а хоч би й одиниць — то такі народи зуміли вибрати з тих процесів все те, що найбільш було державно-творчим і зуміли створити свої держави. У нас такий глузд не міг перемогти, бо за нашу землю билися найближчі сусіди і вони в різний спосіб, а головню підтримкою виборности, мали вирішальний вплив. І виграючи на виборности, доведено Україну до того, що "містечко з містечком воювало, а села заростали кропивою"....

В таких обставинах не тільки не здійснилися "шалені думи" (дідичність) гетьмана Б. Хмельницького для забезпечення тривалости здобутій ним державі, але впало Гетьманство і впала з ним наша державність взагалі.

Трагічне положення України після упадку Першої Гетьманщини і ще більш трагічне після повалення Другої Гетьманщини — привело нашого історика й мислителя Липинського до безапеляційного вирішення, що для виведення України з колоніального гніття є тільки один вибір — або "правова дідична монархія, або республіканська анархія".

До такого висновку прийшов Липинський на підставі

пройдених Україною тяжких досвідчень, спричинених виборністю і її боротьбою між "найкращими" кандидатами у гетьмани.

На жаль, на думку НП-В, все таки виборне, досмертне гетьманство є більш сприймливим, бо, мовляв, "виборна гетьманська форма рятувала країну від частих виборів президентів, що вносило боротьбу партій і часто-густо випадковість переможця, і "...та форма гарантувала від невдалих спадкоємців... на прикладах Юрія Хмельницького і кандидата Мазепи — Войнаровського".

Авторка повищого висновку не взяла до уваги, що діичні монархії не оснуються на "геніяльності" і "вдалості" монархів, а тільки на забезпеченні тяглости влади. У випадку малолітнього престолонаслідника діичні монархії мають регентів або регентські ради. Але у випадку "випадкового переможця" при виборності в гетьманстві — нема жодного забезпечення. Мало було таких гетьманів, що добровільно "складали булаву" перед козацькими радами. І найменше було таких гетьманів, що втримались при гладі до кінця життя. Більшість з них або гинула з рук таки своїх людей, або заручившись підтримкою одного із сусідів-ворогів, боронили свого досмертного гетьманування зброєю і доходило, що в Україні бувало кілька гетьманів одночасно, які скривавлювали нашу батьківщину.

Найкраще свідчить, власне, випадок з малолітнім Юрієм Хмельницьким і досвідченим політиком І. Виговським. Він замість, згідно заповіту гетьмана Хмельницького, стати дорадником для Юрія, відібрав від нього булаву, чим поділив наш нарід на прихильників Юрія і прихильників Виговського. У висліді обидва вони згинули з рук — польських і турецьких.

Тут очевидна перевага діичности над виборністю, бо та виборність роз'єднала нарід і змарнувала славу перемогу Виговського над Москвою під Конотопом.

Таких гірких досвідів у нашій історії авторка НП-В не взяла до уваги. Бо головна ціль її статті — це доказати, що виборне гетьманство було традиційним. З таким наставленням і очевидною тенденційністю супроти діичности, авторка підійшла і до Другої Гетьманщини 1918 р., що нібито і ця Друга Гетьманщина також була виборною. А щоб залишилося гетьманство і на майбутнє виборним, покликається ще на свідчення св. п. Гетьманича Данила.

Для підготовки читача в слухності її тверджень, НП-В пише: "1918 року, після облоги Києва більшовиками і страшною масакри в Києві та в інших містах, населення втратило довір'я до Центральної Ради.... Ідея відновлення гетьманату

з новою силою почала ширитися в народі. Називали різних кандидатів, серед них Є. Х. Чикаленка, заможного дідича, енергійного діяча, видавця першої української газети "Рада". Кандидатура Є. Х. Чикаленка відпала почасти тому, що він сам не бажав, а головним чином тому, що він був цивільною людиною. Відпала кандидатура М. І. Міхновського, популярного в колах "самостійників". Більше прихильників мала кандидатура генерала П. П. Скоропадського. Головна причина цього була в його військових заслугах, як організатора 1-го Українського Корпусу та отамана Вільного Козацтва".

Згадка Авторкою тих двох українських визначних діячів і патріотів, як кандидатів у гетьмани, не має найменшого відношення до задуму делегатів Хліборобського з'їзду, на якому відновлено Гетьманство. Таких кандидатів "з поголосок" могло бути кілька в кожному повіті. Але авторка згадала тих кандидатів тільки для скріплення свого твердження, що "29 квітня 1918 року в Києві, на з'їзді представників Союзу земельних власників від 8 губерній України та Української Громади ...була поновлена в ХХ столітті традиційна Українська Гетьманська Держава, з традиційною формою обрання гетьмана" (підкр. М. К.).

Але наш історик Дмитро Дорошенко записав перебіг Хліборобського з'їзду інакше: "...голова зборів закликав збори заспокоїтися й проголосив *вибрати* на Гетьмана Всієї України Павла Скоропадського" (Історія Д. Д., стор. 37).

І далі: "Так відбулося *проголошення* Гетьмана Павла Скоропадського, одно з найімпульсивніших в цілій нашій історії, якщо пригадати обставини, при яких відбулися напр. вибори І. Виговського, П. Дорошенка, І. Скоропадського, П. Орлика, Д. Апостола, К. Розумовського" (підкр. М. К.).

Терміну "*вибрати*" вжив селянин Микола Когаленко, коли на з'їзді піднялися голоси "Гетьмана-Гетьмана!"

Історик Д. Дорошенко, зваживши, що на з'їзді не було прихвильних бодай двох кандидатів, з-поміж яких одного вибрали б гетьманом, і ніхто з делегатів навіть не назвав прізвища іншого кандидата, крім ген. П. Скоропадського, — гжив терміну — "*проголошення*", як протиставлення до виборності в Першій Гетьманщині.

Сучасники пояснюють, що *проголошення* Гетьманом П. Скоропадського було не за його військові заслуги, а в першу чергу тому, що він був *гетьманським* нащадком і тому на з'їзді не було інших кандидатів, бо таких не було взагалі.

В такий самий спосіб і несправедливо НП-В пояснила і заяву Гетьмана Павла про його відмову від влади: "14 грудня

1918 року... гетьман зрікся влади, за формулою XVII століття, "поклав булаву" і покинув Київ. Так зробили в свій час двічі — Юрій Хмельницький, Іван Виговський і Петро Дорошенко". У якому б значенні авторка не вжила вислову "поклав булаву", цей вислів тут ні при чому. Бо він не відповідає дійсності відносно Гетьмана П. Скоропадського. Такого "аргументу" вона вжила тільки тому, щоб запевнити читача, що і Гетьманство ХХ-го століття було виборним і таким має залишитися на майбутнє. При цьому авторка неслухняно твердженню покликається на Історію Д. Дорошенка, вказуючи 424 сторінку. Але на цій сторінці вся суть заяви Гетьмана Павла висловлена в словах: "відмовляюся від влади". Але авторка не хоче виявити того факту, що "скласти булаву" перед тими, хто вибирав гетьмана, означало відмову від Гетьманства. І з другого боку — що "відмовитися від влади" — це тільки тимчасові обставини, які унеможливають виконувати владу, але — право на Гетьманство залишається за проголошеним Гетьманом. Гетьман Павло, будучи проголошеним, відмовився від виконання влади, а не від Гетьманства. Зробив це тому, щоб припинити громадянську війну. Але булави Гетьман Павло не зложив і нікому її не віддав. І значення терміну "проголошення" і факт, що Гетьман не віддав нікому булави — знавці державного права пояснюють як основу для дідичності в Гетьманстві, хоч Гетьман Павло не провів тоді дідичності законом. Він в першу чергу присвятився державному будівництву.

Але за поглядами статті НП-В — Гетьман "поклав булаву" і Колегія найвищих правителів мала обрати другого гетьмана. Це вже справді аж надто необережне твердження, бо Колегію верховних правителів, за згодою Гетьмана Павла, було покликано для того, щоб на випадок хвороби або смерті Гетьмана — вона управляла державою. Колегія не могла міняти жодних законів. Вона, у випадку смерті чи добровільної відмови від гетьманства, могла б була скликати знову Хліборобський конгрес, як найвищу установу проголошення Гетьмана. З другого боку — Гетьман Павло, з відмовою від влади, звільнив членів уряду і військових старшин від присяги.

Завершуючи свої заперечення дідичності в Гетьманстві, НП-В порадила Гетьманському Рухові: "Цілком законним є бажання політиків та ідеологів Гетьманського Руху перетворити гетьманат на спадковий, але не можна цю юридичну новелу пояснювати історичними традиціями"... Бо, за її переконанням, короткотривале здійснення дідичності гетьмана

Хмельницького і дальші стремління інших гетьманів — не здійснилися і тому не належать до історичних традицій...

Такі погляди НП-В цілком покриваються з поглядами деяких західніх москвофільських політиків по відношенні до України: мовляв, Україна не є історичною нацією, бо її стремління до державности не здійснилися...

Із негативного ставлення до дідичности, НП-В заперечує навіть таке наявно правдиве твердження інж. Миколи Базилевського, що "Найголовнішою хвибою Гетьманства в минулому була його виборність". Таке твердження авторка уважає для себе "за цілком несподіване" і тому збула його без відповіді. Чому? Мабуть тому, що треба б зударитися з Липинським, як властивим автором того твердження: "В нашій творчій, будууючій, державно-національній традиції Гетьманства дві його прикмети показали себе в житті нації шкідливими: його виборність і його залежність від чужих держав. І якраз ці дві прикмети хотів знищити в Гетьманстві творець Гетьманської ідеї Великий Гетьман Богдан Хмельницький. Під кінець свого життя він усіма силами намагався встановити дідичну владу" (Листи до братів хліборобів", стор. 94).

НП-В звертається 17 разів до історичних джерел у книжці Липинського п. з. "Україна на переломі". Але, займаючись таким важливим питанням як "виборність-дідичність", авторка ні разу не звернулася до "Листів до братів хліборобів", у яких В. Липинський перестерігає перед виборністю: "Кого і в який спосіб вибирав у свої верховні правителі козацький народ на своїх "чорних" і нечорних радах і скільки ті вибори коштували царській і королівській казні" — повинно б бути для НП-В важливим матеріалом.

Якби Авторка мала на увазі ті дуже важливі досліди Липинського, то може була б бодай обережніша в своїй обороні виборности та не послуговувалася б в додатку кимсь не точно переданою заявою св. п. Гетьманича Данила, яка в редакції НП-В звучить: "На закінчення я наведу слова одного з видатніших державних діячів української еміграції, сл. п. Гетьманича Данила. Коли йому запропонували титул гетьмана, він відповів: Гетьмана може обрати тільки вільний український народ на вільній Україні. Там рішить він сам — яку форму правління бажає він: республіки чи монархії". А про себе додав він, що піде служити Україні, яку б форму держави не обрала вона".

Ніяк не можна зрозуміти, як НП-В — історик, могла безкритично навести заяву, в якій з першого її речення впадає в очі наявне перекручення. Це справді "цілком несподіване"... Бо з поданої заяви в редакції НП-В виходило б, що

Гетьманич Данило узалежнивав своє право на титул Гетьмана від того, чи він буде "народом вибраний". А Гетьманич Данило персоніфікував і змагався за Гетьманство дідичне. Це значить — якщо народ сприйме дідичну форму Гетьманства, то тим самим Гетьманич тоді став би гетьманом.

Хто був на останній зустрічі з Гетьманичем Данилом у Торонті 1956 року, той повинен пригадати його відповідь на різні запити, а між ними і таку: — Я змагаюся за встановлення в Україні Гетьманства, бо вважаю, що воно є найбільш відповідною державною формою для українського народу. Але якщо Україна вибере собі іншу державну форму, я також буду служити Україні, не відмовляючись легальними засобами стреміти до відновлення Гетьманства.

У заяві св. п. Гетьманича Данила нема мови про вибори в гетьмани. Йдеться тільки про сприйняття або відкинення Гетьманства.

У такому розумінні Гетьманський Рух веде свою працю у сфері ідеологічного змагу за збереження на чужині чистоти Гетьманської ідеї. Упродовж 60-ти років Гетьманський Рух гідно оборонив ідею дідичности в одному законному Гетьманському Роді Скоропадських і є багато доказів, що ця ідея здійсниться в Україні.

*Мирон Королишин*

## ВІД УПОРЯДНИКА

Цей збірник статей і частини гетьманської документації являється, як побільшене ювілейне число "Батьківщини", що було цього року присвячене 60-річчю відновлення Гетьманської Держави 29-го квітня 1918 р. У початковому задумі це видання було розраховане на 32-64 сторінки книжкового формату. Але під час підбирання матеріалів плян мінявся в напрямі збільшення видання бодай конечними матеріалами в нашій щоденній праці. Тому треба було відложити багато цінного матеріалу світоглядово-ідеологічного та полемічного характеру для окремих видань. Таким чином у збірник увійшли матеріали, пов'язані тільки з відновленням Гетьманства та які відносяться до Гетьмана Павла та Його Роду.

Гетьман Павло всю свою працю будував на глибокій вірі, що Український Народ сприйме Гетьманство, яке єдино зможе відродити нашу державність. Навіть, якщо б на початках заіснувала якась інша державна форма, всеодно, твердив Гетьман Павло, — новітні організатори держави, переконавшись у всіх труднощах творення і збереження нашої державности, — повернуться до нашої національної традиції, щоб силою її досвіду та духа окрилити внутрішню міць держави й надати їй поваги та значення у світі.

У такій вірі Гетьман Павло працював і закликав готуватися до того дня, коли "Всевишній опустить для Українського Народу свою Мантию", і щоб бути готовими за неї схопитись так міцно, щоб жодні сили її більше не вирвали, як це не раз бувало в нашій історії.

На засіданнях Гетьманської Ради та Гетьманської Управи, в наближенні закінчення другої світової війни, Гетьман Павло завжди пригадував: — Які б не настали зміни у світі та обставини для Української Справи, куди б доля не закинула нас, — працюймо всі — гуртом чи одинцем — для збереження Гетьманської Ідеї так, як нам буде можливо. Навіть, якщо та праця буде зовсім незначною, вона у слушний час стане дуже потрібною і корисною.

Маючи це у пам'яті, я хотів би, щоб цей скромний збірник для відзначення ювілею Гетьманської Держави став — за висловом Гетьмана Павла — моїм бодай "незначним" виконанням мого обов'язку як члена Гетьманської Ради (від 1940 р.) і члена Гетьманської Управи (від 1942 р.), що був наочним свідком невсипущої праці Гетьмана Павла і всієї Гетьманської Родини, яку Гетьман спрямував на дорогу свого самовідречення в служінні Українському Народві.

**"Свобода ВНИЗУ, а авторитет, влада й відповідальність ЗВЕРХУ — це державний принцип Трудової Монархії".**

**"Діло Гетьмана — зорганізувати армію й державну адміністрацію. Діло Народу — уладнати найкраще своє життя й свою працю в селах і містах, у полях і фабриках".**

**"Ряд автономних, класових, професійних і сільських республік, об'єднаних владою відповідального за будучину Нації й Держави своїм життям і життям своїх нащадків Господаря-Гетьмана — це є НОВА, грядуча Трудова Монархія".**

**В. Липинський**



## СПИСОК ЗВІТЛИН

Ії Світлість Ясновельможна Пані	5
Гетьманівна Олена Отт-Скоропадська .....	9
Молебень на Св.-Софійській площі в Києві 29. 4. 1918 .....	18
Гетьман Павло на відкритті Університету в Києві .....	24—25
Гетьман Павло Скоропадський з прем'єром Ф. Лизогубом	33
Перед будинком Університету в день відкриття .....	37
Гетьман Б. Хмельницький і гетьман П. Скоропадський .....	42
Урочистий молебень перед Харківським собором з нагоди відновлення Гетьманства 29. 4. 1918 р. ....	47
Проф. Дмитро Дорошенко, міністер закорд. справ України	49
Гетьман Павло в українському посольстві в Берліні 1918 р.	52
Гетьман Павло з німецьким кайзером Вільгельмом .....	53
Делегація Гетьманського уряду для переговорів з сов. Росією	54
Гетьман Павло переглядає військо .....	65
Гетьман Іван Скоропадський .....	86
Гетьманша Настя Скоропадська .....	87
Єлисавета Скоропадська-Милорадович .....	89
Гетьман Всієї України Павло Скоропадський .....	90
Гетьманова Олександра Скоропадська .....	91
Гетьманич Данило Скоропадський .....	92
Гетьманівна Марія Скоропадська-Монтрезор .....	93
Гетьманівна Єлисавета Скоропадська-Кужім .....	96
Гетьман Павло в своєму саду .....	143
Гетьман Павло на військовому молебні .....	155
Вячеслав Липинський, автор "Листів до Братів Хліборобів"	156
Герб Роду Скоропадських .....	161
"Батько і Син"—Гетьман Павло і Гетьманич Данило (12. 7. 39)	166
"Слава!..." — Військовий молебень 1918 р. ....	174

## З М І С Т :

Молитва українських Державників .....	3
Привітання для Її Світлости ЯВПГетьманівни Олени та для Її ЯВ. Родини .....	4
Слово ЯВПГетьманівни Олени на Ювілейних святку- ваннях в Англії 60-річчя відновлення Гетьманства .....	6
Грамота Гетьмана Всієї України П. Скоропадського До Всього Українського Народу .....	10
Універсал про відновлення Козацтва в Україні .....	12
Проф. А. Москаленко: У 60-ліття Другої Гетьманщини Радн. Дмитро Левчук: Відновлення Гетьманської Держави 1918 року .....	13
Військова Присяга за Гетьманщини 1918 року .....	19
Віктор Вакулівський: Освітня і культурна праця за Другої Гетьманщини .....	23
Павло Маренць: Друга Гетьманщина в нашій поезії .....	24
Вячеслав Липинський: Про визвольну боротьбу .....	28
Проф. Іван Марченко: Знаменні Роковини .....	32
Д-р Петро Ковалів: Пофальшований ювілей Української Академії Наук .....	33
Гетьман Павло про свою працю в 1917-18 рр. ....	38
Мгр. Осип Губчак: Гетьман Богдан Великий і Гетьман Павло Відновитель .....	40
Проф. Дмитро Дорошенко: Закордонна політика Української Держави 1918 року .....	42
Мирон Королишин: Україна й Болгарія 1918 р. і тепер Деякі промови Гетьмана Павла в 1918 р. ....	48
Проф. Василь Ємець: Думки Гетьмана Павла про його участь у подіях 1917-18 та про його гетьманування .....	60
Розмова-інтерв'ю з Гетьманом Павлом .....	62
Чужинець про Гетьманщину 1918 року .....	66
С. Черкасенко: Гетьман (вірш) .....	74
Богдан Шемет: Бог—Гетьман—Україна .....	77
В. Липинський: Про законність Гетьманського Роду Скоропадських .....	79
Короткий родовід Скоропадських .....	80
	83
	85

Промова Михайла Скоропадського .....	88
Звернення Верховного Керманіча Гетьманського Руху Гетьманівни Марії .....	93
Звернення Верховного Керманіча Гетьманського Руху Гетьманівни Єлисавети .....	97
Лист Гетьмана Павла до Гетьманіча Данила .....	98
Заповіт Гетьмана Павла .....	105
Слово Гетьманові Олександрі .....	106
Обітниця Гетьманіча Данила .....	109
Історична постанова I-го Всегетьманського Конгресу <i>Проф. Василь Т. Гришко</i> : Дідичне Гетьманство в Роді Скоропадських — підстава української державности .....	110
Промова Д. Дорошенка у 70-ліття Гетьмана Павла і 25-ліття відновлення Гетьманства .....	142
<i>В. Липинський</i> : Про українську Державність .....	150
<i>В. Липинський</i> : Слово до української інтелігенції .....	156
Митрополит Андрій Шептицький про передання .....	158
<i>В. Липинський</i> : Про хліборобський З'їзд 1918 р. ....	159
<i>Мгр. Осип Губчак</i> : З кодексу Гетьманці .....	160
<i>А. Куцинський</i> : Герб Роду Скоропадських .....	161
<i>Мгр. Осип Губчак</i> : Т. Шевченко та Рід Скоропадських .....	163
<i>М. Королишин</i> : Важливе рішення Гетьмана Павла 1939 р. ....	165
<i>Мирон Королишин</i> : 60-річчя Гетьманства і наша праця .....	168
<i>В. Липинський</i> : Про Гетьманство (цитата) .....	172
<i>Олена Самоїлович</i> : Св. п. в Бозі спочилого Гетьмана Павла .....	173
<i>Катерина Бур'ян</i> : Гетьманові Павлові .....	175
<i>Олена Самоїлович</i> : На могилу Гетьманіча Данила .....	176
<i>Мирон Королишин</i> : Спростовання-вияснення .....	177
Від упорядника .....	184
Список світлин .....	185
Спрвалення помилок .....	189

## СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК

- Стор. 99 — 2-гий рядок згори — надруковано “тякі”, а треба читати “тяжкі”.
- Стор. 110 — в 2-му пункті, 3-ій рядок згори — надруковано “т. 5 вищезганих” — має бути “т. 5 вищезгаданих”.
- Стор. 146 — 7-ий рядок згори — випало слово “мусить”, треба читати: “завжди мусить залишитись”.

Читачі знайдуть напевно ще деякі друкарські помилки, то просимо справити й вибачити.